

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

Analýza konfliktu v Somálsku a rozpadlý stát jako jeho důsledek

Diplomová práce

Autor: Bc. Jan Vavřina
Studijní program: N6701 - Politologie
Studijní obor: Politologie - africká studia (NPAST)
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Špičánová Lenka Ph.D.

Hradec Králové, 2018

Zadání diplomové práce

Autor:	Jan Vavřina
Studium:	F14NP0011
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie - africká studia
Název diplomové práce:	Analýza konfliktu v Somálsku a rozpadlý stát jako jeho důsledek
Název diplomové práce AJ:	Analysis of the Conflict in Somalia and the Failed State as its Consequence

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Oblast afrického rohu, v čele se Somálskem, je jedním z nejnestabilnějších regionů na světě, a to z důvodu kombinace několika negativních faktorů. Samotné Somálsko je pak jedním z nejméně fungujících států vůbec. Podle autora diplomové práce i společnosti The Fund for Peace, která sestavuje žebříček zemí podle Fragile States Index (dříve Failed States Index), je Somálsko rozpadlým státem, resp. státem v kategorii velmi vysokého ohrožení. Hlavním cílem práce je zjistit a analyzovat vnitřní i vnější příčiny současného stavu, kdy Somálsko není schopné vykonávat suverenitu na celém svém území a plnit základní funkce státu. K této analýze bude využit teoretický koncept failed state. Autor se domnívá, že jednou z hlavních příčin současného stavu v Somálsku může být konflikt v tomto státě, který eskaloval do kritické podoby po roce 1991. Jedním z dalších cílů práce proto bude najít odpověď na tuto výzkumnou otázku, a to prostřednictvím analýzy tohoto konfliktu vycházející z vybraných teorií řešení konfliktů. Autor v diplomové práci neopomene v krátkosti zhodnotit roli a význam zapojení mezinárodních organizací do somálské problematiky. V práci bude využit empiricko-analytický přístup, metodologicky bude téma zkoumáno jako jednopřípadová studie.

Ahmed, Ismail I a Green, Reginald Herbold. 1999. "The Heritage of War and State Collapse in Somalia and Somaliland: Local Level Effects, External Interventions and Governance Reconstitution." *Third World Quarterly*, vol. 20, No. 1, 113-127. London: Institute of Development Studies. Besteman, Cathrine. 1996. "Representing Violence and "Othering" Somalia." *Cultural Anthropology*, Vol. 11, No. 1, 120-133. Bradbury, Mark. 2008. *Becoming Somaliland*. Oxford: James Currey. Foreign Policy - The Failed States Index. <http://foreignpolicy.com/> Ghali, Boutros, Boutros. 1996. *The United Nations and Somalia: 1992-1996*. New York: United Nations. Crocker, A. Chester, Hampson, Fen Osler a Aall, Pamela. 2007. *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press. Klíma, Jan. 2012. *Dějiny Afriky - Vývoj kontinentu, regionů a států*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Kubata, Martin. 2007. Je občanská válka jedním z důvodů slabosti a rozpadu státu? In: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk. Lewis, Ioan. 2008. *Understanding Somalia and Somaliland: culture, history, society*. London: Hurst&Company. Miall, Hugh, Ramsbotham, Oliver a Woodhouse, Tom. 2005. *Contemporary Conflict Resolution: the prevention, management and transformation of deadly conflicts*. Cambridge: Polity Press. Njoku, Raphael Chijioke. 2013. *The history of Somalia*. Santa Barbara: Greenwood. Powell, Benjamin, Ford, Ryan a Nowrasteh, Alex. 2006. *Somalia After State Collapse: Chaos or Improvement?* Independent Institute Working Paper, No. 64. Prorok, Vladimír a Lisa, Aleš. 2011. *Teorie a praxe řešení politických konfliktů*. Praha: Grada. Reid, J. Richard. 2011. *Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost*. Praha: Grada. Rotberg, Robert. 2002. "Failed States in a World of Terror." *Foreign Affairs*, Vol. 81, No. 4, 127-140. Rotberg, Robert. 2003. *When States Fail*. Princeton: Princeton University Press. Šmíd, Tomáš, Vačura, Vladimír. 2009. "Teoretické vymezení a conceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států." *Mezinárodní vztahy*, roč. 44, č. 2, 44-64. The Fund for Peace - Fragile States

Index. Dostupné na: <http://fsi.fundforpeace.org/> Thompson, Alex. 2010. An Introduction to African Politics. London & New York: Routledge. Vincent, Andrew. 1987. Theories of the State. London: Basil Blackwell. Waisová, Šárka. 2005. Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. Praha: Portál. Waisová, Šárka. 2007. Slabé státy (Selhání, rozpad a obnova státnosti). Plzeň: Aleš Čeněk. Závěšický, Jan. 2003. "Somálsko v tranzici." Politologický časopis, 10, č. 2., 185-198. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval (pod vedením vedoucí diplomové práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 30. 4. 2018

Poděkování

Děkuji tímto Mgr. et Mgr. Lence Špičanové Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost při zpracování této práce. Také rodičům, sourozencům a partnerce Pětě za tolik důležitou materiální i psychickou podporu během studií.

Anotace

VAVŘINA, JAN. *Analýza konfliktu v Somálsku a rozpadlý stát jako jeho důsledek*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2018, 90 stran. Diplomová práce.

Somálsko je odbornou veřejností v posledních dekadách považováno za jednu z nejméně stabilních a rozvinutých zemí na světě. Cílem této práce je odpovědět prostřednictvím dvanácti indikátorů *Fragile States Index* na otázku, proč došlo k rozpadu somálských státních struktur, resp. jaké jsou vnitřní i vnější příčiny současného stavu, kdy je tato východoafrická země podle společnosti *The Fund for Peace*, rozpadlým státem neboli státem v kategorii velmi vysokého ohrožení. Důraz je při tom kladen na analýzu občanské války, jež v zemi vypukla po pádu diktátorského režimu Siada Barreho v roce 1991.

K dosažení cílů práce je použita jednopřípadová studie za pomoci empiricko-analytického přístupu. Na úvod jsou představeny relevantní teoretické koncepty – teorie řešení konfliktů a koncept zhroucených států včetně FSI –, v další části se práce věnuje somálským reáliím, na které navazuje detailní analýza zkoumaného případu. Právě ta dává odpověď na otázku, proč je Somálsko již více než dvě desítky let rozpadlým státem.

Klíčová slova: Somálsko, Fragile States Index, zhroucený stát, občanská válka, konflikt, násilí

Annotation

VAVŘINA, JAN. *Analysis of the Conflict in Somalia and the Failed State as its Consequence*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2018, 90 pp. Diploma Thesis.

Somalia is considered to be one of the least stable and developed countries in the world over the last decades. The aim of this work is to answer, through twelve indicators of the *Fragile States Index*, the question of why the Somali state structures have collapsed. Respectively what are the internal and external causes of the current situation when this East African country, according to *The Fund for Peace*, is the failed state or a state in the category of a very high alert. Emphasis is placed on the analysis of the civil war that broke out in the country after the fall of the dictatorial regime of Siad Barre in 1991.

To achieve the objectives of the thesis, a single-case study was used including an empirical-analytical approach. In the introduction of this paper relevant theoretical concepts are presented – Conflict Resolution Theory and concept of Failed States, including FSI. In the next part, the thesis deals with Somali realities, followed by a detailed analysis of the investigated case which can be the answer to why Somalia has been failed state for more than two decades.

Keywords: Somalia, Fragile States Index, failed state, civil war, conflict, violence

Obsah

Seznam zkratk	7
Úvod	9
1. Teoretická část – od pojmů k rozpadlým státům	14
1.1. Teorie řešení konfliktů	15
1.1.1. Definice konfliktu	15
1.1.2. Hladina analýzy konfliktu	16
1.1.3. Aktéři konfliktu	17
1.1.4. Intenzita a prostředky konfliktu	17
1.1.5. Příčiny konfliktu	19
1.1.6. Teorie řešení občanských válek	19
1.2. Koncept zhroucených států	23
1.2.1. Silné státy/Strong states	24
1.2.2. Slabé státy/Weak states	24
1.2.3. Rozpadlé státy/Failed states	25
1.2.4. Zcela zhroucený stát/Collapsed states	26
1.3. Fragile States Index – obecně	27
1.4. Fragile States Index – indikátory	28
1.4.1. Bezpečnostní aparát	29
1.4.2. Působení elit	29
1.4.3. Křivdy skupin	29
1.4.4. Ekonomický úpadek a chudoba	30
1.4.5. Nerovnoměrný ekonomický rozvoj	30
1.4.6. Emigrace a odliv mozků	31
1.4.7. Legitimita státu	31
1.4.8. Veřejné služby	31
1.4.9. Lidská práva a právní stát	32
1.4.10. Demografické tlaky	32
1.4.11. Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby	33
1.4.12. Intervence vnějších aktérů	33
1.5. Fragile States Index – kritika	33
2. Praktická část – specifika Somálska a jeho historický vývoj	35
2.1. Charakteristické znaky Somálska	35
2.1.1. Geografie Somálska	35
2.1.2. Obyvatelstvo Somálska	36
2.1.3. Ekonomika Somálska	40
2.1.4. Legitimita státu	41
2.1.5. Vybrané bezpečnostní problémy Somálska	42
Aš-Šabáb	42
Pirátsví	44
2.2. Somálsko a jeho historický vývoj	45
2.3. Současná politická situace Somálska	49
2.3.1. Základy politického systému v Somálsku	50

2.3.2.	Autonomní území Somaliland a Puntland	51
2.4.	Somálsko a mezinárodní organizace	52
2.4.1.	OSN a mise UNOSOM I	52
2.4.2.	OSN a mise UNITAF	53
2.4.3.	OSN a mise UNOSOM II	53
2.4.4.	OSN a mise UNSOM.....	54
2.4.5.	Africká unie a mise AMISOM.....	54
2.5.	Závěr praktické části.....	55
3.	Analytická část – příčiny a důsledky rozpadu Somálska.....	56
3.1.	Fragile States Index – výsledek.....	56
3.2.	Fragile States Index – jednotlivé ukazatele	59
3.2.1.	Bezpečnostní aparát	59
3.2.2.	Působení elit.....	61
3.2.3.	Křivdy skupin	63
3.2.4.	Ekonomický úpadek a chudoba	64
3.2.5.	Nerovnoměrný ekonomický rozvoj	65
3.2.6.	Emigrace a odliv mozků	66
3.2.7.	Legitimita státu	67
3.2.8.	Veřejné služby	68
3.2.9.	Lidská práva a právní stát	68
3.2.10.	Demografické tlaky.....	70
3.2.11.	Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby.....	70
3.2.12.	Intervence vnějších aktérů.....	71
3.3.	Závěr analytické části - příčiny rozpadu Somálska.....	72
Závěr		76
Prameny a literatura		82
Prameny		82
Internetové zdroje		83
Literatura.....		85

Seznam zkratek

ARS – *Alliance for the Re-liberation of Somalia* (Aliance za osvobození Somálska)

COW – *Correlates of War Project*

CPI – *Corruption Perceptions Index* (Index vnímání korupce)

FSI – *Fragile States Index* (Index zhroucených států)

GPI – *Global Peace Index* (Světový index míru)

HDI – *Human Development Index* (Index lidského rozvoje)

HDP – Hrubý domácí produkt

HIHK – *Heidelberg Institut für Internationale Konfliktforschung* (Heidelberský institut pro mezinárodní výzkum konfliktů)

ICU – *Islamic Courts Union* (Svaz islámských soudů)

IEP – *Institute for Economics and Peace* (Institut pro ekonomii a mír)

KOSIMO – *Konflikt-Simulations-Modell*

OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development* (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

PDP – *Peace and Development Party* (Strana míru a rozvoje)

SNA – *Somali National Army* (Somálská národní armáda)

SNM – *Somali National Movement* (Somálské národní hnutí)

SPF – *Somali Police Force* (Somálské policejní síly)

SRSP – *Somali Revolutionary Socialist Party* (Somálská revoluční socialistická strana)

SSDF – *Somali Salvation Democratic Front* (Demokratická fronta na záchranu Somálska)

SYC – *Somali Youth Club* (Klubu somálské mládeže)

SYL – *Somali Youth League* (Somálská liga mládeže)

TFC – *Transitional Federal Charter* (Prozatímní federální ústava)

TFG – *Transitional Federal Government* (Prozatímní federální vláda)

TNG – *Transitional National Government* (Prozatímní národní vláda)

TPP – *Tayo Political Party* (Politická strana Tayo)

UCDP – *Uppsala Conflict Data Program* (Uppsala konflikt data program)

UN – *The United Nations* (Organizace spojených národů)

UNDP – *United Nations Development Programme* (Rozvojový program OSN)

UNHCR – *United Nations High Commissioner for Refugees* (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)

WHO – *World Health Organization* (Světová zdravotnická organizace)

Úvod

Afrika je kontinentem, který dlouhodobě patří mezi nejnestabilnější a ekonomicky nejméně vyspělé části světa. Desítky let se potýká s mnoha problémy sociálního, hospodářského, geografického, bezpečnostního i politického charakteru, je místem s největší koncentrací konfliktů a nestabilních států světa. Ukázkovým příkladem země, jež čelí těmto i mnoha dalším problémům, je Somálsko.

Tento východoafrický stát vyhlásil nezávislost 26. června 1960, pár dní poté došlo ke spojení italské a britské části země, čímž vznikl jednotný celek – Somálská republika. Už od svého formálního vzniku se potýkala s absencí státní moci, která by nastolila v nové zemi pořádek a potlačila rozepře mezi jednotlivými částmi státu. Přes mnohé peripetie se Somálsko nedokázalo v průběhu druhé poloviny 20. století z této situace vymanit a nastartovat rozvoj, spíše naopak. Kvůli složitému historickému vývoji, mnoha špatným rozhodnutím politických elit, nepříznivým podmínkám, ale také bojům o moc a konfliktům, které přerostly v dlouhotrvající občanskou válku, se Somálsko jakožto státní jednotka zhroutilo. Podle *Fragile States Index*¹ je dlouhodobě nejméně stabilní a fungující zemí na světě, jde vlastně o jednotku, která je státem spíš *de iure* než *de facto*. Vláda totiž nemá potřebnou moc a sílu, nedokáže vykonávat suverenitu na celém svém území. Některé části Somálska se osamostatnily a snaží se o získání větší autonomie i nezávislosti.

Cílem této práce je určit, zanalyzovat a zhodnotit nejdůležitější vnitřní i vnější příčiny (a důsledky) současného stavu v Somálsku. Zjistit, proč došlo k jeho zhroucení a nastínit možnosti řešení, které by vedly ke konsolidaci státu a zklidnění situace. Stěžejní přitom bude analýza konfliktu, konkrétně somálské občanské války, která vypukla na začátku roku 1991 po pádu režimu Siada Barreho.

Protože je oblast Afrického rohu, potažmo Somálska dlouhodobě ekonomicky zaostalá a podle *Global Peace Index*² jednou z nejnebezpečnějších

¹ Fragile States Index (dříve Failed States Index – FSI) je žebříček států, který pravidelně od roku 2005 sestavuje společnost Fund for Peace a vědecký časopis Foreign Policy na základě zranitelnosti států.

² Global Peace Index (GPI) vydává Institut pro ekonomii a mír (IEP), který se snaží seřadit státy světa a jednotlivé regiony podle míry jejich mírumilovnosti.

částí světa (v roce 2011 a 2012 dokonce nejméně bezpečnou ze všech zkoumaných zemí), je nasnadě, že je potřeba se tomuto tématu věnovat více než jiným nejen ve vědeckém prostředí. Zhroucené státy a ty, které fungují nejméně ze všech, potřebují největší pozornost a pomoc okolního světa. Aby mohly být problémy odstraněny, je potřeba zjistit jejich kořeny, detailně je analyzovat, a k tomu má posloužit tato práce.

Africký roh je zároveň geograficky velmi významnou světovou oblastí. Právě kolem Somálska, skrze Adenský záliv ústí do Rudého moře – a následně přes Suezský průplav do Evropy a Severní Ameriky hlavní přepravní cesta z Perského zálivu a Indického oceánu, tím pádem z Asie, případně Austrálie – historicky důležitá námořní trasa. Ročně tudy míří do různých částí světa přibližně 21 tisíc lodí (Duda 2012: 109). Nepřehledná situace v Somálsku přispívá k organizovanému zločinu, terorismu, ale také k drancování somálských vod a je ideálním podhoubím pirátství, které se na začátku 21. století stalo globálním tématem.

Práce bude časově vymezena na jedné straně rokem 1960³, kdy došlo k získání nezávislosti a vzniku Somálska spojením jeho britské a italské části. Na druhé straně začátkem roku 2017, kdy byl do funkce hlavy státu zvolen nový prezident Mohamed Abdullahi Mohamed. Za velice důležitý moment je přitom potřeba považovat fakt, že opozice, resp. protikandidát Hassan Sheikh Mohamud, do té doby prezident Somálska, uznal a respektoval výsledky voleb.

Pokud jde o obsahové vymezení, terminologické nepřesnosti a nejasnosti (v jakém slova smyslu jsou v práci použity pojmy jako stát, klan, subklan, zhroucený/rozpadlý/rozpadající se stát apod.) budou představeny v první části práce. Na tomto místě je potřeba upřesnit, že velmi často používaným termínem *Somálsko* je v práci označována ta státní jednotka, která je všeobecně mezinárodně uznávaná (tzn. např. včetně Somalilandu). Pokud má autor ve svém výkladu na mysli britské, italské, případně velké Somálsko, bude na to vždy upozorněno.

Geograficky se bude práce orientovat především na území Somálska, které je mezinárodně určeno, z pochopitelných důvodů ale může zamířit do oblasti Afrického rohu – zejména sousedících států Džibutska a Etiopie. Právě její

³ Pro pochopení všech souvislostí však může být nahlédnuto i před tento rok.

součástí je region Ogaden, který hrál v dějinách Somálska velmi důležitou roli. V případě řešení problematiky pirátství bude práce zasahovat také do okolních vod – Adenského zálivu a Indického oceánu.

Co se týče metodologie, téma bude zkoumáno kvalitativně prostřednictvím empiricko-analytického přístupu jako jednopřípadová studie. Ta byla vybrána z důvodu, že se práce bude soustředit na jeden specifický politologický objekt (Somálsko), který bude skrze případovou studii detailně a do hloubky prozkoumán. Díky této metodě budou podchyceny a zohledněny všechny specifické vlastnosti, procesy, jevy a složitosti zkoumaného případu.

Přestože má současná somálská situace celosvětový dopad, v českém prostředí je toto téma zpracováno nedostatečně. Propracované komplexní dílo, které by se zabývalo problematikou Somálska, chybí. K dispozici jsou spíše fragmenty, odborné články či stati, proto je potřeba zaměřit se zejména na zahraniční literaturu.

Z českého prostředí můžeme zmínit autory zabývající se historií Afriky – jako prvního Ivana Hrbka a jeho dílo *Dějiny Afriky* z roku 1966, následně práci s názvem *Nejnovější dějiny Afriky* od Karla Laciny z roku 1987. Nejnovějším textem tohoto charakteru jsou *Dějiny Afriky* od Jana Klímy z roku 2012.

Pokud jde o téma ryze somálské, lze využít odborné texty Jana Záhořika, jako jsou *Somálsko v tranzici; Islám a politika v Somálsku: kde hledat kořeny Svazu islámských soudů* nebo *Siyad Barré – Somálsko od diktatury k rozpadu státu*. Co se týče teoretické části práce, i zde má svůj přínos Jan Záhořík, a to díky publikacím *Ohniska napětí v postkoloniální Africe* a *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Tomáš Šmíd a Vladimír Vaďura pak přišli v roce 2009 s odborným textem *Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států*. Jedním z nejdůležitějších českých pramenů pro tento text je sborník Šárky Waisové a jejího kolektivu *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*, inspiraci lze hledat i v práci *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích* od stejné autorky.

Zahraniční literatura přináší mnohem více možností, ani v ní ale nenalezneme ucelené dílo zabývající se komplexně somálskou problematikou. Jeho dějinám se detailně věnuje Raphael Chijioke Njoku, který v roce 2013 přišel s dílem *The history of Somalia*. O pět let dříve vydal Ioan Lewis publikaci

Understanding Somalia and Somaliland: culture, history, society. Helen Metz přišla jakožto editorka s textem *Somalia: A Country Study*. Za méně obsáhlé, avšak velmi přínosné můžeme označit články Benjaminu Powella a jeho kolegů *Somalia After State Collapse: Chaos or Improvement?* z roku 2006 nebo *The Heritage of War and State Collapse in Somalia and Somaliland* z roku 1999 od Ismaila I. Ahmeda a Reginalda Herbolda Greena. Somalilandu se věnuje zase Mark Bradbury v práci *Becoming Somaliland*. Zajímavá a velice přínosná je rovněž publikace slovníkového typu *Historical dictionary of Somalia*, pod níž je podepsán Mohamed Haji Mukhtar.

V teoretické části, konkrétně při představení konceptu zhroucených států, bude autor vycházet z Roberta Rotberga a jeho propracované publikace *When States Fail: Causes and Consequences*, která se stane jedním z pilířů práce. Dalším důležitým zdrojem budou texty od autora Kena Menkhause, jako například *Somalia: A Situation Analysis and Trend Assessment* nebo *The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts*. Z významných cizojazyčných děl se českého překladu dočkala *Miliarda nejchudších* od uznávaného Paula Colliera. Zajímavé postřehy přináší také Alex Thompson v díle *An Introduction to African Politics*. Některá fakta využije autor od společnosti The Fund for Peace, jež každoročně sestavuje zmíněný Fragile States Index, dále od mezinárodních organizací (zejména OSN, Světové banky apod.) či z oficiálních webových stránek nevládních organizací. Nejčerstvější informace o aktuální situaci ve zkoumané zemi budou čerpány ze zahraničních zpravodajských serverů, neboť české se africkému, natož somálskému prostředí věnují velmi nedostatečně a spíše výjimečně.

Text je členěn na tři hlavní kapitoly – teoretickou, praktickou a analytickou – ty mají logickou návaznost a zaručují plynulost díla. V úvodu první pasáže se bude autor věnovat teoretickému vymezení důležitých pojmů (např. stát, klan, subklan aj.), dále představí výchozí teoretické koncepty – vybrané teorie řešení konfliktů, neboť právě konflikty a války měly v Somálsku nezanedbatelný vliv na jeho vývoj. Zaměří se také na teorii zhroucených států podle síly státnosti – od silných států po zcela zhroucené. Na tuto část naváže pohled na Fragile States Index. Nejprve bude tento uznávaný ukazatel představen

v obecnostech včetně jeho slabých stránek, následně se bude autor zabývat podrobně jeho metodologií, resp. jednotlivými indikátory.

Na to již plynule naváže empirická kapitola, jež bude obsahovat nejdůležitější informace o Somálsku, popis jeho historického vývoje a specifika od získání nezávislosti po rok 2017. Autor představí hlavní milníky v dějinách tohoto státu, které měly významný vliv na jeho současnou situaci, zároveň se pokusí čtenářům představit základní somálské reálie jakými je například klanová struktura. Neopomene ani krátce představit a zhodnotit působení mezinárodních organizací v somálském konfliktu.

Obě části (teoretická i praktická) se stanou podkladem pro podrobnou analýzu somálského případu, kterou nabídne závěrečná kapitola. V ní nejprve autor představí výsledky Fragile States Index od roku 2005 do roku 2017 se zaměřením na Somálsko, dále bude postupovat dle jednotlivých indikátorů FSI. Zhodnotí každý ukazatel zvlášť z pohledu Somálska a propojí zde teorii s reálnými somálskými specifiky. Díky tomu bude tento případ detailně analyzován a autor tak bude moci odpovědět na výzkumnou otázku, proč došlo ke zhroucení Somálska a jaké jsou příčiny současného stavu, čímž se dobere k cílům práce.

Na závěr budou všechny klíčové poznatky shrnuty, kromě toho autor nastíní možná řešení somálské otázky.

1. Teoretická část – od pojmů k rozpadlým státům

Aby bylo možné věnovat se vědecky zkoumanému tématu, je nejprve nutné vymezit hranice klíčových pojmů, se kterými bude autor operovat. Ne všechny totiž budou používány v běžném chápání.

Stát – jeden z klíčových politologických termínů, který je v průběhu dějin vykládán mnoha odlišnými způsoby a ke kterému nepanuje jednoznačná shoda. Montevidejská úmluva hovoří o státu jako o takové mezinárodní jednotce, která disponuje trvalým obyvatelstvem, vymezeným územím, vládou a schopností vstupovat do vztahů s jinými státy. Jiné přístupy vyžadují další parametry jako například suverenitu či legitimitu. Max Weber, jehož definice státu patří mezi jednu z nejrozšířenějších a nejpoblíbenějších, považuje za stát takovou instituci, ve které je „...*soukromé násilí nezákonné; násilí smí být použito pouze ústřední politickou autoritou a těmi, na něž tuto moc přenáší*“ (Waisová et al. 2007: 9).“ Přestože Somálsko většinu definic nesplňuje zcela (například není schopno vykonávat suverenitu na celém svém území, násilí používají ve značné míře i nestátní aktéři), bude o něm jako o státu pojednáváno. Chápáno tak bude jako suverénní mezinárodní jednotka.

Klan – v případě vysvětlení pojmu *klan* bude vycházeno z obsahově podobného termínu, kterým je *rod*. Rodem je myšlena skupina lidí, která odvozuje svůj původ „...*od společného zakládajícího předka řadou následujících předků stejného pohlaví*“ (Murphy 1998: 111). „*Klan je podobný rodu v tom, že jeho členové věří, že mají společného předka, ať už matrilineárního, nebo patrilineárního, a že jejich vzájemný vztah je proto natolik blízký, že znemožňuje vzít si člena vlastní skupiny*“ (tamtéž: 115). Jediným rozdílem je to, že za zmíněného předka je považována bájná nebo někdy až nelidská postava⁴. Ta žila v tak dávných časech, že ji není možné pomocí rodokmenu vysledovat. „*Členové klanu věří ve svůj společný původ, ale nemohou ho ověřit či podpořit genealogickými údaji*“ (tamtéž). Klany mají další nadřazené (seskupení, větve) i podřazené (subklany) jednotky⁵.

⁴ Může jím být například zvíře nebo rostlina (Murphy 1998: 16).

⁵ Klanové struktury v Somálsku se bude práce detailněji věnovat v kapitole č. 2.1.2.

1.1. Teorie řešení konfliktů

Aby bylo možné jednotlivé konflikty bezchybně popsat, kategorizovat a analyzovat, případně jim předcházet a minimalizovat použití násilí v budoucnosti, je třeba je zasadit do teoretického rámce. Právě k tomu slouží obor *řešení konfliktů*. Ten „zahrnuje zkoumání (tvorbu) dlouhodobých i krátkodobých strategií, zkoumání jednání, chování a cílů znesvářených stran i prostředí, v němž se konflikt odehrává (třetí strana apod.), způsob dosažení dohody a možnosti její realizace a dodržení tak, aby budoucí generace dosažený stav nepovažovaly za *křivdu*“ (Waisová 2005: 23). Proto je důležité věnovat se zaprvé analýze dynamiky konfliktů, ten totiž prochází odlišnými fázemi a ty se mohou opakovat. Navíc každé stádium potřebuje jiný nástroj jeho řešení. Zadruhé analýze příčin konfliktů – účinné řešení konfliktu se neobejde bez detailního odhalení jeho příčin. Zatřetí je to analýza racionálních a strategických kalkulací aktérů konfliktu (Waisová 2005: 31). Podle Wallensteena (2002: 8) jde o „*situaci, při které strany konfliktu uzavírají dohodu, která řeší hlavní neshody mezi nimi, akceptuje jejich pokračující existenci a zastavuje všechny vzájemné násilné akce.*“

Autor se na tomto místě vyhne historickému vývoji oboru řešení konfliktů (k tomuto např. Kriesberg 2007: 25–60, Ramsbotham et al. 2006: 32–54), ten není pro tuto práci stěžejním. Naopak se zaměří na definici konfliktu, hladinu analýzy konfliktu, aktéry, intenzitu, prostředky a příčiny konfliktu včetně jeho řešení, podrobněji se bude věnovat také tématu řešení občanských válek.

1.1.1. Definice konfliktu

Výraz *konflikt* není používán pouze v oboru mezinárodních vztahů, ale také v běžném životě – konflikt může být například mezi osobami v soukromém životě i v pracovním prostředí. Tato část se ale bude věnovat definici politického konfliktu (na mezinárodní scéně), který je spojen s ozbrojeným konfliktem či válkou. Násilí však není nutnou podmínkou konfliktu, za ten lze považovat už i demonstraci.

Přestože jednotlivé instituce i autoři předkládají mnoho variant definice, obecně lze říci, že konflikt musí mít alespoň dva aktéry, kteří chtějí prosadit své zájmy a ty jsou vzájemně neslučitelné. Jde tak o situaci, „*kdy v tomtéž okamžiku minimálně dva aktéři usilují o získání téhož statku – tohoto statku není dostatek,*

aby uspokojil poptávku obou (všech) aktérů“ (Waisová 2005: 35, srov. Wallensteen 2002: 15).

1.1.2. Hladina analýzy konfliktu

Pokud jde o umístění konfliktu do mezinárodního systému, rozlišujeme tři, resp. čtyři základní typy – systémové, (subsystémové), státní (či mezistátní) a vnitrostátní konflikty, mezi které řadíme mimo jiné občanské války.

Systémové konflikty jsou takové, které se odehrávají na nejvyšší úrovni – v rovině mezinárodního systému a zcela zásadně ovlivňují distribuci moci, pravidla a struktury systému. Do této kategorie lze zařadit např. třicetiletou válku, obě světové války či studenou válku.

Subsystémové konflikty jsou mezistupněm mezi systémovými a státními. Neovlivňují celý mezinárodní systém, ale „pouze“ jeho část – region, jako je Střední východ, Balkán nebo subsaharská Afrika.

Státní (mezistátní či mezinárodní) konflikty zahrnují nejen státy, ale další aktéry na podobné úrovni – mezinárodní vládní i nevládní organizace nebo transnacionální korporace. Tento typ nemá potenciál přeměňovat hodnoty, strukturu a pravidla celého systému, ale mění vztahy mezi zainteresovanými stranami. V historii se setkáváme s celou řadou příkladů, jmenujme třeba válku o Falklandské ostrovy nebo mezi Jihoafrickou republikou a Namibií.

Poslední kategorií jsou vnitrostátní (substátní) konflikty. Jak už název napovídá, tento spor nepřesahuje výrazně hranice státu – proti sobě stojí vláda státu na straně jedné a nevládní opoziční skupina (politická strana, povstalecké hnutí, mafie, separatistická, guerillová skupina a další) na straně druhé. Podíl vnější pomoci, ať už vojenské, politické nebo ekonomické, je u tohoto typu minimální nebo žádný. Příkladem mohou být války za nezávislost – Čečensko × Ruská federace, Baskicko × Španělsko – autonomistické konflikty – Abcházie × Gruzie, Korsika × Francie – nebo občanské války – Sierra Leone, Kambodža apod.

Uvedené konflikty nejsou statické, ale mají naopak dynamický vývoj, a tak se z jedné kategorie mohou přesunout do druhé. Vnitrostátní konflikt může při intenzivní zahraniční účasti (import zbraní, vojenské zapojení atd.) přerůst

v konflikt mezistátní nebo subsystémový, stejně tak je to možné i naopak (Waisová 2005: 36–39 srov. Tomeš et al. 2007: 91–92)⁶.

1.1.3. Aktéři konfliktu

Dělení konfliktů podle jeho aktérů je zčásti podobné jako u hladiny analýzy, princip je ale odlišný. V tomto případě nejde primárně o to, na jaké úrovni konflikt probíhá a jaký potenciál má. Zaměřuje se vyloženě na typy aktérů, a to na všech úrovních.

Mezistátní konflikty jsou takové, kde proti sobě stojí alespoň dva státní aktéři (členové mezinárodního systému), jejichž střet vyvolaly neslučitelné zájmy (o území, zdroje, nerostné bohatství apod.)

Extrasystémové jsou oproti první skupině rozdílné v tom, že jde o konflikt mezi státem a nestátní jednotkou (skupinou mimo území členů mezinárodního systému – koloniální nebo národněosvobozené války).

Vnitrostátní konflikty můžeme rozdělit do dvou kategorií – občanské války (spor mezi vládou státu a nestátní opoziční jednotkou na území stejného státu, ve kterém jde o moc, zdroje nebo autonomii) a nestátní konflikty (stojí proti sobě dva nestátní aktéři).

Posledním typem jsou vnitrostátní konflikty se zahraniční účastí. Jde o konflikt mezi vládou státu a nestátní opoziční organizací, kde je jedna ze stran (případně obě) podporována aktivními zahraničními aktéry.

1.1.4. Intenzita a prostředky konfliktu

Jde-li o prostředky násilí, rozlišujeme dva typy konfliktů – násilné a nenásilné. Posuzování intenzity konfliktů se liší podle toho, jak ji který autor či vědecká skupina vnímá. Kupříkladu Heidelberský institut⁷ ji posuzuje dle úrovně napětí, způsobu vzájemné komunikace a jednání, charakteru či prostředků

⁶ Dle UCDP (Uppsala Conflict Data Program: 2016) i HIIK (Heidelberský institut: 2016) převažují od konce druhé světové války jednoznačně vnitrostátní konflikty, jejichž počet se až do 90. let postupně zvyšoval. Od té doby nastal mírný pokles, který v posledních letech vystřídal opět postupný nárůst. Naproti tomu ostatní typy (systémové, subsystémové i státní) se udržují dlouhodobě na velmi nízkých hodnotách (více viz Tomeš et al. 2007: 125–171).

⁷ Heidelberský institut (Heidelberg Institut für Internationale Konfliktforschung – HIIK) je světově významné pracoviště při katedře Politologie na Univerzitě Heidelberg, které se od roku 1991 zabývá problematikou konfliktů, a to zejména z kvalitativního hlediska. Každoročně vydává *Conflict Barometer* – zprávu, jež vykazuje aktuální výsledky daného výzkumu (HIIK 2017).

k dosažení cílů. De facto jde o kvalitativní posuzování, které rozlišuje mezi pěti stupni násilí (spor, nenásilná krize, násilná krize, omezená válka, válka).

Tabulka č. 1: Intenzita násilí dle databáze KOSIMO⁸ 2.0

Stupeň intenzity	Označení intenzity	Kategorie intenzity	Stav násilí	Popis situace
1	Spor	Nízká intenzita	Nenásilný konflikt	Politický konflikt, jež se provádí bez použití násilí. Strany mají rozdílné názory
2	Nenásilná krize			Jeden z aktérů hrozí, že bude používat násilí (sankce, odmítnutí zbavení se zbraní apod.)
3	Násilná krize	Střední intenzita	Násilný konflikt	Mezi aktéry je vysoké napětí, sporadicky je používána síla
4	Omezená válka	Vysoká intenzita		Násilné střety jsou opakované a organizované
5	Válka			Systematické a dlouhodobé užití síly (pravidelná armáda)

Zdroj: Doplněno autorem dle HIIK 2017

Naproti tomu Uppsalský projekt⁹, který se zaměřuje pouze na ozbrojené konflikty, je spíše kvantitativního charakteru. Intenzita konfliktu je posuzována dle počtu obětí: menší ozbrojený konflikt (nejméně 25 obětí za rok a méně než 1 000 obětí v průběhu konfliktu), střední ozbrojený konflikt (25-1000 obětí za rok, minimálně 1000 obětí v průběhu konfliktu), válka (více než 1000 obětí za rok) (Wallensteen 2002: 24, Wallensteen 1995: 345–346).

⁸ KOSIMO (Konflikt-Simulations-Modell) je databáze Heidelberského institutu, která zaznamenává informace o konfliktech od roku 1945. Od roku 2003 je k dispozici nová verze databáze s označením 2.0, jež zaktualizovala a nahradila verzi 1.3. Databáze obsahuje informace o více než 500 konfliktech s přibližně 2500 fázemi (HIIK 2017).

⁹ Uppsalský projekt (Uppsala Conflict Data Program – UCDP) při Univerzitě Uppsala se rovněž zaměřuje na ozbrojené konflikty (primárně z kvantitativního hlediska), o kterých sbírá data. Ta dosahují až do roku 1946. Pravidelně od roku 1998 vydává ročenku (SIPRI Yearbook) a další výroční zprávy (Uppsala Universitet 2017).

1.1.5. Příčiny konfliktu¹⁰

Tato otázka je v oboru řešení konfliktů jednou z nejdůležitějších. Abychom byli schopni konflikt detailně analyzovat, studovat a určit závěry, případně navrhnout jeho možná řešení, musíme bezpodmínečně znát jeho původ a příčiny. Přestože se jedná pravděpodobně o nejdůležitější prvek v řešení konfliktů, jeho klasifikace je velice náročná a zároveň do značné míry subjektivní. Problémem může být mimo jiné to, že za jednotlivými konflikty jsou jiné motivy než proklamované, aktéři ne vždy přesně definují jejich podstatu. Ta se navíc v průběhu boje mnohdy mění a není možné přesně ohraničit, kdy ke změně došlo. Nejdůležitější příčiny konfliktu však jsou teritoriální, ideologické, mocensko-politické, ekonomické, dále etnické či náboženské.

Konflikty mají ale jen málokdy jednu příčinu, strany zřídka hájí pouze jeden zájem. Proto jsou multikauzální, mají více různých důvodů. Konflikty v každé světové oblasti jsou do značné míry specifické. V Africkém rohu lze označit jako hlavní příčiny vypuknutí konfliktu ekonomické důvody (strategické umístění regionu, zdroje), historické dědictví (kolonizaci, unikátnost dynamiky konfliktů, diktátorské režimy, studenou válku) sociální a kulturní důvody (extrémní náboženskou politiku, etnickou polaritu) a politické důvody (boj o moc, špatné řízení státu a transparentnost) (Mengistu 2015: 28–34).

1.1.6. Teorie řešení občanských válek

Jedním z typů nejzávažnějších konfliktů, nejen co se týče četnosti, ale také lidských obětí a škod, jsou občanské války.

Předně je ale potřeba říci, co to občanské války jsou. Za obecně přijímanou definici lze považovat tu od společnosti Correlates of War,¹¹ kterou navrhla dvojice vědců David Singer a Mel Small. Občanská válka je podle ní jakýkoliv konflikt, který splňuje čtyři podmínky. Musí jít o ozbrojený konflikt uvnitř státu, kterého se aktivně účastní vláda, aktivní odpor je z obou stran konfliktu a každý rok v boji zemře alespoň 1000 osob (COW: 5). Stejně jako u mnoha dalších pojmů, ani občanské války nemají jednu univerzální definici a autoři na ně

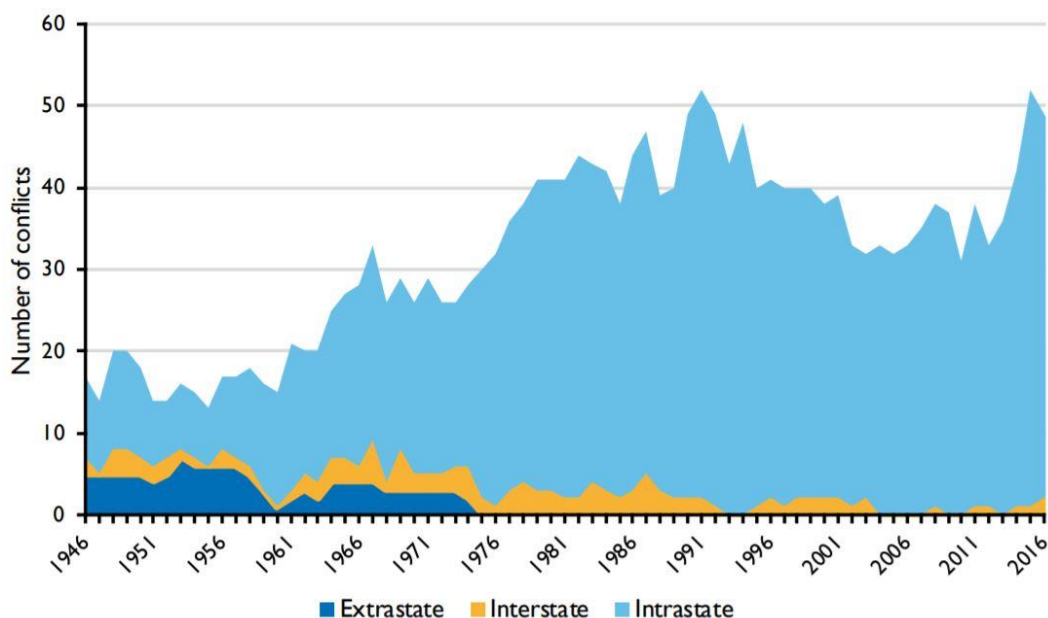
¹⁰ Příčinám konfliktů se podrobněji věnuje např. Michael Brown (1996) v práci *The International Dimensions of Internal Conflict* nebo kolektiv autorů kolem Jiřího Tomeše (2007: 99-124) v publikaci *Konflikt světů a svět konfliktů*.

¹¹ The Correlates of War Project (COW) je projekt Univerzity Michigan, který se od roku 1963 snaží o shromažďování, šíření a používání přesných a spolehlivých kvantitativních údajů v mezinárodních vztazích.

nahlížejí odlišně¹². Někteří odborníci a mnohdy i široká veřejnost chybně zaměňují výrazy *vnitrostátní konflikt* a *občanská válka*. Je třeba upozornit, že každá občanská válka je vnitrostátním konfliktem, ale ne každý vnitrostátní konflikt je občanskou válkou¹³.

Vnitrostátní konflikty jsou, co se týče množství, dlouhodobě na předních pozicích. Od konce druhé světové války mají mezi všemi konflikty jednoznačně největší zastoupení, jejich počet nejen podle UCDP i HIIK postupně vzrůstal. Maxima dosáhl na začátku 90. let, od té doby nastal úpadek, který v poslední době vystřídal opět růst.

Obrázek č. 2: Vývoj struktury ozbrojených konfliktů 1946-2016

Zdroj: PRIO 2017

James Fearon a David Laitin (2003: 75–90) přišli s příčinami občanských válek. Podle nich není hlavní záminkou etnicita nebo náboženství (heterogenita naopak riziko konfliktu snižuje), mnohem více pomáhají chudoba, slabost státu, politická nestabilita, velký počet obyvatel, přístup ke zbraním nebo nežádoucí geografické podmínky, jakým je například drsný terén. Většina občanských válek z 90. let nemá svůj původ v ukončení studené války. Kořeny jsou ještě hlubší –

¹² Obdobnou definici zvolili například také Doyle a Sambanis (2000) v práci *International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis*, více k tomuto Jiří Tomeš (2007: 113–116).

¹³ Rozdíly jsou především v intenzitě, rozsahu vedeného boje a mohou být i v počtu obětí.

sahají k dekolonizaci, která způsobila slabost mnoha států, jejich finanční, byrokratické i obranné problémy. Občanské války podle Fearona a Laitina odstartovala povstání malých ozbrojených partizánských skupin, které měly své útočiště na venkovských základnách.

Stejnou problematikou, tedy původy občanských válek, se zabývá také Paul Collier (2009: 33–42) spolu se svým týmem. První souvislost spatřuje tento uznávaný vědec mezi počáteční výší příjmů a pravděpodobností vypuknutí občanské války – klesnou-li příjmy na polovinu, zdvojnásobí se pravděpodobnost vypuknutí občanské války. Jde samozřejmě o oboustranný proces, občanská válka snižuje příjmy a zároveň nízké příjmy zvyšují riziko občanské války. Dalším podpurným jevem k vypuknutí občanské války je pomalý ekonomický růst nebo ještě více stagnace či úpadek. Třetím zásadním problémem je závislost na vývozu surovin, jako jsou diamanty či ropa.

Mezi hlavní příčiny naopak není zařazena „opodstatněnost stížností“ povstalců – neexistuje výrazná korelace mezi rizikem propuknutí občanské války a politickým útlakem. Autoři rovněž připomínají závěry Fearona a Laitina, podle nichž je vztah mezi politickou represí vůči určité skupině obyvatelstva na straně jedné a nebezpečím vypuknutí občanské války na straně druhé statisticky zanedbatelný. Svou roli nehraje v každém případě ani heterogenita společnosti¹⁴ – většina zemí, které se skládají z více etnických skupin, žijí v míru. Naopak právě Somálsko, jež je zcela homogenní, si prochází ničivou občanskou válkou. Významná souvislost nebyla nalezena ani u příjmové nerovnosti či koloniální minulosti¹⁵. Naopak se lze opřít o tvrzení, že nepříznivé geografické podmínky (hustota zalidnění – nízký počet obyvatel k velké rozloze státu nebo terén – hornaté země jsou ohroženy ve větší míře apod.) vytvářejí příležitosti pro vedení občanské války.

¹⁴ Určité trendy mezi heterogenitou obyvatelstva a propuknutím občanské války existují – více ohrožené jsou země, kde jedno etnikum tvoří nadpoloviční většinu obyvatelstva a jiná etnika jsou zanedbatelně velká. Zářným příkladem budiž Rwanda a Burundi a konflikt mezi Hutuy a Tutsii.

¹⁵ Nebyla prokázána souvislost mezi vznikem občanské války a tím, která země byla kolonizátorem, ani tím, jaká doba uplynula od dekolonizace.

Collier (2009: 42–43) se zabývá také otázkou trvání občanských válek¹⁶. Zde nalézá dvě spojitosti: občanská válka trvá tím déle, čím je nižší příjem státu na začátku konfliktu a čím je vyšší cena důležitého vývozního artiklu dané země. Navíc po ukončení války je poměrně vysoká pravděpodobnost jejího znovuvypuknutí nebo zahájení nové – pouze zhruba polovina států, ve kterých byla válka ukončena, se v následujících deseti letech dokázala vyhnout jejímu obnovení.

Pokud jde o následky a náklady války (Collier 2009: 44–48), konflikt pochopitelně poškozuje válčící zemi i její sousedy, snižuje ekonomický růst o zhruba 2,3 % ročně, v případě průměrné sedmileté války je to pokles o cca 15 %. Ohromným problémem je pak ztráta (či přesun) obyvatelstva, ať už jde o zavražděné osoby, emigrující, případně vnitřně vysídlené. Všechny tyto skupiny mají za následek šíření smrtelných nemocí, které se prostřednictvím migrujících osob dostávají i do ostatních regionů už tak výrazně ohrožené Afriky. Podobně je na tom ekonomika sousedů, která rovněž významně trpí¹⁷. Ohromné náklady musí státy vynaložit za jejich obnovu, obvykle se přitom nijak výrazně nezlepší politická situace – jen zřídkakdy je veden státní převrat pro dobro obyvatelstva. Když k tomu připočteme, že je vytvořeno ideální prostředí pro teroristické skupiny, organizovaný obchod, drogové gangy¹⁸, mafii či pirátství, není divu, že se stát z proběhnuvší občanské války dostává dlouhé roky, někdy i desetiletí. A ne se zcela jasným výsledkem.

K vyřešení konfliktu a nastolení míru v zemích s probíhající občanskou válkou může pomoci mnoho faktorů, OECD (2001: 51-57) uvádí několik tipů: Jde o rozpoznání a řešení velkých očekávání, která vyplývají z mírových dohod; vytvoření důvěry mezi všemi stranami; aktivní zapojení všech zúčastněných stran včetně občanské společnosti do mírového procesu a řešení sporné otázky, zároveň dodržování zásady neutrality; zahrnutí do dialogu skupiny občanské společnosti, podniky, média, náboženské skupiny, profesní skupiny, ženy, mládež

¹⁶ Mezinárodní válka trvá v průměru 6 měsíců, průměrná občanská válka více než 5 let! Navíc čím je země na začátku konfliktu chudší, tím větší je pravděpodobnost, že bude konflikt trvat déle (Collier 2009: 42).

¹⁷ Collier (2009: 48) uvádí, že „celkově lze náklady průměrné občanské války pro zemi konfliktu a její sousedy odhadnout na 64 miliard dolarů. V posledních desetiletích propukají ročně přibližně dvě nové občanské války, takže globální náklady představují za rok přes 100 miliard dolarů, nebo také dvojnásobek celosvětového rozpočtu na rozvojovou pomoc.“

¹⁸ Ze zemí trpících občanskou válkou pochází až 95 % světové produkce tvrdých drog (Collier 2009: 48).

i akademickou obec, aby plnili konstruktivní úlohu při budování míru; zajistit, aby pomoc dárců byla vyrovnaná, férová a nepodkopávala důvěryhodnost obdarovaných; budování kapacit osob a organizací, které se podílejí na obraně lidských práv a vůbec posílení právního státu apod. (srov. Walter 1999).

Jak by mělo vypadat následující znovubudování a obnova státu i státnosti, to prozrazují mnohé publikace (např. Fukuyama 2004, Rotberg 2003, Rotberg 2004 aj.), tato fáze ale není v případě Somálska, kde stále zuří neúprosné boje, na pořadu aktuálních dní.

1.2. Koncept zhroucených států

Slabé, křehké, selhávající, upadající, rozvrácené, zhroucené... státy, k tomu navíc nejednoznačně překládané originální anglické pojmy failed, failing, fragile, disrupted, collapsed... Již tento výčet dává najevo, že pojmosloví fenoménu, kterému je největší pozornost věnována v posledních letech, je značně složité, problematické a především nejednotné¹⁹. Pokaždé přitom jde o to, do jaké míry jsou státní jednotky schopny naplňovat své základní funkce. Státní instituce vykonávají jen některé, navíc jen na části svého území (obvykle v hlavním městě a jeho okolí). Takovéto země čelí vnitřním konfliktům mezi vládními silami a ozbrojenou opozicí, vzpourám, povstáním, nepokojům apod. Situace dochází tak daleko, že stát není schopen zajistit bezpečí obyvatelstvu, vytvářejí se skupiny, které se brání pomocí násilí jak proti vládě, tak proti jiným skupinám. Stav v zemi se stává nepřehledným, vládní jednotky nejsou s to kontrolovat státní hranice, „rozpadá se soudní systém i legitimní monopol na násilí. Občané se spoléhají na alternativní ekonomické struktury, což podporuje růst organizovaného zločinu, obchodu s drogami a zbraněmi, korupci apod. Zdroje státu, včetně oficiální rozvojové pomoci, jsou rozkrádány vládnoucí elitou“ (Waisová et al. 2007: 12–13 podle Rotberg 2002, Ottaway 2002).

Zásadním problémem českého pojmosloví tohoto tématu je fakt, že mnozí autoři zabývající se slabou státností využívají množství různých termínů a nepřesných překladů, které se mnohdy překrývají nebo naopak vylučují.

¹⁹ Autoři Šmíd a Vaďura (2009) správně připomínají, jak ošidné může být překládat jednotlivé odborné pojmy do českého jazyka (viz „*termín failed, jehož překlad – selhávající – implikuje spíše dynamický charakter, nikoli statický stav, v němž se daný stát nachází*“ (Šmíd 2009: 62). I přes jazykové nepřesnosti je ale žádoucí usilovat o jednotnou terminologii i v českém prostředí.

Absence jednotné terminologie (a přesného překladu) má za následek, že jsou jednotlivé práce těžko komparovatelné, téma nepřehledné, těžko se v něm orientuje. Aby nedocházelo k chybnému pochopení či dezinterpretaci²⁰ jednotlivých pojmů, autor na tomto místě představí termíny, které bude v práci využívat. K jejich definici přitom využije klasifikaci Roberta Rotberga²¹, která dokázala vyřešit několik překážek a stala se uznávanou typologií rozpadlých států. Rotberg definuje tři, resp. čtyři základní kategorie států – silné státy (strong states), slabé státy (weak states) a rozpadlé/zhroucené²² státy (failed states), pod tuto kategorii spadají navíc zcela zhroucené státy (collapsed states).

1.2.1. Silné státy/Strong states

Silné státy jsou vyspělé stabilní země, které bez problému kontrolují své území a občanům poskytují plný rozsah politických statků vysoké kvality. Mají vysoké HDP v přepočtu na obyvatele, i dobré výsledky v dalších měřených ukazatelích – Indexu lidského rozvoje (HDI), Indexu vnímání korupce (CPI), Freedom House Index apod. Disponují vysokou mírou bezpečnosti, zajišťují občanské i politické svobody a vytvářejí prostor pro ekonomický růst (Rotberg 2004: 4).

1.2.2. Slabé státy/Weak states

Slabé státy jsou země v krizi, a to z mnoha různých důvodů – kvůli geografickým, fyzickým nebo ekonomickým omezením. Zároveň mohou být ve své podstatě silné, pouze dočasně oslabené kvůli vnějšímu útoku, nesprávnému řízení státu nebo vnitřní krizi. Jsou často spojeny s etnickým, náboženským nebo jazykovým napětím. Jsou charakteristické vysokou a zvyšující se mírou kriminality a naopak nižší mírou politických svobod, dále nedostatečnou infrastrukturou, nízkým či klesajícím HDP na obyvatele, zvýšenou mírou korupce

²⁰ Zároveň si je autor vědom skutečnosti, že jde o natolik rozlehlé téma s použitím množství různých termínů s drobnými nuancemi, že by mohlo být zpracováno v samostatném textu. To však není ambicí autora ani cílem této práce. Pokusil se o to např. Jan Jihlavec (Waisová 2007: 19–35).

²¹ Americký profesor zabývající se mezinárodními vztahy, zahraniční politikou, konflikty apod. je autorem uznávané typologie slabých států, kterou prezentoval v publikaci *When States Fail: Causes and Consequences*, resp. ve stati *The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair* (2004).

²² Někteří autoři považují oba pojmy za významově odlišné, jiní (např. Jan Jihlavec) (Waisová 2007: 29), ze kterého autor této práce v případě českých ekvivalentů vychází, je považuje za synonyma. V této práci bude pro přehlednost využíván pouze jeden termín, a to rozpadlý stát.

apod. Do této kategorie zařazuje Rotberg také zvláštní skupinu zemí – uvádí Severní Koreu, Kambodžu pod Pol Potem, Irák pod Saddámem Husajnem, Bělorusko, Turkmenistán či Libyi – které jsou zdánlivě silné, avšak autokratické. Jsou tedy sice bezpečné, ale politicky nesvobodné (Rotberg 2004: 4-5).

1.2.3. Rozpadlé státy²³/Failed states

V tomto případě jde o nebezpečné, vysoce konfliktní země s napjatou situací, ve kterých vláda obvykle bojuje s jednou nebo více ozbrojenými povstaleckými skupinami a čelí různým stupňům společenské nespokojenosti. Nejde při tom o absolutní intenzitu násilí, ale spíše o jeho dlouhodobý charakter. Většina násilí je namířena proti vládě či režimu se snahou opozice a povstalců získat politickou moc nebo autonomii. Příčinou vzniklého konfliktu jsou etnické, náboženské nebo jazykové důvody. V každém rozpadlém státě lze nalézt alespoň dvě proti sobě stojící nesvářené strany, které se svou měrou podílí na selhání státu.

Zároveň platí, že pro rozpadlé státy je typické, že vládnoucí elita upřednostňuje menšinu před většinou, utlačuje a vydírá obyvatelstvo a privilejuje určitou etnickou skupinu, stranu nebo klan. Rozpadlé státy nejsou na rozdíl od silných a stabilních schopny vykonávat suverenitu nad celým svým územím, nejsou s to ovládat okrajové regiony, často ztrácí většinu území. Jejich síla se naopak soustředí obvykle na hlavní město a dále na pár regionů, kde má centrální vláda silnou podporu. Bezpráví je využíváno k růstu násilí a porušování zákona, slabost státu je ideálním prostředím pro zločinecké organizace, drogové i jiné mafie, černý obchod se zbraněmi nebo k pirátství. Policie ani armáda nejsou schopny zajistit občanům bezpečnost, ti se tak obrací na válečníky nebo jiné výrazné osoby a silné osobnosti, propuká anarchie.

S problémy se potýká také zákonodárný proces – často existuje pouze výkonná moc, která přebírá rovněž legislativní funkce. Chybí tak názorová pluralita a demokratická debata je potlačena. Stejně tak soudní systém se dostává do rukou exekutivy, obyvatelstvo se na něj nemůže spoléhat. Jediným (alespoň trochu) funkčním orgánem se tedy stává armáda, jež je ale značně zpolitizovaná.

²³ V české literatuře lze nalézt také termín *rozpadající se*. Určit míru, kdy je stát ještě *rozpadající se* a kdy je už *rozpadlý*, není prakticky možné. *Rozpadlý* značí z jazykového hlediska konečný stav, *rozpadající se* průběžný děj. Autor nebude v této práci činit mezi těmito termíny rozdíl a bude používat logický překlad, kdy *failed* vnímá jako *rozpadlý*.

Pokud jde o infrastrukturu, ta je po těžkých bojích zničená, jestli ještě vůbec existuje. Jen velmi omezeně může obyvatelstvo využívat vzdělávací či zdravotnická střediska. K dispozici nejsou učební pomůcky ani zdravotnický materiál včetně léků, stát nedokáže platit personál. Zničené jsou telefonní linky, komunikace i vodovodní potrubí. A stav státní pokladny ani situace v zemi nedovolují, aby se jednotlivé zničené stavby obnovovaly, natož stavěly nové. Spirála problémů se i nadále roztáčí – zvyšuje se negramotnost, kojenecká úmrtnost, výskyt nemocí včetně AIDS i chudoba, naopak se snižuje průměrná střední délka života. Stát nedisponuje dostatečným množstvím potravin, přichází rozsáhlé hladomory a humanitární krize, které často podporují přírodní katastrofy od vydatných dešťů a záplav po vyčerpávající sucha. Ta mají za následek zničení úrody a zdrojů příjmů, nedostatek obživy i tolik potřebné vody. Následuje migrace a tím pádem přelidněnost některých oblastí. V takové situaci zhroucené státy „neposkytují žádné záchranné sítě a bezdomovci a vysídlené osoby se stávají cílem pro každého, kdo může nabídnout jídlo a důvod“ (Rotberg 2004: 9).

V podobných zemích roste klientelismus a korupce, zvětšují se sociální rozdíly mezi jednotlivými vrstvami obyvatel. Panovník nebo vládnoucí oligarchie využívají v podobných situacích svého postavení k zisku velkého množství finančních prostředků na úkor naprosté většiny. Místo do oprav míří finance na zahraniční konta a stavbu rezidencí a vil. Není tak divu, že se snižuje HDP i další nejen ekonomické ukazatele. Ekonomika zažívá depresi, sociální nůžky se stále rozevírají, státy hospodaří s obřimi schodky. Když do toho politická garnitura tiskne peníze a výrazně zvyšuje inflaci, není divu, že ekonomika státu krachuje.

Vytrácí se loajalita potlačovaných občanů ke státu a spolu s ní také legitimita vládců a důvěra v ně i ve stát jako takový, společenská smlouva je porušována. Občané se soustředí na nižší jednotky, ať už náboženské, etnické nebo klanové, ke kterým cítí sounáležitost. Vytváří se tak izolované skupiny, které bojují samy za sebe a svou prosperitu (Rotberg 2004: 4-9).

1.2.4. Zcela zhroucený stát/Collapsed states

Robert Rotberg nepovažuje zcela zhroucené státy za samostatnou skupinu, ale jako vzácnou a extrémní podobu rozpadlého státu. V zemi místo bezpečnosti funguje právo silnějšího, chybí zde autorita. „*Je to pouhý zeměpisný výraz, černá díra, která pohltila rozpadlý občanský řád* (Rotberg 2004: 9).“ Jako první příklad

uvádí autor právě Somálsko na konci 80. let, o dekádu později jde o Bosnu a Hercegovinu, Libanon či Afghánistán. Sierra Leone se spolu s Nigérií dostala do této podoby v letech 90. Po krachu centrální vlády se do popředí dostali substátní aktéři, warlordi. Právě oni se stali hlavními postavami, které začaly řídit regiony, subregiony, vytvořily vlastní místní bezpečnostní a vojenské aparáty, začaly řídit obchodní a dokonce mezinárodní vztahy. Postupně mohou vzniknout mezinárodně neuznané kvazi-státy²⁴, kterým je například Somaliland.

V případě zcela zhroutených států nejde o statický nebo konečný stav²⁵. Selhavší stát se může dostat mezi státy slabé, ale klidně se také může rozpadnout či zcela zhroutit. Zároveň platí, že slabé státy jsou náchylnější k rozpadu více než silné, ale nejsou k tomu předurčeny (Rotberg 2004: 10).

1.3. Fragile States Index – obecně²⁶

Fragile States Index (FSI) je žebříček států seřazený podle jejich zranitelnosti²⁷, který sestavuje od roku 2005 společnost Fund for Peace ve spolupráci s Foreign Policy. V roce 2005 zahrnoval index 75 států, následující rok to bylo už 146 zemí, od roku 2013 je jich zkoumáno 178. Kritéria pro zahrnutí jsou dvě: (1) stát musí být členem OSN (proto není zařazen například Somaliland) a (2) musí existovat dostatečná velikost vzorku dostupných dat a obsahu, aby analýza měla smysl. Proto některé státy nejsou ve výsledném seznamu, i když jsou členy OSN²⁸.

Všechny státy jsou hodnoceny v každém ze dvanácti indikátorů zvlášť, a to hodnotami od 0 (nejnižší – nejstabilnější) do 10 (nejvyšší – nejméně stabilní). Výslednou hodnotou je součet všech dvanácti indikátorů, který tak může dosahovat od 0 (nejnižší – nejstabilnější) do 120 (nejvyšší – nejméně stabilní). Státy jsou následně seřazené a rozděleny do čtyř skupin. V roce 2015 došlo

²⁴ V českém prostředí se terminologii kvazistátů věnuje například Martin Riegl (2010).

²⁵ Některé země (např. Libanon či Nigérie) se z této situace dokázaly dostat a jsou státy slabými, čili relativně stabilními.

²⁶ Podrobněji o Fragile States Index, který navazuje na Failed State Index, o jeho metodologii a problematice viz FSI 2017. Z tohoto primárního zdroje tato kapitola také vychází.

²⁷ „Tyto ratingy nemusí nutně předvídat, kdy se státy mohou setkat s násilím nebo zhroutením. Měří zranitelnost ke zhroutení nebo vypuknutí konfliktu (FSI 2017).“

²⁸ Jde o Andorru, Dominiku, Kiribati, Lichtenštejnsko, Marshallovy ostrovy, Monako, Nauru, Palau, San Marino, Svatý Kryštof a Nevis, Svatou Lucii, Svatý Vincenc a Grenadiny, Tongu, Tuvalu a Vanuatu.

k aktualizaci jednotlivých kategorií, které vychází z kategorizace z let 2005 až 2014. V současné době platí následující rozdělení:

- 90-120 bodů: červená kategorie nazvaná Výstraha (*alert*)
- 60-89,9 bodů: žlutooranžová kategorie nazvaná Varování (*warning*)
- 30-59,9 bodů: zelená kategorie nazvaná Stabilní (*stable*)
- 0-29,9 bodů: modrá kategorie nazvaná Udržitelná (*sustainable*)
- Nehodnocené země jsou znázorněny světle šedě

Metodologie se sestává ze tří hlavních typů sběru dat: analýzy obsahu (ročně je do výzkumu zahrnuto více než 42 milionů relevantních dokumentů, jejich obsah je analyzován sofistikovaným softwarem CAST), kvantitativních údajů (od renomovaných institucí, jako jsou UNHCR, WHO, UNDP, Transparency International, World Factbook, Freedom House, World Bank a další) a kvalitativního vstupu (výsledky jsou komparovány s jinými státy a předchozími lety). Získaná porovnaná data jsou operacionalizována, následně je kriticky přezkoumávají „nezávislí“ analytici, aby došlo k víceúrovňové kontrole a výzkumu.

1.4. Fragile States Index – indikátory

FSI se postupně vyvíjí, proto si jeho indikátory a kategorie prošly v průběhu let změnami a byly revidovány. Nic se nezměnilo na tom, že FSI pracuje s 12 indikátory, ty byly ale postupně upraveny a rozřazeny do odlišných kategorií. Nejprve do tří (sociální, ekonomické, vojensko-politické) a v současné době do čtyř (soudržné, ekonomické, politické, sociální – ty zahrnují i speciální kategorii, kterou je Intervence vnějších aktérů). Soudržné indikátory (*Cohesion indicators*) zahrnují Bezpečnostní aparát (*C1: Security Apparatus*), Působení elit (*C2: Factionalized Elites*) a Křivdy skupin (*C3: Group Grievance*). Ekonomické indikátory (*Economic indicators*) obsahují Ekonomický úpadek (*E1: Economic Decline*), Nerovnoměrný ekonomický rozvoj (*E2: Uneven Economic Development*) a Emigraci a odliv mozků (*E3: Human Flight and Brain Drain*). Politické indikátory (*Political indicators*) začleňují Legitimitu státu (*P1: State Legitimacy*), Veřejné služby (*P2: Public Services*) a Lidská práva a právní stát (*P3: Human Rights and Rule of Law*). Sociální indikátory (*Social and cross-*

cutting indicators) pojmají Demografické tlaky (*S1: Demographic Pressures*), Uprchlíky a vnitřně vysídlené osob (*S2: Refugees and IDPs*) a Intervence vnějších aktérů (*X1: External Intervention*) (FSI 2017).

1.4.1. Bezpečnostní aparát

Vybraná zahrnutá témata²⁹: bezpečnostní hrozby státu – bombové a teroristické útoky, válečné konflikty, válečné oběti, rebelující hnutí nebo třeba vzpoury a převraty. Dále pak závažnost trestných činů, organizovaný zločin, vraždy, důvěra občanů v národní bezpečnost, stejně jako množství a síla provládních, případně protivládních jednotek, odpor vůči řídicímu orgánu apod.

Vybrané zahrnuté otázky: Je armáda pod civilní kontrolou? Existují soukromé protistátní milice, soukromé armády k ochraně majetku, guerillové skupiny, případně ovládají území? Je policie považována za profesionální? Je politické násilí podporováno státem a motivováno politicky? Existují obvinění z policejní brutality? Jak jsou dostupné zbraně?

1.4.2. Působení elit

Vybraná zahrnutá témata: fragmentace státních institucí dle etnických, třídních, klanových, rasových nebo náboženských linií, použití nacionalistické politické rétoriky vládnoucími elitami (nacionalismus, xenofobie...), boj o moc, politická soutěž, důvěryhodnost voleb a volebních procesů, vnímání legitimacy vládnoucí třídy.

Vybrané zahrnuté otázky: Je vedení státu zvoleno spravedlivě? Reprezentuje vládnoucí elita/vůdce obyvatelstvo? Existují (příp. v jaké míře) fragmentované, kmenové elity nebo okrajové skupiny? Existuje proces politického usmíření, pocit národní identity, silný nacionalismus, volání po separatismu? Je státní bohatství koncentrováno v rukou několika lidí? Existuje rostoucí střední třída? Ovládá některá skupina většinu zdrojů? Jsou prostředky spravedlivě distribuovány? Jsou zákony demokratické nebo extrémní?

1.4.3. Křivdy skupin

Vybraná zahrnutá témata: dělení a rozkol mezi různými skupinami společnosti (na základě sociálních a politických charakteristik), jejich úloha

²⁹ Jde vždy jen o výčet a příklad vybraných zahrnutých témat a otázek.

v přístupu ke službám a zdrojům, začlenění do politického procesu. Může jít o historický problém, historickou nespravedlnost. Skupiny se mohou cítit poškozeny, neboť jim nebyla umožněna samostatnost, sebeurčení či politická nezávislost.

Vybrané zahrnuté otázky: Existuje proces usmíření a plán na rekonstrukci a rozvoj? Byly jednotlivé skupiny reintegrované? Mají oběti nárok na kompenzaci? Počítá se s ní? Byli váleční zločinci zadrženi a potrestáni? Byla udělena amnestie? Existuje spravedlivé a efektivní rozdělení zdrojů? Existují pocity nebo zprávy o etnické či náboženské nesnášenlivosti? Jsou skupiny utlačovány, případně cítí se utlačované? Existuje svoboda náboženství podle zákonů? Existují zprávy o rasově motivovaném násilí?

1.4.4. Ekonomický úpadek a chudoba

Vybraná zahrnutá témata: faktory spojené s hospodářským poklesem země, měřeným pomocí příjmu na obyvatele, hrubým národním produktem, mírou nezaměstnanosti, inflací, produktivitou, zadlužením, úrovní chudoby apod. Náhlý pokles cen komodit, příjmy z obchodu, zahraniční investice, kolaps/znehodnocení národní měny. Dále nedovolený obchod (např. s drogami, lidmi), úroveň korupce, nezákonné transakce (např. praní špinavých peněz, zpronevěra).

Vybrané zahrnuté otázky: Jaký je státní dluh? Jaké jsou úrokové sazby, HDP? Jaká je míra inflace, produktivita, nezaměstnanost (aktuální a plánovaná)? Jak lidé a odborníci vnímají ekonomiku státu? Tvoří zisk z jednoho produktu většinu příjmů státu?

1.4.5. Nerovnoměrný ekonomický rozvoj

Vybraná zahrnutá témata: nerovnost v ekonomice bez ohledu na její aktuální výkonnost, strukturální nerovnost (na základě rasového, etnického, náboženského nebo jiného rozdělení obyvatelstva, na základě vzdělání, ekonomického statusu nebo regionu).

Vybrané zahrnuté otázky: Existuje velká ekonomická propast? Je ekonomický systém diskriminační? Existuje ekonomická spravedlnost a bezplatné vzdělání? Je vzdělání poskytováno relativně rovnocenně? Existuje systém bydlení pro chudé, programy na školení, ghetta a slumy?

1.4.6. Emigrace a odliv mozků

Vybraná zahrnutá témata: emigrace nebo přesídlování střední třídy obyvatelstva (podnikatelé, intelektuálové, kvalifikovaní pracovníci, lékaři), a to z ekonomických, politických či bezpečnostních důvodů.

Vybrané zahrnuté otázky: Odcházejí odborníci ze země? Opouštějí politici zemi? Existuje vysoký podíl více vzdělaných osob, které zemi opouští? Začíná se střední třída vracet zpátky do země? Existuje velké množství finančních převodů místním rodinám od příbuzných v zahraničí?

1.4.7. Legitimita státu

Vybraná zahrnutá témata: reprezentativnost a otevřenost vlády a její vztah k občanům, úroveň důvěry obyvatelstva ve státní instituce a procesy, množství masových veřejných demonstrací, vzestup ozbrojených povstalců, existence voleb, povaha politických přechodů, otevřenost vlády (otevřenost vládnoucích elit k transparentnosti a zodpovědnosti, korupci, pronásledování nebo vyloučení opozičních skupin), schopnost státu vykonávat základní funkce.

Vybrané zahrnuté otázky: Má vláda důvěru lidí? Uskutečnily se pokojné demonstrace nebo nepokoje? Existují důkazy o korupci úředníků? Jsou považováni za zkorumpované? Existují politická práva pro všechny strany? Reprezentuje vláda obyvatelstvo? Došlo k mírovému předání moci? Jsou volby vnímány jako svobodné a spravedlivé? Byly monitorovány? Existují zprávy o politicky motivovaných útocích a vraždách a o ozbrojených povstaleckých skupinách? Došlo k teroristickým útokům, sebevražděným atentátům a případně jak jsou pravděpodobné?

1.4.8. Veřejné služby

Vybraná zahrnutá témata: veřejné služby označují přítomnost základních funkcí státu, které slouží společnosti. Jde o poskytování základních služeb, jako je zdravotnictví, školství, voda, hygiena, dopravní infrastruktura, elektřina, internet. Dále jakou pozici a vliv mají v zemi bezpečnostní agentury, prezidentští zaměstnanci, centrální banka nebo diplomacie.

Vybrané zahrnuté otázky: Existuje rovný přístup k veřejným službám, a jaké jsou jejich podmínky? Má společnost dostatečný přístup k lékům? Existuje dostatečný počet zdravotnických zařízení a je k dispozici dostatek lékařů? Jaká je

dětská úmrtnost? Je v zemi dostatečné množství pitné vody a sanitačních zařízení? Jaká je úroveň školní docházky a gramotnosti? Je rozdílná pro chlapce a dívky? Mají chudí přístup k odpovídajícímu bydlení? Existuje dostatek letišť a železnic pro potřebný rozvoj? Je k dispozici dostatek paliv?

1.4.9. Lidská práva a právní stát

Vybraná zahrnutá témata: případná neexistence široce rozšířeného zneužívání politických a sociálních práv, práv jednotlivců, skupin a institucí (politizace soudnictví, ovlivňování médií, potlačování politických oponentů apod.), politicky inspirované násilí páchané na civilistech, odepření řádného soudního procesu v souladu s mezinárodními normami. Existence současných, případně vznikajících autoritativních či diktátorských pravidel.

Vybrané zahrnuté otázky: Existují pracovní, politická, občanská nebo menšinová práva a jsou chráněna? Je právo na život zajištěno pro všechny občany? Existují zákony na ochranu svobody projevu, pohybu a vyznání? Existuje v zemi náboženský extremismus? Jsou v zemi historicky systematicky porušována práva vládou? Jsou k dispozici pracovní zákony, případně zprávy o nucené práci, zvláště pro děti? Dochází k nucenému přemísťování obyvatel? Dochází případně ke kompenzaci? Fungují nezávislá média a svobodný přístup k informacím? Existuje spravedlivý a včasný proces? Je to stejné pro všechny? Jaké jsou podmínky ve věznicích? Dochází ke svévolnému zatýkání osob?

1.4.10. Demografické tlaky

Vybraná zahrnutá témata: zohledněny jsou demografické charakteristiky a ukazatele jako přístup k nezávadné vodě, míra nemocí a epidemií, populační růst, struktura složení obyvatelstva. Dále jsou zahrnuty přírodní katastrofy (hurikán, zemětřesení, záplavy, sucha...) a environmentální rizika.

Vybrané zahrnuté otázky: Je populační růst udržitelný? Vytváří rozdílná hustota zalidnění tlaky na určité části státu? Jaká je dětská úmrtnost? Kolik je v zemi sirotků? Existuje systém kontroly šíření nemocí nebo pandemií? Jaká je míra šíření viru HIV? Je zásoba potravin dostatečná pro případ náhlého přerušení dodávek? Je země ohrožena krátkodobým nebo dlouhodobým nedostatkem potravin? Jak velká je pravděpodobnost sucha? Jsou pravděpodobné a opakující se přírodní katastrofy? Pokud nastane přírodní katastrofa, existuje odpovídající plán

reakce? Došlo k odlesňování nebo jsou lesy zákonně chráněny? Je v zemi dostatečný přístup k zásobování pitnou vodou?

1.4.11. Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby

Vybraná zahrnutá témata: uprchlíci nebo vnitřně vysídlené osoby z důvodu nuceného přesídlování velkých komunit v důsledku sociálních, politických či jiných příčin, měření toků uprchlíků do jiných zemí nebo jejich přesun uvnitř státu. Měření množství uprchlíků a vnitřně vysídlených osob podle země původu.

Vybrané zahrnuté otázky: Přicházejí uprchlíci ze sousedních zemí? Je k dispozici dostatečný počet uprchlických táborů? Existují zprávy o násilí proti uprchlíkům? Jaké procento je vnitřně vysídlených osob k počtu obyvatel státu? Existují plány na přemístění a vyřešení problematiky vnitřně vysídlených osob a uprchlíků?

1.4.12. Intervence vnějších aktérů

Vybraná zahrnutá témata: vliv a dopad vnějších aktérů na fungování státu (zejména v oblasti ekonomiky a bezpečnosti), bezpečnostní a ekonomické aspekty angažovanosti externích aktérů – půjčky, rozvojové projekty, zahraniční pomoc. Humanitární zásahy, jako je rozmístění mezinárodních mírových jednotek.

Vybrané zahrnuté otázky: Existuje externí podpora protivládních frakcí? Jsou v zemi přítomny zahraniční jednotky? Dochází k vojenským útokům z jiných zemí? Existuje externí vojenská pomoc? Probíhají v zemi mírové operace a podpora školení policistů? Dostává se zemi hospodářské pomoci? Je země závislá na ekonomické pomoci?

1.5. Fragile States Index – kritika

Stejně jako prakticky všechny teoretické koncepty v sociálních vědách se ani FSI nevyhne kritice, nefunguje dokonale a nepředkládá bezvadná fakta.

Základní otázkou je, k čemu tento ukazatel vůbec slouží, zda má smysl. Zemím, které jsou na chvostu tohoto ukazatele, mohou zveřejněné výsledky mezinárodně uškodit. Státy s nejhorsími hodnotami jsou vnímány jako nebezpečné a v beznadějně situaci, tím pádem odrazují zahraniční partnery od vzájemné spolupráce. Ti proto nemusí mít zájem o tolik potřebné investice v dané zemi, turismus upadá, stát se stává více izolovaným a mezinárodně opomíjeným.

Na druhou stranu právě tento ukazatel může upozornit mezinárodní a humanitární organizace stejně jako společnost na problémy daných států. Ty se pak díky větší medializaci mohou dočkat pomoci a podpory. Každoroční vydávání žebříčku navíc může upozornit na zhoršující se situaci v některé zemi a tím je možné její problémy začít řešit dříve, než dojde k dalšímu propadu.

Problémem rovněž je, že každý stát je specifický a má oproti ostatním zemím odlišný historický vývoj. Nelze je jednoduše kategorizovat a rozdělit do předem připravených škatulek³⁰. Každý stát má rozdílné důvody daného stavu a s tím koncept FSI nepočítá a nepracuje. Jen stěží jde všechny podstatné realie a specifika převádět na číselné hodnoty tak, aby mohly být do výzkumu zahrnuty.

Pro konečný výsledek jsou jednotlivé indikátory zprůměrovány, všechny tím pádem mají stejnou váhu, i když v některé zemi může mít ten či onen indikátor podstatně vyšší (nebo nižší) vliv na stav země. Do jedné roviny jsou tak dávány například intervence vnějších aktérů a ekonomický úpadek a chudoba.

Nabídnuté výsledky není možné brát jako definitivní a přesný stav, realita se v některých bodech může lišit. Je proto potřeba dívat se na zkoumanou problematiku ze širší perspektivy a na hodnoty a výsledky nahlížet s jistou dávkou kritiky.

I přes tyto zmíněné nedostatky se jedná o velice ambiciózní projekt, který využívají média, vlády, mezinárodní organizace i odborná veřejnost. Výhodou je, že FSI zahrnuje velkou škálu států, komparuje odlišné země napříč všemi kontinenty. I když nejsou výsledky dokonalé a nezrcadlí bezchybně stav v daném státu, nabízí více než základní přehled, se kterým se dá velmi dobře pracovat. Jde tak o přínosný žebříček, který seznamuje nejen veřejnost se situací a problematikou jednotlivých států.

Je potřeba také zmínit, že FSI nenabízí hlubší analýzu příčin daného stavu, nepředstavuje důvody, proč k danému stavu v zemi (v případě Somálska k rozpadu) došlo a jak je řešit. Nicméně je nutné zdůraznit, že toto není ambicí autorů výzkumu – jejich cílem je představit výsledky jednotlivých zemí. Je pak na dalších badatelích, aby se věnovali každému případu zvlášť.

³⁰ Toto kategorizování částečně kritizuje sám koncept FSI – připomíná, že rozdělení do jednotlivých kategorií je spíše přehledové. Stát s hodnotou 59,9 bude zařazen mezi *stabilní*, jiný s výsledkem 60 už do kategorie *varování*, rozdíly mezi oběma zeměmi přitom budou s největší pravděpodobností minimální.

2. Praktická část – specifika Somálska a jeho historický vývoj

V této části přejde práce z teorie do praxe – autor se bude věnovat popisu Somálska a situaci v zemi, jeho specifikům, seznámí čtenáře s nejdůležitějšími reáliemi. Nejprve se bude věnovat vybraným charakteristickým znakům zkoumaného případu, zaměří se na geografii, přírodní podmínky, dále na strukturu složení obyvatelstva, ekonomiku a legitimitu státu, představí hlavní současné somálské bezpečnostní problémy – skupinu aš-Šabáb a pirátství.

Následně se bude text věnovat historickému vývoji Somálska od vzniku nezávislosti po rok 2017, kdy se úřadu prezidenta ujal Mohamed Abdullahi „Farmajo“ Mohamed. Důraz při tom bude kladen na dekolonizaci a režim Siada Barreho, který měl významný podíl na současné situaci státu. V této části bude dále stručně představen politický systém země a její vývoj v posledních letech, a to včetně dvou autonomních oblastí – Somalilandu a Puntlandu.

Na závěr kapitoly budou v krátkosti představeny hlavní mise mezinárodních organizací, které se podílely nebo podílejí na konsolidaci Somálska.

2.1. Charakteristické znaky Somálska

Somálsko je jednou z nejméně rozvinutých zemí na světě, v mnoha globálních žebříčcích se umísťuje na posledních místech, ať už jde o HDP, CPI, Freedom House Index nebo třeba HDI. V tomto indexu dokonce nebylo Somálsko pro nedostatek přesných dat zařazeno do posledního měření v roce 2016, nicméně podle odhadů by bylo umístěno na samotné dno pořadí států.

Protože je Somálsko rozpadlé a jako celek nefunkční, je nutné brát získaná statistická data s rezervou, mnohdy jde spíše o odhady než o přesné údaje a nelze je tedy se stoprocentní jistotou potvrdit.

2.1.1. Geografie Somálska

Somálská federativní republika³¹ je země situovaná v oblasti východní Afriky, v tzv. Africkém rohu, který tvoří spolu s Etiopií, Eritreou a Džibutskem. Na severu sousedí s Džibutskem, na západě s Etiopií a na jihozápadě s Keňou. Sever Somálska omývá Adenský záliv, východní pobřeží zase Indický oceán.

³¹ Somálsky *Jamhuuriyadda Federaalkaa Soomaaliya* (zkráceně *Soomaaliya*).

S rozlohou 637 657 km² se řadí do čtvrté desítky největších států světa. Délka zemské státní hranice je 2 385 km³², dalších 3 025 km tvoří hranice s mořem. Hlavním městem je dvoumilionové Mogadišo, administrativně je země rozdělena na 18 regionů³³. Na severu země působí autonomní oblasti Somaliland a Puntland (UN 2017, CIA 2017).

Má strategickou geografickou polohu, neboť spojuje skrze Suezský průplav, Rudé moře a úžinu Bab el Mandeb Evropu s Indickým oceánem a tím pádem s Indií, Čínou, Indonésií, Austrálií a dalšími zeměmi.

Somálsko je tvořeno převážně pouští, suché tropické počasí přináší vysoké teploty vzduchu, podnebí je významně ovlivňováno monzuny, střídají se zde období sucha a dešťů, jež jsou spojena s nedostatečnou vláhou na straně jedné a zdrcujícími povodněmi na straně druhé. I z tohoto důvodu se Somálsko potýká s nedostatkem potravy, několikrát v historii bylo sužováno rozsáhlými hladomory. Kromě toho trpí nedostatkem nezávadné pitné vody, s problematikou odlesňování, erozí půdy a desertifikací. Dále také se znečištěním mořské vody a úbytkem ryb v důsledku ukládání nebezpečného odpadu a drancování vod jinými státy.

Většina území Somálska – 70 % je tvořeno zemědělskou půdou, z toho připadá ale pouze 1,8 % na ornou půdu, zbytek jsou pastviny. 10 % státu zaujímají lesy. V zemi se nachází množství nerostných surovin, ať už je to uran, železná ruda, cín, bauxit, měď nebo zemní plyn (CIA 2017).

2.1.2. Obyvatelstvo Somálska

V Somálsku žije odhadem 10-15 milionů obyvatel³⁴, z nichž je 85 % etnických Somálců, na zbytek (Bantue a ostatní) připadá 15 %, a to včetně zhruba 30 tisíc Arabů. Převládajícím náboženstvím je s 99 % sunitský islám. Úředním jazykem jsou somálština a arabština (CIA 2017).

Somálsko je etnicky homogenní stát, ve kterém společnost zohledňuje daleko více klanovou strukturu než etnické či jiné rozdělení. Právě klany a subklany jsou klíčovou sociální entitou, klanové vazby jsou velice silné. Přitom se od sebe antropologicky ani jazykově příliš neliší.

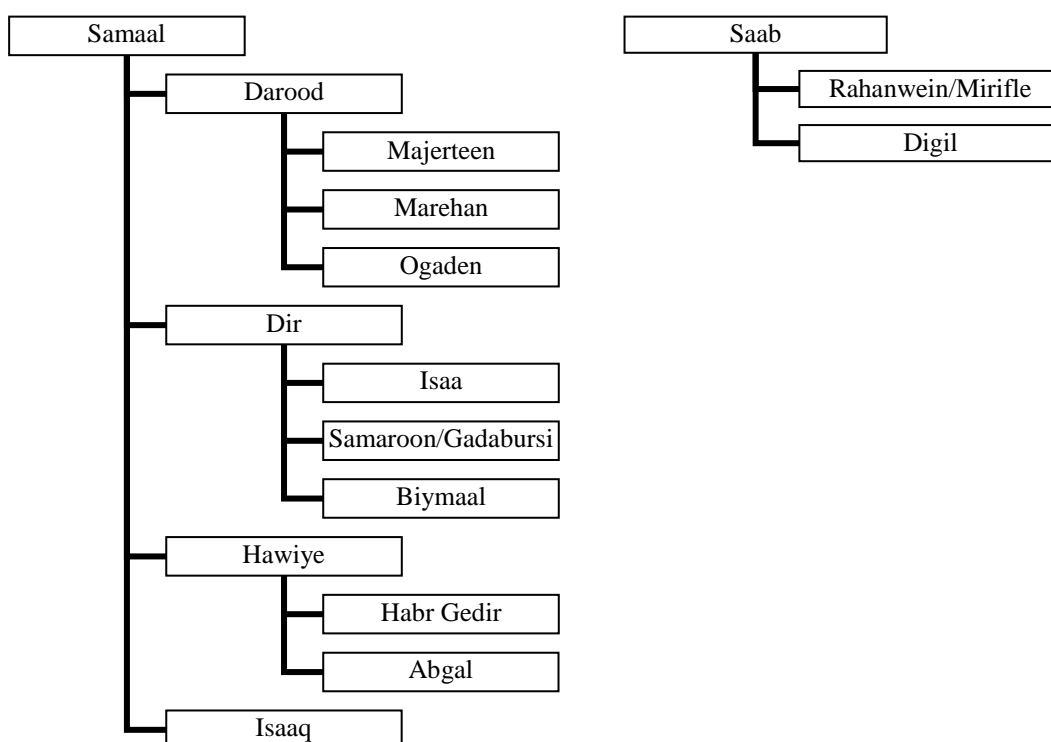
³² Z toho 61 km s Džibutskem, 1640 km s Etiópií a 684 km s Keňou.

³³ Awdal, Bakool, Banaadir, Bari, Bay, Galguduud, Gedo, Hiiraan, Jubbada Dhexe (Middle Jubba), Jubbada Hoose (Lower Jubba), Mudug, Nugaal, Sanaag, Shabeellaha Dhexe (Middle Shabeelle), Shabeellaha Hoose (Lower Shabeelle), Sool, Togdheer, Woqooyi Galbeed.

³⁴ Údaje se v jednotlivých zdrojích značně liší, jde tak o odhad.

Somálci se dělí na dvě hlavní linie (větve), kterými jsou Samaal³⁵ (Samale) a Sab³⁶. První větev se dělí na seskupení Darood (Majerteen, Marehan, Ogaden), Dir (Issa, Samaroon/Gadabursi, Biymaal), Hawiye (Habr Gedir, Abdal) a Isaaq, druhá větev na seskupení Rahanwein/Mirifle a Digil. Tato seskupení sdružují mnoho klanů, které pod sebou mají nižší jednotky. Somálská klanová skupina je velice rozvětvená a složitá³⁷ (Gundel 2009: 5-21, Pantůčková 1989: 388-390, Metz 1992: 71-92).

Obrázek č. 3: Hlavní klanové skupiny v Somálsku

Zdroj: Autor dle Gundel 2009: 28.

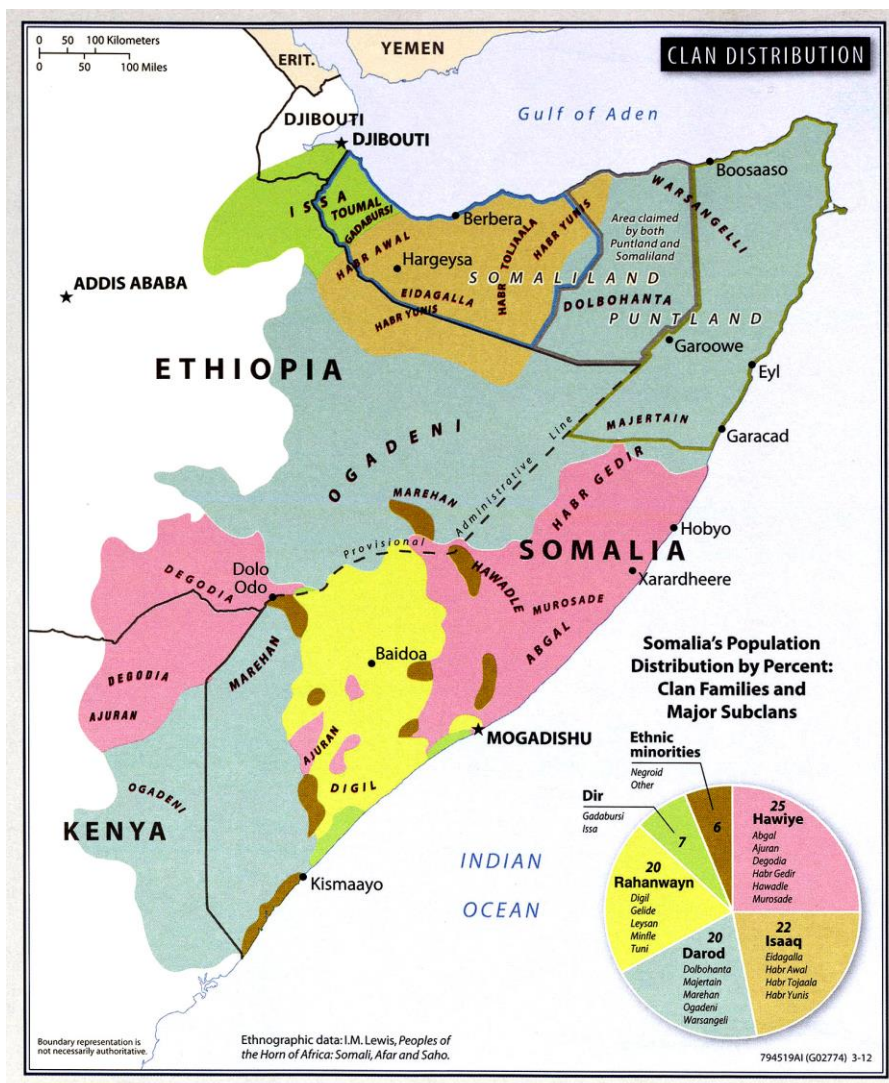
Jednotlivé konkurenční skupiny mezi sebou v průběhu dějin bojovaly o zdroje i moc, postupně se mezi nimi vytvářely propasti, které se stávají čím dál hůře překonatelnými. Po více než dvě desetiletí se jednotlivé klany snažily v politickém vakuu získat rozhodující moc, avšak neúspěšně. Výsledkem bylo další bezvládní, které významně přispělo k rozpadu státu.

³⁵ Jde především o nomádské pastevce a „vyšší“ vrstvu.

³⁶ Především zemědělci považovaní za „nižší“ vrstvu.

³⁷ Více ke klanové struktuře např. I. M. Lewis v publikaci Peoples of the Horn of Africa: Somali, Afar and Soho (1994).

Obrázek č. 4: Rozdělení klanů na území Somálska

Zdroj: University of Texas at Austin 2017.

Somálsko je ve většině globálních ukazatelů na nízkých, resp. negativních hodnotách, ať už jde o rozvoj, chudobu, genderové nerovnosti, životní prostředí aj. I přes nepříznivé podmínky pro život dochází k vysoké reprodukci, celkem 43 % osob je ve věku 0-14 let, 60 % populace je mladší 25 let. Přirozený přírůstek patří k nejvyšším (4.) na světě, na ženu připadá v průměru téměř 6 dětí. Úmrtnost matek je 3. nejhorší na světě. Pěti let se však mimo jiné z důvodu nedostatečné hygieny, zdravotní péče, šíření nemocí či nedostatku pitné vody a potravin nedožije 25 % dětí. Stejně množství dětí do 5 let trpí podvýživou. Vysoká kojenecká úmrtnost (3. nejvyšší na světě) má za následek nízkou průměrnou délku života, která dosahuje okolo 52-56 let. Průměrný věk na obyvatele je pod hranicí

18 let. Pouze třetina obyvatel má přístup k pitné vodě, čtvrtina k sanitačním zařízením. Na druhou stranu je „pouze“ 0,5 % obyvatel nakaženo HIV (63. místo na světě) (UN 2017, CIA 2017, WB 2017).

Somálsko je země s třetím největším počtem uprchlíků (po Sýrii a Afghánistánu), v roce 2016 bylo v emigraci více než jeden milion osob – převážně v Keni, Jemenu, Egyptě, Etiopii, Džibutsku a Ugandě, zhruba stejný počet osob byl vnitřně vysídlen. Zkoumaný stát se potýká dle migračního salda s čistou emigrací, a to s hodnotou -7,5 migrantů/1000 obyvatel (jeden z nejhorsších výsledků na světě) (UN 2017, CIA 2017, WB 2017).

Země čelí také genderové nerovnosti a násilí páchaném na ženách a dětech. Do základní školy dochází pouze okolo 30 % dětí, jen 40 % z nich jsou dívky. Ve venkovských oblastech je situace ještě horší, zde navštěvuje školu pouhých 18 % dětí. Extrémně vysoká chudoba navíc může za to, že rodiče nejsou schopni platit školní poplatky³⁸, děti tak často zůstávají doma nebo pracují. Základní školu navštěvují v Somálsku spíše starší děti ve věku 14-17 let, které už by měly navštěvovat střední školu. V roce 2006 se ukázalo, že pouze 25 % žen ve věku 15-24 bylo gramotných. Ty se navíc potýkají s nedostatečným hygienickým zařízením pro ně určeným, dalšími překážkami jsou strach o bezpečnost dívek či zavedené společenské normy. Ve školách je také málo učitelek, tvoří zhruba 20 % ze všech kantorů. Školství je obecně výrazně zanedbané, nedokáže produkovat potřebné kapacity v takové míře, v jaké by bylo třeba (UNICEF 2017).

Somálsko se musí smířit rovněž s tzv. odlivem mozků – vzdělané obyvatelstvo utíká před občanskou válkou do zahraničí (zejména do oblasti Perského zálivu) s nadějí na lepší budoucnost – vyšší platové ohodnocení, životní standardy, kvalitu života. Ze země tak prchá vzdělané obyvatelstvo, vyškolený personál a odborníci, kteří by se jinak mohli podílet na rozvoji, který by prospěl celému státu. Nedostatek lékařů způsobuje zanedbanou zdravotní péči³⁹, absence dostatečného množství učitelů zase snižuje úroveň školství, firmy postrádají zkušené a schopné pracovníky i techniky, bez nichž jen stěží zvyšují produkci a efektivitu práce.

³⁸ Situace je o něco lepší v Somalilandu, kde je od roku 2011 primární veřejné vzdělání zdarma. Jak připomíná UNICEF (2017), má ale takovýto systém v chudé zemi existenční problémy.

³⁹ Podle údajů CIA (2017) k roku 2014 připadali v Somálsku na 100 tisíc obyvatel pouze čtyři lékaři.

2.1.3. Ekonomika Somálska

Přestože je ekonomika Somálska značně za celosvětovým průměrem – v posledních letech se HDP v přepočtu na obyvatele a rok pohybuje odhadem mezi 400 a 600 USD – v roce 2016 zaznamenala růst 3,2 %, pro rok 2017 se počítalo se 2,4 % a pro rok 2018 se 3,5 %. Zatímco v roce 2013 dosáhlo Somálsko v nominální výši HDP na 5,72 mld. USD, následující roky to bylo 5,95 mld. USD, 6,11 mld. USD, v roce 2016 6,34 mld. USD a pro roky 2017 a 2018 se počítá s 6,5, resp. 6,8 mld. USD. Přiřítáno je to zejména rozvoji telekomunikačního sektoru a služeb. Pokud jde o inflaci, ta klesla ze 4,5 % v roce 2013 na 1,4 % v roce 2015 (IMF 2017: 5-32). Nezaměstnaností trpí nejvíce mladí lidé, u nich dosahuje k 67 % (UNICEF 2017, srov. UN 2017).

Mogadišo nabízí díky rozvoji v posledních letech první městské čerpací stanice, supermarkety, z letiště lze cestovat do Turecka. Ekonomický růst se pozvolna rozšiřuje z Mogadiša do jeho okrajových a sousedních částí. I přesto ale zůstává situace kritická, neboť pod hranicí extrémní chudoby – tzn. za méně než 1 USD na den – žije téměř polovina obyvatelstva, 73 % obyvatel pak žije za méně než 2 USD na den (UNDP 2010: 8, UNDP 2016a: 10).

Nejdůležitějším odvětvím somálské ekonomiky je zemědělství, které tvoří 60,2 % HDP, následují služby s 32,5 % a průmysl se 7,4 %. Obchod s hospodářskými zvířaty představuje více než 50 % příjmů z vývozu a zároveň se podílí zhruba 40 % na celkovém HDP. Velkou část obyvatelstva tvoří pastevci a zemědělci (71 % obyvatel), jež jsou na tomto živobytí závislí. Z plodin se nejvíce produkují banány, čirok, kukuřice, chová se dobytek, ovce, kozy a ryby.

Průmysl je zanedbaný a nedosahuje kvalitní úrovně. Nejvíce bylo využíváno zpracování zemědělských produktů, avšak tato oblast byla rozkradena a víceméně zničena, podobně jako lehký průmysl či výroba cukru a textilu.

Somálsko vyváží své zboží nejvíce do Spojených arabských emirátů (36,1 %), do Ománu (33,4%) a Jemenu (15,5 %). Největšími importéry jsou Omán (17,1 %), Džibutsko (17 %), Indie (15 %), Čína (10,7 %) či Keňa (5,5 %), kteří dováží zejména ropné produkty, potraviny, stavební a výrobní materiály.

Pouze zhruba 15 % obyvatel má přístup k elektrické energii⁴⁰, téměř devět milionů lidí zůstává bez ní. K internetu se dostane 1,8 % obyvatel (187 tisíc).

⁴⁰ Na venkově jsou to dokonce pouze 4 % obyvatel.

Oproti ostatním oblastem si dobře stojí telekomunikace, celkem je v Somálsku více než pět a půl milionů mobilních telefonů, na 100 obyvatel je jich k dispozici 55. V průběhu konfliktu byl veřejný telekomunikační systém zničen, pevné linky obstarávají v omezené míře soukromé společnosti. Ty zároveň nabízejí bezdrátové služby ve většině velkých sídel, navíc poskytují jedny z nejmenších cen v Africe.

Pokud jde o dopravu, v zemi je jediná letecká společnost. K dispozici je 6 letišť s pevnou přistávací dráhou a 55 nezpevněných, dále 22 000 km silnic, ale pouze zhruba desetina je zpevněných (CIA 2017, WB 2017, UN 2017).

2.1.4. Legitimita státu

Jedním z největších problémů celé Afriky i Somálska je korupce a spolu s ní spojená zpronevěra veřejných zdrojů, klientelismus, odčerpávání finančních toků či humanitární pomoci. Tyto nekalé praktiky jsou samozřejmě všemi kritizovány, jsou zapracovány v ústavách a zákonech, ale k jejich řešení stále nedochází. Důvodem je především nedostatečné právní ukotvení, nefungující soudní systém a nízká úroveň postihnutelnosti. V zemi je uplatňován trest smrti (i v Somalilandu a Puntlandu), a to i přesto, že soudnictví není schopno zajistit spravedlivý proces. O to horší je, že dle Human Rights Watch (2017: 536–542) bylo odsouzeno k tomuto trestu v roce 2016 i 12 dětí.

Somálsko patří dlouhodobě k zemím s nejvyšší mírou korupce a úplatkářství, podle Indexu vnímání korupce⁴¹ (CPI – *Corruption Perceptions Index*) se v posledních letech drží na hodnotě 8-10, což z něj dělá nejzkorumpovanější zemi světa. Třebaže v předchozích srovnáních byly na stejné hodnotě (8) jako Somálsko další země (např. Severní Korea či Afghánistán), pro roky 2016 a 2017 se Somálsko osamostatnilo na samotném dně žebříčku s výsledky 10 a 9 bodů (Transparency International 2017, 2018, BTI 2016).

Rozpadlé státní instituce sice přijímají zákony, jejich vymahatelnost je ale velmi složitá. Podobná je situace v mnoha oblastech, jednou z nich jsou i lidská práva. Ta jsou sice právně ukotvena, (v roce 2012 byla zanesena do Prozatímní federální ústavy⁴²), zároveň byly vytvořeny expertní skupiny a dohledové orgány,

⁴¹ Jde o index společnosti Transparency International, který od roku 1995 sestavuje žebříček států podle vnímání existence korupce. Každý stát je ohodnocen číslem 0 (vysoká míra korupce) až 100 (nízká míra korupce).

⁴² Prozatímní federální ústava (TFC – *Transitional Federal Charter*) byla v Somálsku platná od roku 2004 do roku 2012, kdy byla nahrazena novou verzí.

ale státní složky nejsou schopny je aplikovat v praxi a lidská práva jsou v zemi porušována ve velké míře. Podobná situace je například v oblasti ochrany dětí, svobody slova, projevu a svobody tisku, kdy se i zástupci sdělovacích prostředků často stávají terčem útoků (Amnesty International 2015: 2–10).

2.1.5. Vybrané bezpečnostní problémy Somálska

Probíhajícím konfliktem jsou nejvíce ohroženi i postiženi civilisté. Válečné strany je využívají jako svůj cíl, dochází k zastrahování obyvatelstva, sebevražedným útokům i teroristickým akcím.

Hlavní bezpečnostní složkou je Somálská národní armáda (SNA – *Somali National Army*), která se v posledních letech snaží o restrukturalizaci, jež je ale velmi náročná i z důvodu přístupu místního obyvatelstva. Armáda se potýká s nízkou úrovní morálky a tím pádem s její nízkou výkonností. Na druhou stranu SNA ve spolupráci s jednotkami AMISOM⁴³ dělá určité pokroky a v posledních letech se jí daří získat některá území či města pod svou kontrolu. Problémem je ale její nedostatečné materiální vybavení a finanční zabezpečení. Čím Somálsko rozhodně netrpí, to je množství zbraní v zemi. Ty byly v průběhu posledních desetiletí dováženy z různých míst a je zřejmé, že cena zbraní během konfliktu klesá. Zatímco válečníci umírají, jejich nástroje zůstávají nadále funkční a mohou „sloužit“ dále. Zbraně zůstávají ve společnosti i po konci války, je jich nadbytečné množství, přístup k nim je relativně snadný, cena nízká (Collier 2009: 50).

Restrukturalizací a postupnou obnovou si v posledních letech prochází také somálská policie (SPF – *Somali Police Force*)⁴⁴, která se snaží přispět jak k řešení situace v zemi, tak ke znovunabytí ztracené důvěry. Brzdí ji v tom ale všudypřítomná korupce, která se stala téměř běžnou součástí života.

Aš-Šabáb⁴⁵

V Somálsku se v průběhu konfliktu formovalo několik hnutí a bojujících skupin, nejvýznamnější z nich je Svaz islámských soudů (ICU – *Islamic Courts*

⁴³ *The African Union Mission in Somalia* – Jde o misi Africké unie, které se podrobněji věnuje kapitola 2.4.5.

⁴⁴ Do roku 2016 bylo vycvičeno 7 tisíc nových jednotek. V Mogadišu působí i díky misi AMISOM pět a půl tisíce somálských policistů, kteří se starají o bezpečnost města (Foreign Affairs 2017).

⁴⁵ V překladu do češtiny znamená název aš-Šabáb (nikoliv al-Šabáb) Mládež, Mladí, Mladí lidé.

Union). Právě z jeho militantního křídla se zformovala v roce 2004 skupina s názvem aš-Šabáb, která je napojená na teroristickou organizaci al-Káida a má mezi 7 a 9 tisíci bojovníky. Jejím cílem je uplatňování práva šaría a vznik islámského státu. K dosažení svých cílů používá mnohé kritizované praktiky, jako je sexuální násilí, verbování dětských vojáků, vykořisťování obyvatelstva apod.

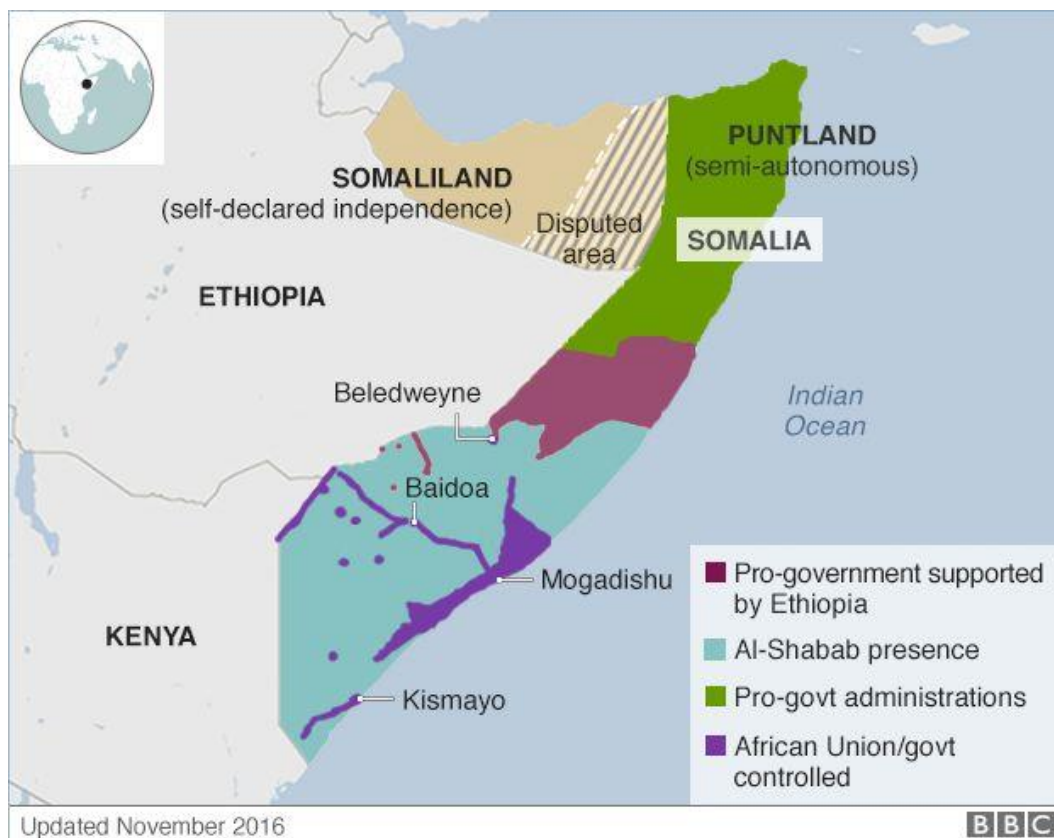
Teroristická organizace aš-Šabáb není již pouze ryze somálskou skupinou, neboť operuje i na území sousedních států⁴⁶, zároveň jejími členy není pouze somálské obyvatelstvo. V Somálsku ovládá hlavně jižní a střední oblast, určitý vliv má také na severu – v Somalilandu a Puntlandu.

V Somálsku působí aš-Šabáb významně od roku 2009, již rok předtím byla skupina zařazena na seznam nejvýznamnějších světových teroristických organizací. Největšího úspěchu a rozmachu zaznamenala v roce 2011, kdy měl aš-Šabáb pod kontrolou většinu území Somálska i hlavní město Mogadišo. V témže roce z něj byl ale vytlačen, o rok později také z důležitého přístavu Kismayo. V posledních letech tato skupina ztratila většinu velkých měst, i nadále ale působí zejména ve venkovských oblastech. Přestože je díky vojenským útokům významně oslabena, stále je schopna provádět sebevražedné akce a destabilizovat zemi. Během svého působení má na svědomí stovky životů, velkou část z nich tvoří civilní obyvatelstvo⁴⁷. U části obyvatelů země má ale důvěru, neboť jim aš-Šabáb slibuje bezpečnost, snaží se o obnovení infrastruktury. V roce 2011 však čelil i od těchto skupin kritice, neboť v době hladomoru a dlouhotrvajícího sucha odmítl západní potravinovou pomoc (BBC 2016a).

⁴⁶ Zejména v Keni, dále pak v Ugandě, Tanzanii, Etiopii a Džibutsku.

⁴⁷ V roce 2015 došlo k útoku na studenty Univerzity Garissa v Keni poblíž hranic se Somálskem, kde bylo zabito 148 převážně křesťanských studentů. V roce 2013 zaútočily jednotky v obchodním centru v Nairobi, kde zahynulo 68 osob. Tyto i další útoky na keňské obyvatelstvo měly vytvořit tlak na keňskou vládu, aby ze Somálska stáhla své jednotky.

Obrázek č. 4: Rozdělení vlivu v Somálsku k listopadu 2016

Zdroj: BBC 2016a

Piráctví⁴⁸

S problematikou pirátství se Somálsko potýkalo zejména na začátku třetího tisíciletí. Množství útoků na lodě v jeho vodách gradovalo okolo roku 2011⁴⁹, od té doby nastal pokles a od roku 2013 dochází k přepadávání lodí pouze sporadicky.

Motivací pro piráty jsou finanční zisky, které obdrží jako výkupné za zadržené zboží nebo posádku. Původně mělo jít o ochranu somálských vod před nájazdem cizích rybářů, situace se ale obrátila a z aktivního pirátství se stal významný byznys a organizovaný zločin. Posádky jsou v zajetí drženy v průměru pět měsíců, někteří rukojmí se dostali na svobodu až po třech letech. Pirátství má

⁴⁸ Autor se na tomto místě nebude věnovat definici pirátství a jeho popisu, ale zaměří se na somálské reálie. Více k somálskému pirátství např. Peter Eichstaedt (2010) v knize *Pirate State: Inside Somalia's Terrorism at Sea*.

⁴⁹ V roce 2011 drželi piráti 736 rukojmí a 32 lodí. Do roku 2016 klesla tato čísla na nulu (EU NAVFOR 2017).

významný dopad na mezinárodní obchod a bezpečnost jak námořní dopravy, tak celého regionu.

Proti pirátství v somálských vodách zakročilo mezinárodní společenství v čele s Evropskou unií skrze misi ATALANTA (EU NAVFOR⁵⁰). Ta započala svou působnost v roce 2008 a dosáhla velkých úspěchů, v současné době útoky prakticky vymizely. Operace má za cíl vymýcení pirátství a ochranu plavidel včetně těch, která převážejí humanitární pomoc (EU NAVFOR 2017, CIA 2017).

2.2. Somálsko a jeho historický vývoj

Tento africký stát vyhlásil nezávislost 26. června 1960, pro pochopení určitých charakteristik a následného vývoje je ale potřeba podívat se ještě o pár let zpět, a to na genezi této oblasti po druhé světové válce.

Somálsko bylo kolonizováno dvěma evropskými mocnostmi⁵¹ – Velkou Británií a Itálií. Po druhé světové válce, do roku 1949 spravovali celé Somálsko Britové, v jeho italské části ale bylo povoleno Italům podnikat a zakládat politické strany. Důležitým aktérem je pro toto období politická strana Somálská liga mládeže (SYL), která vznikla v roce 1947 transformací z Klubu somálské mládeže (SYC). Toto uskupení chtělo zavést somálštinu jako úřední jazyk a také zachovat italské geografické vymezení Somálska (s etiopským Ogadenem).

O dva roky později rozhodla OSN svěřit stát na deset let do rukou obou kolonizátorů – britské Somálsko dostala pod správu Velká Británie, italské (bez sporného území Ogaden⁵²) zase stát z Apeninského poloostrova^{53, 54}. Po celá 50. léta tak obě části státu procházely rozdílným vývojem. Po plánovaném konci této desetileté správy, v roce 1960, Shromáždění navrhlo zrušit britský protektorát a spojit se s italským Somálskem. K tomuto aktu došlo 1. 7. 1960, kdy vznikla Somálská republika (Lewis 2009 32–33, Lacina et al. 1987: 568–569, Klíma 2012: 301–303).

⁵⁰ Jde o zkratku ze slov *European Union – Naval Force* (Evropská unie – námořní síly)

⁵¹ Nepočítáme-li francouzské Somálsko – dnešní Džibutsko.

⁵² V roce 1936 došlo k vymezení hranic nižších administrativních jednotek v Italské východní Africe. Italové připojili k Somálsku i etiopský Ogaden, od tohoto momentu si na něj Somálsko dělalo nároky. Tato oblast se později stala svárem konfliktu mezi Etiopií a právě Somálskem.

⁵³ Jak uvádí Jan Klíma (2012: 303), není bez zajímavosti, že Itálie, jakožto poražený stát ve válce, byla pověřena vytvořit v italském Somálsku podmínky potřebné pro rozvoj a následnou nezávislost.

⁵⁴ O historickém vývoji obou částí např. Klíma 2012: 303, Lacina 1987: 215–221.

Jenže nezávislou zemi ihned provázely nemalé problémy, předně to byly rozpory mezi bývalým italským jihem a britským severem. Následující roky se nesly v rozdílném vývoji obou částí, ty fungovaly jako dvě samostatné země. Lišily se vzdělávací, právní, správní i daňové systémy, měna i upřednostňované jazyky. Rozdílné zájmy měly také elity, navíc oba regiony spolu téměř nespolupracovaly, co se obchodu týče. Neexistovala národní identita, obyvatelstvo se vymezovalo na základě klanové struktury, klany měly rozdílné preference ve směřování státu (Samatar 1993: 26–27, Powell et al. 2006: 3).

Nacionalističtí politici viděli řešení v tzv. velkém Somálsku, které by spojilo všechny etnické Somálce v jednom státě. Obě části by se tak propojily, zároveň by bylo připojeno území severní Keni, již zmíněný Ogaden a případně také francouzské Somálsko⁵⁵. Jednotný útvar však oslabovalo rozdílné klanové vědomí (Klíma 2012: 303–304). Země se už od svého formálního vzniku potýkala s nestabilitou a absencí státní moci, která by nastolila pořádek a potlačila rozepře mezi jednotlivými částmi státu.

Už roku 1961 se odehrál první pokus o státní převrat, k rozpadu vládní koalice došlo zanedlouho – v roce 1963. Ani následné roky nepřinesly stabilizaci a uklidnění situace, a tak 21. 10. 1969 převzala moc armáda. Ještě pět dní předtím zemřel prezident země Abdirašíd Alí Šermarke (Abdirashid Ali Shermarke) poté, co byl zastřelen, a následně nastal boj o jeho post. Převrat vedl Salaad Gabeyre Kediye, předsedou Nejvyšší revoluční rady se stal Muhammad Siad Barre⁵⁶, toho času vysoký armádní činitel. „*Vládnoucí rada zakázala politické strany, rozpustila parlament a zrušila ústavu. Země byla přejmenována na Somálskou demokratickou republiku. Zvláštní tribunály začaly roku 1970 soudit opozici. Siad Barre kumuloval funkce. Místo vlády ustanovil Radu státních tajemníků podřízenou nejvyšší revoluční radě* (Klíma 2012: 367–368).“ Následovalo přihlášení se k „vědeckému socialismu“, orientace na Sovětský svaz, masové znárodňování a združstevňování, byl vyhlášen tříletý rozvojový program. V roce

⁵⁵ Ve francouzském Somálsku proběhlo dokonce referendum o připojení této části k Somálsku, po bouřlivém politickém vývoji k němu nakonec nedošlo (více k tomuto např. Klíma 2012: 304).

⁵⁶ Muhammad Siad Barre („soudruh Siad“) se narodil 6. října 1919 v Ogadenu a zemřel 2. ledna 1995 v Nigérii, mezi lety 1969 a 1991 byl prezidentem Somálska. Byl součástí klanu Marehan Daarood. Sloužil u policie, v Itálii absolvoval dvouletou policejní školu. V době vyhlášení nezávislosti byl zástupcem velitele somálské armády (Klíma 2012: 610, Mukhtar 2003: 158–159).

1972 byla přijata jako písmo latinka místo somálských písemných systémů, vláda preferovala somálštinu a zahájila alfabetizační kampaň, podobně jako přesídlování lidí. Dále docházelo ke „kurzům politické osvěty“, na univerzitě v hlavním městě Mogadišu byl vyučován marxismus-leninismus. V roce 1976 vznikla marxistická Somálská revoluční socialistická strana (SRSP – *Somali Revolutionary Socialist Party*), na ulicích začala masivní propaganda s vyobrazováním srpu a motyky (Lewis 2009 38–42, Metz 1992: 43–45).

Mezitím od poloviny 60. let vypukaly na hranicích s Etiopií boje, které se zintenzivnily v roce 1975, když Somálci napadli etiopské základny za hranicemi státu. Využili při tom konfliktu mezi Etiopií a Eritreou na pomezí těchto dvou zemí a dlouhotrvajícího sucha v oblasti Ogaden. Dva roky na to, v červnu 1977, navíc do této provincie napochodovala somálská pravidelná armáda se snahou obsadit území patřící Etiopii, čímž vypukla etiopsko-somálská válka. Po dvou měsících obsadil Barre 90 % Ogadenu, Etiopii poté pomohl Sovětský svaz a kubánské jednotky, a tak byl Siad Barre nucen svá vojska zase stáhnout. Stalo se tak 9. března 1978. Některé bojůvky zůstaly v oblasti ještě dva roky poté. Tato „...válka natrvalo rozvrátila Somálsko a velmi oslabila také Etiopii.“ Přinesla totiž 13 tisíc mrtvých, stejný počet zraněných a zhruba dva miliony vysídlených osob, což byla pro už tak zbídačenou zemi velká rána (Klíma 2012: 367–368, Lewis 2009 64–69, Lacina 1987: 572–573).

Měsíc po oficiálním konci války ustál Siad Barre pokus o vojenský puč, jeho pozice se po následných represích ještě upevnila – nechal popravít zúčastněné důstojníky, z nichž naprostá většina pocházela z klanu Majeerteen⁵⁷. Tvrdě se postavil také proti seskupením klanů Isaaq a Hawiye, vojenské útoky a potlačování práv mělo za následek prohlubování krize a propastí a zvyšování nevráživosti mezi klany (Raděj 2004: 8–9).

Po neúspěšné válce, která zemi oslabila, přišlo navíc zdrcující sucho a následný hladomor, jenž v zemi vyvolal obrovskou krizi. Barre po ztrátě podpory SSSR našel spojence v USA, v zemi sílil místo neúspěšného socialismu islámský fundamentalismus.

V říjnu 1981 vznikla ilegální Demokratická fronta na záchranu Somálska (SSDF – *Somali Salvation Democratic Front*). Proti Barremu se na konci 80. let

⁵⁷ „Krvavé represe proti tomuto klanu zahrnovaly nejen vraždění a znásilňování, ale také otrávení vodních zdrojů a zabavení dobytka, který tvořil primární zdroj obživy (Raděj 2004: 9).“

postavil vlivný klan Habr Gedir (náležící do seskupení Hawiye), na začátku 90. let zaútočil v čele s Muhammadem Farah Aidídem⁵⁸ na Mogadišo a Siad Barre uprchl na sever země a ačkoliv se snažil o návrat, nikdy se mu nezdařil. Emigroval do Keni a následně do Nigérie, kde na začátku roku 1995 zemřel. Jakkoliv byl Barreho režim tvrdý a diktátorský, dokázal udržet zemi pohromadě. Po pádu režimu v roce 1991 se Somálsko začalo fragmentovat na efemérní státy a klanové domény, mocenské vakuum se snažilo zaplnit spousta frakcí. Každý chtěl získat rozhodující podíl moci, rozepře mezi jednotlivými skupinami eskalovaly a propukla tak občanská válka. „*Klanová válka vedla k rozpadu země a k nevídanému kolapsu státních struktur a služeb* (Raděj 2004: 9).“

Nepřehlednou situaci v zemi se pokusily řešit mezinárodní organizace⁵⁹, především Organizace spojených národů. Ta vyslala do země jednotky skrze mise zvané UNITAF (*Unified Task Force*), UNOSOM I (*United Nations Operation in Somalia I*) a UNOSOM II (*United Nations Operation in Somalia II*). Už od samého počátku ale dávaly místní klany a vojenské skupiny najevo, že spojenecké síly to budou mít s nastolením pořádku extrémně složité. V roce 1993 došlo k přímé konfrontaci mezi vojsky pod hlavičkou OSN a místními bojovníky, a to v bitvě o Mogadišo. V té padlo 18 amerických vojáků, více než sto jich bylo zraněno. Nezdar této akce a brutalita Somálců přispěly k tomu, že se USA rozhodly ze země stáhnout. Jednotky OSN mohly jen těžko splnit vytyčené cíle, jejich postupné opouštění mise skončilo v roce 1995 (Klíma 2012: 445–446).

V tomto roce se prezidentem prohlásil Muhammad Farah Aidíd, nebyl ale uznán mezinárodním společenstvím ani oponenty a rok poté byl zabit. Na jeho pozici nastoupil jeho syn Husajn Muhammad Farah Aidíd, ani ten během svého ročního působení zemi nikam výrazně neposunul.

Somálsko se začalo rozpadat, centrální státní moc nebyla a není schopna vykonávat základní funkce státu, nedokáže ani udržet suverenitu na celém svém území. I proto zůstal v závěrečné třetině 90. let post prezidenta neobsazen, než se ho v roce 2000 ujal Abdiqasim Salad Hassan. Po čtyřech letech ho ve funkci vystřídal Abdalláhi Júsuf Ahmed (Abdullahi Yusuf Ahmed). Nová Prozatímní federální vláda (TFG) se snažila zajistit si autoritu, a tak v roce 2006 vyzvala

⁵⁸ Angl. Mohamed Farrah Aidid (1934–1996) byl samozvaný somálský vůdce v 90. letech a také samozvaným prezidentem Somálska (Mukhtar 2003 155–156).

⁵⁹ Působení mezinárodních organizací se blíže věnuje kapitola č. 2.4.

Etiopii, aby se svým vojskem za pomoci jednotek USA vtrhla do země. To se také stalo, proti se ale postavil Svaz islámských soudů (ICU) v čele s Hasanem Dakir Aweysem, který byl nakonec úspěšnější, neboť dokázal zavést v zemi právo šaría. Po rezignaci Júsuf Ahmeda se stal dočasným prezidentem Adan Mohamed Nuur Madobe, kterého po měsíci nahradil Šaríf Šejk Ahmed (Sharif Sheikh Ahmed). Během jeho působení docházelo k dalšímu rozkladu státu, v roce 2011 se stalo Somálsko oblastí hladomoru (Klíma 2012: 522–523).

Po bouřlivém vývoji Somálska v 90. letech a v první dekádě 21. století se politické záležitosti začaly dávat do pohybu okolo roku 2012, kdy byl premiérem Abdiweli Mohamed Ali. Nejdříve byli v srpnu téhož roku jmenováni noví členové parlamentu, těmi se stalo 275 poslanců (starších příslušníků klanů – *Traditional Elders*) a bylo rozhodnuto, že se na podzim uskuteční prezidentské volby. Ty se skutečně konaly (10. září 2012) a „zahájily obrat směrem k možné konsolidaci státu“ (IPU 2017, Klíma 2012: 522–523). Vítězem se stal Hasan Šejk Mohamud (Hassan Sheikh Mohamud) ze Strany míru a rozvoje (PDP – *Peace and Development Party*), kterou sám založil. V úřadu strávil celé volební období, navíc si ho z důvodu odkladu následujících voleb o několik měsíců prodloužil.

2.3. Současná politická situace Somálska

Vývoj posledních měsíců a let dává Somálsku vyhlídky na lepší zítřky. Somálci i mezinárodní společenství čekali dlouhé roky, než se uskuteční volby, jež pomohou ke stabilizaci země. Poslední parlamentní se konaly v roce 2016, prezidentské o pár měsíců později – v únoru 2017.

V Somálsku byl do roku 2016 jednokomorový Federální parlament (*Federal Parliament*). Ten se spolu s volbami v roce 2016 přeměnil na dvoukomorový (IPU 2017). Situace v zemi neumožňovala a neumožňuje, aby proběhly všeobecné volby tak, jak je známe z evropských zemí, tedy co volič, to hlas. I přesto měli (oproti roku 2012) v posledním případě občané možnost výběr vítěze ovlivnit. Nikoliv však v takové míře, jak by tomu mělo být v roce 2020, kdy jsou naplánované všeobecné volby. V roce 2016 tedy proběhly volby nepřímé, přičemž křesla byla přidělována za pomoci klanové a geografické příslušnosti (UNSOM 2016).

Na parlamentní volby měly navazovat prezidentské, jenže byly několikrát odloženy a k jejich konání došlo až v únoru 2017. Nepřímo měl být vybrán jeden

z jednadvaceti kandidátů, a to dvoutřetinovou většinou ze všech členů nedávno zvoleného parlamentu. První kolo vítěze neurčilo⁶⁰, do druhého se probojovali čtyři kandidáti, premiér jako nezávislý kandidát Omar Abdirašíd Šermarke (Omar Abdirashid Sharmarke) ale z volby odstoupil. Zbyli tedy tři zájemci – prezident země v letech 2009-2012 Šarif Šejk Ahmed (Sharif Sheikh Ahmed) ze strany Aliance za osvobození Somálska (ARS – *Alliance for the Re-liberation of Somalia*), poslední prezident Hasan Šejk Mohamud (Hassan Sheikh Mohamud) ze Strany míru a rozvoje (PDP – *Peace and Development Party*) a bývalý premiér Mohamed Abdullahi Mohamed „Farmajo“ z partaje Tayo (TPP – *Tayo Political Party*). Ani druhé kolo vítěze neurčilo⁶¹, další ale nebylo potřeba. Třetí v pořadí Šarif Šejk Ahmed byl z volby vyloučen a druhý Hasan Šejk Mohamud uznal porážku a za vítěze označil Mohameda Abdullahi Mohameda „Farmaja“⁶². Nový prezident po slavnostní přísaze slíbil začátek bezpečného a stabilního Somálska, začátek demokracie, podporu chudým a boj proti korupci (UNSOM 2017, BBC 2017a, AfricaNews 2017).

2.3.1. Základy politického systému v Somálsku

Somálsko je oficiálně federativní parlamentní republika, kde je od února 2017 hlavou státu prezident Mohamed Abdullahi Mohamed „Farmajo“. Ten je volen na čtyřleté funkční období nepřímo federálním parlamentem, ke zvolení potřebuje dvoutřetinovou většinu ve dvou kolech.

Předsedou vlády, jenž je jmenován prezidentem a schválen dolní komorou, je od března 2017 Hassan Ali Khayre. Vláda je jmenována premiérem a odsouhlasena dolní komorou parlamentu.

Federální parlament (*Federal Parliament*) má od roku 2016 dvě komory – horní a dolní. Horní komora neboli senát (*Upper House*) čítá 54 křesel⁶³, z každého regionu Somálska pochází stejný počet zástupců. Ti jsou voleni státními zastupitelstvy na čtyřletá období.

⁶⁰ Hasan Šejk Mohamud získal 88 hlasů, Mohamed Abdullahi Mohamed „Farmajo“ 72 hlasů, Šarif Šejk Ahmed 49 hlasů a Omar Abdirašíd Šermarke 37 hlasů.

⁶¹ Mohamed Abdullahi Mohamed „Farmajo“ získal 184 hlasů (55,93 %), Hasan Šejk Mohamud 97 hlasů (29,48 %) a Šarif Šejk Ahmed 45 hlasů (14,59 %).

⁶² Mohameda Abdullahi Mohameda (v mnoha publikacích uváděn včetně přívlastku *Farmajo*) se narodil v roce 1962 v Mogadišu. Mezi lety 1985 a 1989 byl velvyslancem Somálska v USA, kde vystudoval univerzitu. V letech 2010 a 2011 byl premiérem Somálska, od 8. února 2017 je prezidentem Somálska.

⁶³ V současné době je 13 z nich (24,07 %) obsazeno ženami.

Dolní komora (*House of the People*) má 275 členů⁶⁴, kteří jsou voleni rovněž na čtyřletá období. 135 klanových stařešinů volí více než 14 tisíc delegátů, kteří následně rozhodují o nových členech parlamentu, přičemž 30 % křesel je vytyčeno pro ženy⁶⁵ (IPU 2017).

Právní systém je smíšený. V zemi je využíváno občanské právo, islámské právo a právo zvykové. Soudnictví ale funguje velice omezeně, navíc se potýká se všudypřítomnou korupcí a klientelismem. Jen stěží se Somálci dočkají spravedlivého procesu.

2.3.2. Autonomní území Somaliland a Puntland

Somaliland – který je větší částí bývalého britského Somálska, jež tvoří celkem pět administrativních jednotek⁶⁶ – se na severu země osamostatnil, resp. vyhlásil nezávislost na Somálsku v květnu 1991, a to díky Somálskému národnímu hnutí (SNM – *Somali National Movement*). Tento samozvaný stát s přibližně třemi a půl miliony obyvatel se snaží o mezinárodní uznání, doposud k němu ale nedošlo, oficiálně zůstává nadále součástí Somálska.

Deset let po vzniku Somalilandu, v květnu 2001, se v oblasti konalo referendum, ve kterém obyvatelstvo potvrdilo zájem o nezávislost – pro ni hlasovalo 97 % voličů. Referendum ale nebylo, stejně jako celá jednotka, uznáno. Také tato oblast si prošla bouřlivým vývojem, meziklanovým zápolením a zabíjením, ne však v tak tragickém měřítku jako jižní část země.

Somaliland se však může pochlubit fungujícím státním systémem, vládními institucemi, policejními silami či vlastní měnou, televizí nebo rozhlasem. Zákonodárným orgánem je dvoukomorový parlament, jenž se skládá z Poslanecké sněmovny (82 členů volených na pětileté funkční období) a Sněmovny starších (82 poslanců – tradiční kmenoví náčelníci). Prezidentský úřad je stabilní, od roku 1991 se v něm vystřídal pouze pět osob. V současné době je hlavou Somalilandu Muse Bihi Abdi, který nahradil Ahmeda Mohameda Mohamouda Silanyo ze Strany míru, jednoty a rozvoje (*Peace, Unity and Development Party – Kulmiye*), jenž byl zvolen v roce 2010 – dle mezinárodních

⁶⁴ V současné době tvoří ženy 24,36 % členů – jde o 67 poslankyň.

⁶⁵ Každý ze čtyř hlavních klanů (Hawiye, Darod, Dir a Rahaweyn) by mělo zastupovat 18 žen, pátý klan pak žen 9 – vzorek 4.5.

⁶⁶ Awdal, Woqooyi Galbeed, Togdheer, Sanaag a Sool.

pozorovatelů ve velmi svobodném a spravedlivém procesu (Bradbury 2001: 1–10, BBC 2016b, Lewis 2009: 74–77, tamtéž 93–108, Klíma 2012: 524).

V srpnu 1998 vyhlásil ve špici Afrického rohu nezávislost také Puntland s přibližně dvěma a půl miliony obyvatel, částečně proto, aby se vyhnul klanovým bojům, které zasáhly jih Somálska. Puntland není ve své autonomii tak daleko jako Somaliland, ani se o ni tak vehementně nepokouší. Jeho snahou je být stabilní součástí federálního Somálska. V současné době musí řešit problematiku pirátství v jeho vodách, v budoucnu zase se Somalilandem územní sport o oblasti Sool a Sanaag⁶⁷. Prezidentem této části je od roku 2014 dřívější premiér Somálska Abdiweli Mohamed Ali, který zároveň předsedá jednokomorovému parlamentu – Sněmovna reprezentantů čítá 66 členů (BBC 2016c).

2.4. Somálsko a mezinárodní organizace

Jakmile padl v roce 1991 režim Siada Barreho a zemi začínaly opanovat bojové skupiny, začalo se situací podrobněji zabývat mezinárodní společenství. Přestože do Somálska proudila významná materiální pomoc a situaci se snažilo vyřešit několik misí a společenství, ke kýžené konsolidaci nedošlo.

2.4.1. OSN a mise UNOSOM I⁶⁸

Tato peacekeepingová mise začala v dubnu 1992 a skončila v březnu 1993, jejím cílem bylo monitorovat situaci v Mogadišu, dohlížet na příměří a doprovázet dodávky s humanitární pomocí do distribučních center. Jednotky mohly použít hrubou sílu a zbraně pouze na sebeobranu. Mandát i síla byly později rozšířeny tak, aby se dostala ochrana právě humanitárním konvojem i distribučním centrům v celém Somálsku. Podílelo se na ní na čtyři tisíce bezpečnostních pracovníků ze šestnácti zemí světa, šest osob během plnění povinností přišlo o život. Celkové náklady se vyšplhaly na 42,9 milionů dolarů (UN 2003).

Situace v zemi se ale postupně zhoršovala, na Somálsko bylo uvaleno zbrojní embargo. Hladomor ohrožoval zhruba jeden a půl milionů osob, humanitární pracovníci byli napadeni, materiální pomoc rozkrádána. I proto došlo k posílení mise, resp. přijetí nové. V listopadu 1992 nabídly svou pomoc Spojené

⁶⁷ Dalšími jeho regiony jsou Nugaal, Bari, Karkaar, Mudug a Ayn.

⁶⁸ *United Nations Operation in Somalia I*. – tato mise byla zřízena usnesením Rady bezpečnosti 751 (1992) ze dne 24. dubna 1992. 28. srpna 1992 byla mise rozšířena tak, aby mohla působit na celém území Somálska.

státy americké, Rada bezpečnosti OSN povolila použití všech nezbytných prostředků k vytvoření bezpečného prostředí skrze misi UNITAF. Na začátku roku 1993 se 14 somálských politických hnutí dohodlo na příměří a předání zbraní jednotkám OSN, k míru ale nedošlo (UN 2003).

2.4.2. OSN a mise UNITAF⁶⁹

Rada bezpečnosti OSN přijala nabídku USA na pomoc v Somálsku a schválila použití všech nezbytných prostředků k dosažení cílů – obnovení míru a zajištění stability. 4. prosince 1992 bylo rozhodnuto o zahájení operace Obnovená naděje (*Restore Hope*), k přesunu prvních vojáků došlo 9. prosince 1992. Cílem mise bylo zajistit hlavní letiště, přístavy, přepravní trasy a distribuční místa pro poskytování potravin a humanitární pomoci. Zároveň poskytnout bezpečnost jak konvojům, tak všem humanitárním pracovníkům.

Mise čítala 28 tisíc amerických vojáků a přibližně 17 tisíc dalších z 20 zemí světa⁷⁰. Spojenecké jednotky dokázaly obsadit 40 % území země, jejich účast měla alespoň zčásti pozitivní dopad na bezpečnost v Somálsku, obyvatelstvu prospěla také humanitární pomoc. Avšak násilí v zemi pokračovalo, nebyla sestavena fungující vláda, policie ani armáda. Nepodařilo se zajistit dostatečnou bezpečnost, která by vedla k výraznému zlepšení situace. Humanitární pracovníci byli nadále ohroženi, i proto byla mise UNITAF už v květnu 1993, po necelých pěti měsících svého účinkování, ukončena (UN 1996, UN 2003).

2.4.3. OSN a mise UNOSOM II⁷¹

Mise UNOSOM II plynule navázala na UNITAF v květnu 1993 a měla za cíl zajistit podmínky a přijmout taková opatření, aby bylo v Somálsku vytvořeno bezpečné prostředí pro humanitární pomoc. Mělo jít o dokončení načaté práce – obnovit mír, stabilitu, právo, pořádek, zabránit obnově násilí a zachování bezpečnosti na všech důležitých místech, jako jsou letiště, přístavy či komunikační stanice. Zároveň měli pracovníci OSN pomáhat civilnímu

⁶⁹ *Unified Task Force* – Rada bezpečnosti OSN přijala 3. prosince 1992 rezoluci č. 794 (1992), čímž byly do Somálska vyslány vojenské jednotky.

⁷⁰ Na plnění cílů se podílely jednotky Austrálie, Belgie, Botswany, Kanady, Egypta, Francie, Německa, Řecka, Indie, Itálie, Kuvajtu, Maroka, Nového Zélandu, Nigérie, Tuniska, Turecka, Spojených arabských emirátů, Spojeného království a Zimbabwe.

⁷¹ *United Nations Operation in Somalia II*. – mise zřízena rezolucí č. 814 (1993) ze dne 23. března 1993.

obyvatelstvu s obnovou hospodářství, infrastruktury, sociálního a politického života.

Spojenecké jednotky ale čelily útokům somálských bojůvek, v říjnu 1993 došlo v Mogadišu k sestřelení dvou amerických helikoptér – 18 vojáků přišlo o život, 75 jich bylo zraněno. Na misi se snášela kritika a bylo oznámeno, že americké jednotky se k 31. březnu 1994 ze Somálska stáhnou. Mise byla ukončena v březnu 1995, peacekeepingové jednotky byly ze země staženy. Určitých pokroků spojenci v zemi dosáhli, ty ale rozhodně neodpovídaly předdefinovaným cílům (UN 1996, UN 2003).

2.4.4. OSN a mise UNSOM⁷²

Tato mise má za cíl poskytovat politické poradenství federální vládě a zároveň podporovat misi AMISOM. Má pomoci k budování míru a státnosti, podpořit vládu, reformu bezpečnostního sektoru, vznik právního státu, rozvoj federálního systému, demokratizaci, koordinaci mezinárodní pomoci apod. Zároveň se snaží dohlížet na dodržování lidských práv, postavení žen a dětí ve společnosti (UNSOM 2017).

2.4.5. Africká unie a mise AMISOM⁷³

AMISOM nahradila misi IGASOM. Jde o aktivní regionální misi na podporu míru, která má poskytnout federální vládě Somálska podporu v úsilí o stabilizaci země, má podpořit politický dialog a usmíření. Zároveň se snaží o usnadnění poskytování humanitární pomoci a vytvoření nezbytných podmínek pro obnovu a udržitelný rozvoj země.

Mise má tři hlavní složky: vojenskou, policejní a civilní, podílí se na ní přes 22 tisíc osob z celé řady afrických států, nejvíce vojáků pochází z Ugandy, Burundi, Etiopie, Keni, Džibutska a Sierra Leone (AMISOM).

⁷² *The United Nations Assistance Mission in Somalia* – tato pomocná mise byla založena rezolucí Rady bezpečnosti OSN 3. června 2013 jako č. 2102 (2013), její mandát byl několikrát prodloužen až do roku 2018.

⁷³ *The African Union Mission in Somalia* – byla zřízena Radou pro mír a bezpečnost Africké unie (se souhlasem OSN, konkrétně přijetím rezoluce č. 1744 (2007)) 19. ledna 2007 nejprve s šestiměsíčním mandátem, který se protáhl na více než 10 let.

2.5. Závěr praktické části

Druhá kapitola tohoto textu měla za cíl představit nejdůležitější informace o Somálsku a zároveň jeho specifika. Autor se zaměřil na charakteristiku země z pohledu geografie, obyvatelstva, legitimacy státu, popsal vybrané současné bezpečnostní problémy Somálska. Dále seznámil čtenáře s historickým vývojem země, během kterého se soustředil na klíčové milníky v jeho dějinách, konkrétně mezi lety 1960 a 2017. Kromě toho se tato část věnovala současné politické situaci v zemi, a to jak v Somálsku, tak ve dvou autonomních oblastech – Somalilandu a Puntlandu. Na závěr bylo v krátkosti představeno působení hlavních mezinárodních organizací v oblasti. Byl tak vytvořen podklad pro třetí část práce – která bude analytická a představí hlavní důvody, proč došlo k rozpadu zkoumané státní jednotky.

3. Analytická část – příčiny a důsledky rozpadu Somálska

Na úvod analytické části autor představí, jakých výsledků dosáhlo Somálsko v měření Fragile States Index (FSI). Nebude přitom popisovat každý rok zvlášť, neboť v zemi nedošlo mezi lety 2006 až 2017 k žádným dramatickým změnám, výkyvy jsou naopak nepatrné, tzn. obvykle v řádech desetin bodů. Pokud v některém z indikátorů došlo k výraznému posunu jakýmkoliv směrem, upozorní na to práce ve všeobecném přehledu. Pro lepší orientaci bude tato část (kapitola 3.1.) doplněna o graf a tabulku ukazující vývoj FSI v Somálsku mezi zkoumanými lety.

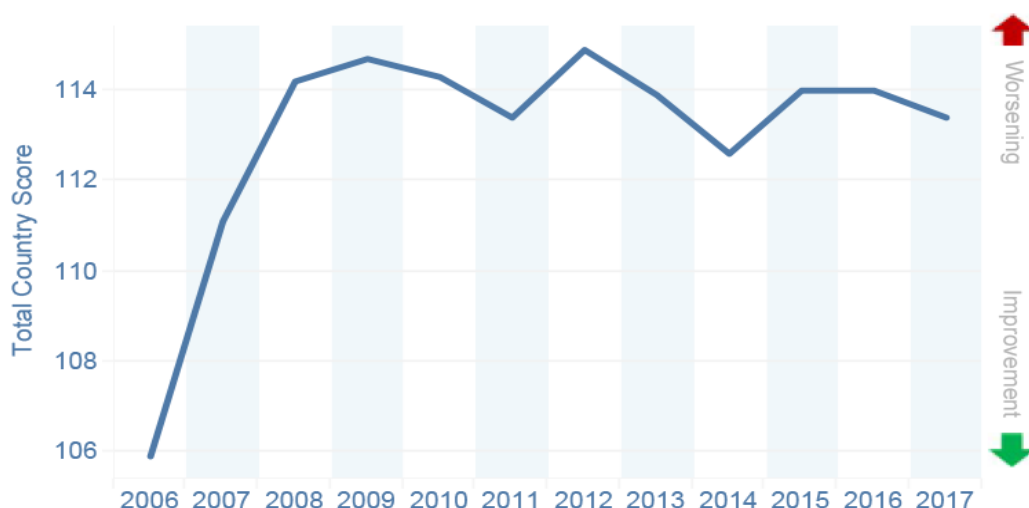
Následně se bude práce zabývat každým z dvanácti indikátorů FSI zvlášť. Autor zde propojí teorii s praxí, jednotlivé indikátory a témata do nich zapadající okomentuje. Výsledkem bude analýza somálského případu, která přinese závěry práce.

3.1. Fragile States Index – výsledky

Somálsko bylo poprvé zařazeno do výzkumu v roce 2006, zaznamenalo 6. nejhorší výsledek⁷⁴ ze všech zkoumaných zemí – dosáhlo na 105,9 bodů. Zároveň šlo o nejlepší somálský výsledek (nejnižší hodnotu), což lze přičítat mimo jiné skutečnosti, že šlo o první měření tohoto státu. V následujících letech se dostalo přes hodnotu 111 bodů a pod ni se ještě nedokázalo vrátit. Nejhorších výsledků dosáhlo v roce 2009 (114,7 bodů) a 2012 (114,9 bodů). Pozitivní vývoj proběhl v letech 2013 a 2014 (pád na 112,6 bodů, což byl nejlepší výsledek od roku 2007). V letech 2015 a 2016 ale následoval návrat na 114 bodů. Pro rok 2017 klesla hodnota na 113,4 bodů.

⁷⁴ 1. Súdán (112,3); 2. Demokratická republika Kongo (110,1); 3. Pobřeží Slonoviny (109,2); 4. Irák (109); 5. Zimbabwe (108,9).

Obrázek č. 5: Vývoj Somálska dle Fragile States Index v letech 2006 – 2017

Zdroj: Fragile States Index 2017

Pokud jde o srovnání s ostatními zeměmi, mezi lety 2008 a 2013 a následně v roce 2016 bylo Somálsko vůbec nejzranitelnějším státem, v letech 2014, 2015 a 2017 bylo přeskočeno Jižním Súdánem. Nicméně i přesto patří Somálsko jednoznačně mezi nejvíce ohrožené státy.

Co se týče jednotlivých indikátorů, Bezpečnostní aparát dosahoval od roku 2006 do roku 2012 nejvyšší hodnoty (10 bodů). Až v roce 2013 nastalo mírné zlepšení na současných 9,4 bodů. Vůbec nejhorší bilanci má kategorie Působení elit. Ta za 12 let výzkumu dosáhla devětkrát na plný počet 10 bodů, třikrát na hodnotu 9,8 bodů. Indikátor Křivdy skupin zažil nejprve strmý růst (na 9,7 bodů v letech 2009 a 2010), od té doby postupně klesá na současných 8,9 bodů – jde o nejnižší hodnotu za posledních 10 let. Obdobně je na tom Ekonomický úpadek a chudoba. V roce 2012 dosáhla na rekordní hodnotu 9,7 bodů, od té doby postupně klesá. V roce 2017 je na 8,9 bodech. Opačný trend zaznamenává Nerovnoměrný ekonomický rozvoj. Ten se mezi lety 2006 a 2008 držel na 7,5 bodech, postupně se dostal až na hodnotu 9,3 bodů v letech 2016 a 2017. Ruku v ruce s tímto ukazatelem jde také Emigrace a odliv mozků, která je (až na výjimky v roce 2010 a 2011) stále větší. Od roku 2011 hodnota neustále stoupá na 9,8 bodů v roce 2017. Legitimita státu zaznamenala zlepšení. Od roku 2006 do roku 2010 se nedostala z hodnoty 10 bodů, poté došlo ke zlepšení na 9,1 bodů v roce 2014. Na obdobné úrovni je tento indikátor i v roce 2017 (9,3). Veřejné

služby jsou od roku 2016 na nejlepší úrovni, na hodnotě 9,0. Divokým vývojem si prošla Lidská práva a právní stát. Začaly na 9,5 bodech, přes plný počet v letech 2013 a 2015 se dostaly opět na hodnotu 9,5 bodů. Demografické tlaky se dostaly z původních 9 bodů v roce 2006 na současných 10 bodů. Indikátor Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby zažívaly a zažívají nejhorší období po roce 2010 – šestkrát byly na hodnotě 10 bodů, jen v letech 2015 a 2016 se dostaly na 9,8, resp. 9,7 bodů. Situace se mírně zlepšuje v Intervenci vnějších aktérů. I tento indikátor zaznamenal dvakrát hodnotu 10 (roky 2007 a 2009), přes peripetie se dostal na současných 9,3 bodů.

Obrázek č. 6: Výsledky Somálska podle jednotlivých indikátorů dle Fragile States Index v letech 2006 – 2017

Rank	Total	SA	FE	GG	EC	UD	HF	SL	PS	HR	DP	RD	EX	
2017	2nd	113,4	9,4	10,0	8,9	8,9	9,3	9,8	9,3	9,0	9,5	10,0	10,0	9,3
2016	1st	114,0	9,7	10,0	9,4	9,0	9,3	9,5	9,5	9,0	9,7	9,7	9,7	9,5
2015	2nd	114,0	9,7	10,0	9,5	9,1	9,0	9,2	9,3	9,3	10,0	9,6	9,8	9,5
2014	2nd	112,6	9,4	10,0	9,3	9,1	8,7	8,9	9,1	9,6	9,8	9,5	10,0	9,2
2013	1st	113,9	9,7	10,0	9,3	9,4	8,4	8,9	9,5	9,8	10,0	9,5	10,0	9,4
2012	1st	114,9	10,0	9,8	9,6	9,7	8,1	8,6	9,9	9,8	9,9	9,8	10,0	9,8
2011	1st	113,4	10,0	9,8	9,5	9,3	8,4	8,2	9,8	9,4	9,7	9,7	10,0	9,7
2010	1st	114,3	10,0	10,0	9,7	9,6	8,0	8,3	10,0	9,6	9,9	9,6	10,0	9,6
2009	1st	114,7	10,0	10,0	9,7	9,5	7,7	8,5	10,0	9,9	9,9	9,8	9,9	9,8
2008	1st	114,2	10,0	10,0	9,5	9,4	7,5	8,3	10,0	10,0	9,9	9,8	9,8	10,0
2007	3rd	111,1	10,0	10,0	8,5	9,2	7,5	8,0	10,0	10,0	9,7	9,2	9,0	10,0
2006	6th	105,9	10,0	9,8	8,0	8,5	7,5	7,0	10,0	10,0	9,5	9,0	8,1	8,5

Zdroj: Fragile States Index 2017

Již z tohoto výčtu je patrné, že v žádné oblasti se Somálsko ani zdaleka nepřibližuje celosvětovému průměru. Nejlepších výsledků dosáhlo hned v prvních letech výzkumu, což lze přisuzovat nedokonalému a nepřesnému měření. Pokud vezmeme v potaz roky 2008 až 2017, nejnižší hodnoty dosáhlo Somálsko v roce 2008 v indikátoru Nerovnoměrný ekonomický rozvoj – 7,5 bodů⁷⁵. Naopak hned ve 35 případech dosáhlo na plných 10 bodů.

FSI se zaměřuje také na trendy jednotlivých zemí za posledních 10, resp. 5 let. Mezi lety 2007 a 2017 stoupla hodnota Somálska o 2,3 bodů, mezi lety 2012 a 2017 naopak nastal pokles o 1,7 bodů. Je tak patrné, že Somálsko víceméně

⁷⁵ Pro porovnání: Česká republika dosáhla nejvýše na 5 bodů (v několika indikátorech).

přešlapuje na místě, neboť nedošlo ani k závratnému zlepšení, ani k výraznému zhoršení situace⁷⁶.

3.2. Fragile States Index – jednotlivé ukazatele

V této části přechází práce k samotné analýze somálského případu. Autor se zaměří na nejdůležitější body a poznatky, obecně půjde o implementaci teoretického rámce, tzn. jednotlivých ukazatelů FSI na zkoumaný případ. Výsledkem bude detailní analýza, jejíž závěry budou shrnuty v poslední části této kapitoly – budou určeny příčiny a důsledky rozpadu státu, přičemž hranice mezi oběma pojmy je v některých případech velice úzká. Větší pozornost přitom bude věnována analýze konfliktu, konkrétně občanské válce, která vypukla v roce 1991 a má na současný stav zcela zásadní dopad.

Na tomto místě se text nebude zabývat detailně jednotlivými somálskými reáliemi, k tomu posloužila druhá, empirická kapitola. Zároveň nepůjde o popis ryze historických nebo naopak pouze současných trendů, ty rovněž obsahuje zmíněná stať, ale o co nejkompexnější analýzu. Důraz přitom bude kladen na 90. léta – právě během nich se rozhořel nejzásadnější konflikt a Somálsko se začalo postupně rozpadat.

3.2.1. Bezpečnostní aparát

Somálsko si od získání nezávislosti prošlo bouřlivým vývojem, čelilo několika státním převratům, které výrazně změnily poměry v zemi. K těm nejzásadnějším došlo v roce 1969, kdy převzala moc armáda a do čela státu se dostal Siad Barre, a v roce 1991, kdy jeho diktátorský režim padl.

Země absolvovala několik významných válečných konfliktů, které ji vyčerpaly a měly značný vliv na další směřování státu. V roce 1977 napadl Barre se svou armádou etiopský Ogaden, výsledkem byla krize a přibližně dva miliony vysídlených osob.

Ještě závažnější konflikt propukl v roce 1991 po pádu Barreho režimu. Mocenského vakua se snažily využít jednotlivé bojůvky, skupiny a klany, čímž vypukla občanská válka, která si vyžádala odhadem mezi 350 tisíci a jedním milionem lidských životů (Global Security 2017). Aby mohl být konflikt

⁷⁶ Příkladem výrazných změn je například Libye (ze 69,3 bodů v roce 2007 na 96,3 bodů o 10 let později) nebo naopak Kuba (ze 78,6 bodů v roce 2007 na 64,6 bodů v roce 2017) (FSI 2017).

označován právě za občanskou válku, musí dle Davida Singera a Mela Smalla splňovat čtyři kritéria, Somálsko je naplňuje bez problému – musí jít o (1) ozbrojený konflikt uvnitř státu, kterého se (2) aktivně účastní vláda, (3) aktivní odpor je z obou stran konfliktu a (4) každý rok v boji zemře alespoň 1000 osob (COW: 5).

Pokud jde o klasifikaci tohoto konfliktu, v případě hladiny analýzy jde o konflikt ryze vnitrostátní – odehrává se uvnitř daného státu, podíl vnějšího zapojení je nevelký, možnost přesáhnout hranice státu je omezená. Některé boje se odehrávaly a odehrávají na území sousední Etiopie, ale pouze v procentuálně malé míře. Protože do otevřené války se Somálskem nevstoupil po roce 1991 žádný státní aktér, je vyloučeno, že by byl konflikt mezistátní. Díky tomu nemá ambice na to, aby se stal subsystémovým nebo dokonce systémovým.

Aktéry konfliktu jsou vláda, ICU, resp. teroristická organizace aš-Šabáb, další milice a bojůvky, v omezené míře také vnější aktéři (například OSN v 90. letech, Etiopie v roce 2006, Africká unie v roce 2007 nebo Keňa v roce 2011). Jde o další argument, že konflikt je skutečně (dle klasifikace aktérů konfliktu) vnitrostátní, v určitých fázích i nestátní (neboť proti sobě bojují i nestátní aktéři), a to se zahraniční účastí.

Pokud jde o intenzitu a prostředky konfliktu, není pochyb o tom, že je používáno násilí, a to v takové míře, že dle HIIK lze označit konflikt jako válku (užití síly je systematické a dlouhodobé). Parametry války splňuje somálský případ i dle Uppsalského projektu (více než 1000 obětí za rok).

Jako u spousty dalších konfliktů i zde se setkáváme s multikauzalitou, jeho odstartování nemá jednu příčinu, ale sérii důvodů od mocensko-politických (boj o moc mezi elitami a klany, které nebyly schopny se dohodnout), přes ekonomické (zdroje, hladomor) po historické dědictví.

Protože se válka v Somálsku nepodařila od začátku 90. let vyřešit a trvá více než dvě desetiletí, jedná se v každém případě o konflikt neukončený a vleklý.

Právě tento dlouhotrvající konflikt měl a má za následek rozpad státních struktur, velké oběti na životech, množství uprchlíků či zničení infrastruktury. To všechno vedlo k dalším reakcím, prohlubování somálské krize a spirále nekončících problémů, kterým Somálsko nebylo doposud schopné ve větší míře čelit.

Také v současné době se pravidelně objevují zprávy o teroristických útocích na území tohoto státu⁷⁷ páchané organizací aš-Šabáb, kterým není schopna policie ani armáda zamezit. Aš-Šabáb má za své více než desetileté působení v zemi na svědomí tisíce obětí a další devastaci Somálska. Kromě toho je velkým problémem najímání dětských vojáků a sexuální násilí, které jeho členové páchají (Human Rights Watch 2018). Působení této organizace na území Somálska je ale až důsledkem rozpadu státu, nikoliv jeho příčinu. Každopádně i tato skupina nadále významně podkopává rozvoj státu a brání jeho stabilizaci.

Obdobně je na tom pirátství, které na začátku třetího tisíciletí představovalo velké bezpečnostní riziko nejen pro Somálsko. V současné době se situace díky misi ATALANTA (EU NAVFOR) zlepšila, do budoucna by ale mohl problém s přepadáváním lodí kdykoliv znovu vyvstat. Proto je nutný precizní monitoring situace okolo somálského pobřeží i v následujících letech, dokud nedojde ke konsolidaci země.

Přestože diktatura Siada Barreho byla velice tvrdá, hlava státu nicméně dokázala udržet relativní vojenský pořádek a stabilitu v zemi. Po jeho pádu nastalo bezvládí, jednotlivé skupiny si začaly nárokovat prezidentský post a začaly o něj bojovat. Následná bezpečnostní situace měla na vývoj Somálska a jeho aktuální stav zcela zásadní vliv. Pád Barreho režimu a vypuknutí občanské války jde jednoznačně označit za jeden z klíčových důvodů, proč došlo k rozpadu Somálska.

3.2.2. Působení elit

Jestli mělo Somálsko po celou svou historii s některou oblastí velký problém, bylo to právě působení elit v čele státu. Prvním prezidentem země se stal v roce 1960 Aden Abdullah Osman Daar, který vydržel ve svém úřadu do konce funkčního období v roce 1967. V tomto roce jej nahradil Abdirašíd Alí Šermarke, který byl však v roce 1969 zabit a na jeho místo nastoupila na pouhých šest dní další hlava státu Sheikh Mukhtar Mohamed Hussein. Ten byl sesazen Siadem Barrem a nastala více než dvacetiletá éra diktatury, která uvrhla zemi do hluboké krize. Místo rozvoje a prosperity zajišťoval Siad Barre pravý opak – zákaz

⁷⁷ Mimo jiné jeden z nejhorších útoků v dějinách Somálska ze 14. října 2017 v Mogadišu, který si po výbuchu nákladního automobilu vyžádal několik stovek zabitých a zraněných osob (BBC 2017b). K útoku se nikdo nepřihlásil, úřady z něj ale viní právě aš-Šabáb.

politických stran, zrušení ústavy, kumulování funkcí, orientace k „vědeckému socialismu“, masové znárodnování a združstevňování, přesídlování lidí, tvrdé represe vůči kritikům režimu nebo vojenské napadnutí sousední Etiopie jsou toho jasným důkazem.

Korupce a úplatkářství za Barreho vzkvétaly, což v kombinaci s velmi vysokou zahraniční finanční pomocí znamená, že somálská vláda přicházela o značné prostředky. Somálsko bylo pro obě velmoci studené války strategickou zemí, nepřekvapí tak, že ji v určitých fázích vývoje podporovaly jak USA, tak SSSR. Díky tomu Somálsko čerpalo jednu z největších zahraničních pomoci v přepočtu na obyvatele. Pro představu tato pomoc do konce 80. let tvořila přes 50 % HNP Somálska. Barre tyto prostředky využíval „pochopitelně“ na rozvoj policie, armády a na zbrojení (Menkhaus 2003: 2-3).

Po pádu Barreho režimu, který za sebou zanechal rozvrácenou společnost plnou strachu, nedůvěry a nejistoty, si nedokázala žádná jiná osoba vydobýt takový respekt, aby se stala funkční hlavou státu. Jednotlivé klany mezi sebou vedly boje o území i moc a výsledkem bylo časté střídání prezidentů (od roku 2000 do začátku roku 2018 se jich v úřadu vystřídalo osm), kteří nedokázali posunout zemi vpřed. V současné době se o to pokouší Mohamed Abdullahi Mohamed „Farmajo“, který je ve funkci od února 2017. Až následující roky ukáží, do jaké míry se mu to podařilo. Mohl by mu k tomu pomoci fakt, že je po dlouhé době prezidentem, který má alespoň určitou míru legitimacy, neboť byl zvolen ve volbách, byť byly nepřímé.

Ani předsedové vlád nebyli schopni zajistit zemi rozvoj a dlouhodobé uklidnění situace, a to je Somálsko oficiálně parlamentní republikou. Jejich fluktuace je ještě větší než v případě prezidentů – mezi lety 2000 a 2018 se obsazení premiérského postu změnilo celkem patnáctkrát.

V zemi nebylo možné po vypuknutí občanské války zorganizovat volby, to se povedlo až v roce 2016, i přesto však byly nepřímé, křesla byla přidělována na základě klanové a geografické příslušnosti. Politická soutěž tak, jak ji známe ze západních zemí, v somálském prostřední prozatím neprobíhá.

Somálsko je zářným příkladem nedostatku schopných politiků v africkém prostředí – ti nejvíce schopní byli za Barreho režimu odstraněni, další neměli za více než dvacetileté diktatury a téměř stejně dlouho trvající občanské války

možnost naučit se tomuto „řemeslu“. Místní elity jsou navíc poměry v zemi v posledních letech, zejména všudypřítomnou korupcí, ovlivněny natolik, že se od nich mohou jen stěží oprostít. Schopné a poctivé domácí politiky Somálsko potřebuje momentálně stejně nutně jako špičkově vyškolené zdravotníky, učitele, policisty, vojáky, techniky a další vzdělané obyvatelstvo.

Působení somálských elit je tak dalším nepochybným důvodem, proč se země aktuálně řadí mezi státy rozpadlé. Už od roku 1969 totiž čeká Somálsko na to, aby se mohlo opřít o své politické zástupce, kteří ho nasměřují vpřed. Přítomnost elit i obyvatelstva k nalezení kompromisu, ukončení bojů a rozvoji je jednou z nejdůležitějších podmínek k tomu, aby se stát ve svém vývoji posunul vzhůru. Pokud samotní Somálci nebudou mít zájem a nebude jejich snahou nalézt mírové řešení, země se z kategorie rozpadlých států nikdy nedostane.

3.2.3. Křivdy skupin

Somálské obyvatelstvo je sice etnicky homogenní, významnou štěpící linií je ale klanová struktura, jež dělí lid do vzájemně znesvářených skupin. Somálci necítí sounáležitost primárně se svým státem, ale právě se svou rodinou, klanem či klanovou skupinou. Ty jsou vysoce soudržné uvnitř, ale vůči sobě se vzájemně vymezují (Kaplan 2010: 91). Klanismus pak přináší jeho členům řadu výhod, neboť jim poskytuje bezpečnost, podporu a řídí se zvykovým právem, jež slouží k minimalizaci konfliktů a kriminality uvnitř klanů (Menkhaus 2003: 2).

Klanové uspořádání má v Somálsku bohatou tradici a je úzce spojeno s vývojem státu. Právě tyto skupiny mezi sebou po desetiletí bojovaly nejen o moc, ale také o zdroje a staly se jedním z důvodů vypuknutí občanské války na začátku 90. let. Ještě před tím je však Siad Barre poštvoval vzájemně proti sobě s cílem jejich oslabení. Právě klany nakonec zlomily vládě somálského diktátora vaz. Proti režimu se postavily klany Isaaq a Hawiye spolu s dalšími milicemi a nakonec dosáhly svého – Siad Barre byl nucen opustit nejen svou pozici, ale také území Somálska.

Jenže bezvládní a rozkoly mezi klany a bojůvkami byly na počátku 90. let hnacím motorem při vypuknutí občanské války. Během ní se jednotlivé klany snažily získat rozhodující moc pro sebe, nebyly schopné spolupracovat, naopak mezi sebou válčily. Zkrátka mezi nimi pokračovala nevraživost, která je čím dál hůře překonatelná. Jednotlivé skupiny mezi sebou cítí historické křivdy a stále

spolu mají konflikty, byť v současné době jsou spíše nenásilné (např. pokud jde o jejich postavení ve státě či pozice v centrální vládě).

Přestože v současné době se v Somálsku nevedou konflikty primárně na základě klanových linií, v minulosti tomu bylo naopak. A v budoucnu může znovu tento problém vyvstat, jako se to v dějinách už několikrát stalo. Ve společnosti se totiž stále udržují historické meziklanové antagonismy a ty se mohou v případě sebemenšího zajištění znovu naplno rozhořet. Klany mohou být zároveň iniciátory separatistických snah a autonomie některých regionů. Například Somaliland obývají zejména členové klanu Isaaq a není vyloučeno, že další klany budou v rozpadlém státě o podobný cíl usilovat (obdobně jako Puntland či Jubaland).

Křivdy skupin jsou v Somálsku zakořeněné hodně hluboko a s největší pravděpodobností tomu tak bude i do budoucna. Klanismus má v Somálsku výsadní postavení, celá společnost stojí na jeho základech. Jednotlivé klany spolu dokáží spolupracovat v případě stejného cíle (ukončení bývalého režimu), krátce na to ale vedou nelítostné boje o řízení státu a uvedou svou zemi do záhuby. Právě klanová struktura a po moci toužící ozbrojená politická uskupení, která jsou vytvořena na jejím základě, dovedly zemi jak k občanské válce, tak následně k rozpadu Somálska.

3.2.4. Ekonomický úpadek a chudoba

Ekonomická situace Somálska nikdy nedosahovala takových hodnot, jaké by si obyvatelé státu představovali. V současné době jde o jednu z nejméně rozvinutých zemí na světě a v průběhu druhé poloviny 20. století tomu nebylo jinak. Ještě před vypuknutím občanské války šlo o 5. nejchudší stát na světě, a to podle HDP v přepočtu na obyvatele. To se pohybovalo okolo 170 USD (Menkhaus 2003: 1–2). Somálsko se potýkalo a potýká s chudobou a ekonomickou zaostalostí, kterou navíc ještě prohlubovala rozhodnutí státních elit v podobě odstartování válečných konfliktů a nadměrné výdaje na armádu. Už pro tak zbídačenou zemi byla velkou ránou nevydařená invaze do Ogadenu na konci 70. let. Konflikty měly navíc za následek zpusťování půdy, zničení úrody a vyhnání zemědělců z jejich domovů a obhospodařovaných pozemků. Když se k tomu přidalo dlouhotrvající sucho, byl výsledkem hladomor a stále se prohlubující krize. Pro představu mezi lety 1991 a 1992 zahynulo z důvodu

hladomoru na 240 tisíc osob, což bylo způsobeno téměř výhradně válečným drancováním (Menkhaus 2003: 3–4).

Barreho režim navíc pomohl v růstu korupci a klientelismu, tyto dva nešvary byly na počátku 90. let v Somálsku všudypřítomné, státní peníze se přesouvaly na soukromé účty a ekonomický úpadek se stále prohluboval. Za vlády Siada Barreho proudily do země obrovské finanční prostředky, které stát nevyužíval na rozvoj, ale na zbrojení. Šok pro Somálsko nastal s rozpadem bipolárního světa. Obě velmoci přestaly mít motivaci podporovat tento režim, podobně na tom byla mezinárodní společenství. Celou situaci ještě zhoršil fakt, že Barre za sebou zanechal nefungující stát, který porušoval lidská práva a páchal zločiny proti lidskosti včetně genocidy. Téměř všechna zahraniční pomoc proto byla zmrazena a bez těchto prostředků nebyla vláda schopna zajistit v zemi mír, přestala kontrolovat venkovské oblasti a stát se začal postupně rozpadat (Menkhaus 2003: 3). Je zřejmé, že za takto ztížených podmínek je v somálském prostředí ekonomická stagnace, natož růst, vysoce nepravděpodobný.

Celková zaostalost, špatná ekonomická situace i vysoká míra chudoby přispěly k tomu, že stát nedokázal prosperovat, ale naopak postupně upadal. Země s takovými problémy je mnohem zranitelnější než ekonomicky vyspělé státy. Je dost pravděpodobné, že ekonomicky silný stát by si s takovou situací poradil, a tak lze konstatovat, že chudoba vzrůstala ruku v ruce s rozpadem státních struktur – šlo tedy o podpůrný jev, nikoliv pouze o přímou příčinu, nebo jen důsledek.

3.2.5. Nerovnoměrný ekonomický rozvoj

V případě somálské ekonomiky je velkým problémem absence přesných relevantních statistických dat, a to nejen ze současnosti, ale také z průběhu konání válečného konfliktu. Nicméně je zřejmé, že stejně jako ostatní africké státy, se i Somálsko potýká s nerovnoměrným ekonomickým rozvojem, kdy se mimo jiné kvůli všudypřítomné korupci sociální nůžky čím dál více rozevírají. Na jedné straně jsou vysoce postavení státní činitelé a úředníci, kteří využívají svých pozic k hromadění majetku, na straně druhé je několikamilionová většina, která žije na nebo pod hranicí chudoby. Střední třída v podobě zemědělců či obchodníků je přítom ve společnosti zastoupena velmi slabě. Velká část z nich byla vyhnána ze svých domovů v průběhu občanské války. Významné rozdíly jsou také mezi

městským a venkovským obyvatelstvem, patrné jsou také diference mezi severem a jihem země.

Rozdíly mezi oběma skupinami (bohatými a chudými) se navíc stále zvětšují a k tomu přibývají skupiny zranitelných osob, ať už jde o vnitřně vysídlené osoby, migrující obyvatelstvo, chudé domácnosti nebo lid, který nemá přístup k remitencím. Menkhaus (2003: 9–10) pak přichází s termínem *ztracená generace*, která zahrnuje osoby, kterým bylo v době kolapsu státu mezi 10 a 30 lety. Tito Somálci mají nízké nebo dokonce žádné vzdělání, často nemají příliš možností obživy, a tak volí kriminální činnost a/nebo připojení se k milicím. S tímto fenoménem se mladí Somálci potýkají do dnešních dnů.

Obdobně jako tomu je u ekonomického úpadku a chudoby, ani v případě nerovnoměrného ekonomického rozvoje nelze jednoznačně určit, jestli jde o příčinu, nebo následek rozpadu Somálska, opět se totiž jedná o podpurný jev. S nerovnoměrným ekonomickým vývojem se zkoumaný východoafrický stát potýkal jak v průběhu režimu Siada Barreho, tak po jeho pádu, a patrný je dodnes.

3.2.6. Emigrace a odliv mozků

Somálsko trápí také velké množství uprchlíků⁷⁸ (třetí největší počet na světě) i vnitřně vysídlených osob. V roce 2016 žilo okolo jednoho milionu Somálců v okolních státech, obdobný počet byl mimo své domovy, avšak na území svého státu. Obdobně špatná situace je s tzv. odlivem mozků. Somálsko má velice málo vzdělaných osob, a když nějaké vyprodukuje, tito jedinci často opouští svůj stát a utíkají do zahraničí s nadějí na příznivější budoucnost, mají k tomu jak ekonomické a politické, tak zejména bezpečnostní důvody. Somálsko se tak točí v kruhu, kdy by tyto kapacity (techniky, lékaře, učitele, inženýry apod.) potřebovalo k nastartování rozvoje.

S tím úzce souvisí remittance jakožto hlavní zdroj kupní síly Somálska. Svůj vzestup zaznamenaly na konci 70. let, postupně se staly jedním ze základních zdrojů somálské ekonomiky. Jak již bylo uvedeno, v emigraci žije okolo jednoho milionu Somálců, kteří ze země uprchli především na rozmezí 80. a 90. let 20. století. A naprostá většina těchto osob posílá svým příbuzným do

⁷⁸ Už v roce 1980, za Barreho režimu jich bylo okolo čtvrt milionu pracujících v okolních zemích (Bradbury 2001: 10). Tyto osoby pak společnost strádala v momentě, kdy při rozpadu státních struktur byly v zemi potřeba.

své rodné země remitence. Přesná čísla neexistují, odhady však hovoří o přibližně 500 milionech USD ročně, což je zhruba čtyřikrát více, než putuje do Somálska z ostatních států a mezinárodních organizací jako zahraniční pomoc (115 milionů USD v roce 2000) (Menkhaus 2003: 8).

Emigrace osob a odliv mozků nejsou příčinou současného stavu, ale stejně jako u některých jiných parametrů spíše subvenčním jevem a zároveň důsledkem postupného rozpadu státu. Vzdělané osoby samozřejmě v zemi při počátcích jejího hroucení chyběly, nebyly ale hlavním důvodem, proč se stát dostal do aktuální situace. Pokud se země zkonsoliduje, bude bezpečná a její ekonomika se nebude nadále propadat, obyvatelstvo (včetně toho vzdělaného) nebude mít důvod prchat z domovů, naopak se začne vracet, a může pomoci dalšímu rozvoji.

3.2.7. Legitimita státu

Legitimita státních orgánů a institucí je a byla v somálském prostředí na velmi nízké úrovni. Stát není schopen zajistit občanům základní funkce a potřeby, policie, armáda, úřady ani soudnictví nezajišťují bezproblémový chod země a obyvatelé, kteří navíc cítí sounáležitost spíše s klanem než státem, pochopitelně důvěru ve státní instituce a procesy nemají. Vláda neovládá území celého státu, obyvatelé zejména venkovských oblastí nemají s hlavním městem a elitami prakticky žádné vazby, důvěra v ně je minimální.

Až jako bizarní se jeví situace, když se v roce 2000 konala konference s názvem Arta se snahou vytvořit přechodnou vládu (TNG – *Transitional National Government*). Ta měla za úkol zastavit boje, uklidnit situaci v zemi a předat moc řádné, demokraticky zvolené vládě. Na tyto mírové rozhovory, které se konaly během občanské války, dorazilo celkem 245 delegátů, kteří nebyli nikým zvoleni, a okolo 60 % z nich byli členy Barreho parlamentu a nesli tak s sebou historický odkaz bývalého režimu, který pomohl přivést zemi do záhuby. Vzhledem k tomu, že naprostá většina zúčastněných osob se na mírovou konferenci delegovala sama, není divu, že legitimitu měl nejen tento orgán naprosto minimální. Nejde přitom o ojedinělou situaci, podobně dopadaly také další organizace a pokusy o vytvoření stabilní TFG (*Transitional Federal Government*) (Lewis 2009: 81–85).

Co se týče legitimacy, jde opět spíše o průvodní jev s rozpadem země, než že by se jednalo o jeho důvod či původ, anebo naopak následek. Už za Barreho

režimu měly státní orgány velice nízkou úroveň legitimacy, podobná byla situace také v průběhu 90. let. Poslední roky ale začíná docházet ke zlepšení tohoto parametru – zvolení nových poslanců v roce 2016 a prezidenta republiky o rok později, byť šlo o nepřímá hlasování, jsou toho jasným důkazem. Somálsku by zároveň pomohlo, kdyby byl podobný trend nastaven také na nejnižší, místní úrovni.

3.2.8. Veřejné služby

Jak již bylo uvedeno výše, Somálsko nedokáže zajistit svým občanům základní potřeby, jako je zdravotnická péče pro všechny dle jejich aktuálních potřeb, přístup k lékům, bezplatné a veřejně dostupné školství bez rozdílu pohlaví. Dopravní infrastruktura je nedostatečná a po vleklých konfliktech zničená. Přístup k elektřině, natož k internetu má jen omezený počet osob žijících zejména ve větších městech. Obrovským problémem je nedostatek nezávadné pitné vody⁷⁹, která je základem jak pro samotný život, tak pro dodržování hygieny, zavlažování apod. Navíc dochází k dalšímu bezhlavému ničení infrastruktury, a tím se problémy Somálska nadále prohlubují. Stát v těchto podmínkách není schopen zastavit šíření smrtelných nemocí, spirála problémů se prohlubuje. Vyspělý stát či region by si s tím poradil, pro Somálsko je to ale další zátěž, se kterou se musí vypořádat. Všechny tyto nesnáze jsou přitom způsobeny ekonomickou zaostalostí a celkovou situací v zemi.

V případě poskytování veřejných služeb lze konstatovat, že neměly zásadní podíl na rozpadu státu. Poskytování těchto služeb výrazně zamezil ozbrojený konflikt z počátku 90. let. Právě ten měl za následek zničení infrastruktury včetně škol, nemocnic, silnic i vedení elektrické energie apod. Stát ani společnost se o tyto základní veřejné služby nemohly v kritické situaci opřít, a to napomohlo dalšímu rozpadu země.

3.2.9. Lidská práva a právní stát

Dodržování zákonů, lidských práv a právního státu je v Somálsku rovněž dlouhodobě problematické. Přestože má tato země platnou ústavu a zákony, jejich vymahatelnost je z důvodu rozpadu státních institucí nedostatečná a nedokonalá.

⁷⁹ V současné době k ní má přístup zhruba jedna třetina obyvatel, přičemž obrovské rozdíly panují mezi městy (70 %) a venkovem (9%) (CIA 2017).

Obyvatelé Somálska mají například podle Prozatímní federální ústavy od roku 2012 garantována lidská práva, ale pouze *de iure*. Soudnictví je zkorumpované a nefunkční, právo na spravedlivý proces tak Somálci *de facto* nemají. Ochrana dětí, svobody slova, projevu nebo tisku není zajištěna, natož dodržována. Média jsou často zastrašována a nemohou vykonávat své poslání, na novináře jsou prováděny cílené útoky. Paradoxem přitom je, že při zkorumpovanosti nejen soudnictví praktikují Somálsko i jeho autonomní oblasti Somaliland i Puntland trest smrti (Amnesty International 2015: 2–10).

S podkopáváním právního státu se Somálsko potýká dlouhodobě, již od vlády Siada Barreho, který kumuloval funkce, vytvářel vládu jedné strany, soudil opozici a moc byla v rukou jedné osoby. Za Barreho neexistovalo fungující soudnictví a právo na spravedlivý proces, přičemž současné Somálsko je dědicem tohoto systému. O implementaci soudnictví a dalších státních struktur se zejména na jihu státu snažil ICU, o jeho spravedlnosti, zejména vůči opozici a TNG či TFG, jsou ale velké pochyby.

Pokud jde o oblast lidských práv, dalším z mnoha problémů je genderová nerovnost. Dívky a ženy mají ještě složitější přístup ke vzdělání a práci než chlapci či muži. Osoby ženského pohlaví jsou diskriminovány a musí čelit sexuálnímu násilí, se stejným problémem se potýkají také děti. O zanesení této problematiky do somálského zákonodárství, pomineme-li jeho nízkou vymahatelnost, se začalo vážně uvažovat až v roce 2014 (Legal Action Worldwide).

Zacházení s vězni nebo zadrženými osobami často odporuje lidským právům, tito jedinci jsou mnohdy drsně vyslýcháni nebo mučeni, ochrany se nedočkají, odvolání *de facto* neexistuje. Podobné, ne-li ještě horší metody používá také aš-Šabáb, který si vynucuje nelegitimní moc na velkém území Somálska. Tato skupina navíc páchá všemožné druhy kriminální činnosti, včetně těch nejzávažnějších – strojí teroristické útoky, znásilňuje, zabíjí civilisty apod.

Nízká postihnutelnost přestupků má za následek vysokou kriminální činnost, ať už jde o korupci, klientelismus, pirátství, násilí, krádeže, pašování, obchod s drogami, zbraněmi, či další formy porušování zákonů. Absence právního státu podkopává celý systém a jeví se jako velký problém do budoucna. Dokud nebudou veškeré přestupky řešeny a trestány, zločinci nemají důvod své chování

měnit, naopak přibývají další, kteří volí stejný způsob obživy. Stát proto přichází o další prostředky a je nadále nestabilní.

3.2.10. Demografické tlaky

Pokud jde o demografické charakteristiky a ukazatele, Somálsko v naprosté většině z nich výrazně strádá a je pod celosvětovým průměrem, ba co víc, často obsazuje poslední příčky. Jednou z mála výjimek je reprodukce, která je na velmi vysoké úrovni. Přirozený přírůstek je čtvrtý nejvyšší na světě, na jednu ženu připadá přibližně 6 dětí. Průměrná délka života se pohybuje jen okolo 55 let, téměř dvě třetiny obyvatel jsou mladší než 25 let (CIA 2017). Jak již bylo zmíněno, negativně se na vývoji Somálska podepisuje nedostatek pitné vody a přístup k ní. Ten má pouze přibližně třetina obyvatel, k sanitačním zařízením dokonce jen čtvrtina. Když se k tomu přidá střídání extrémního počasí – od období sucha a tím pádem hladomoru, po období dešťů (a případných záplav), kterých je čím dál méně, je zřejmé, že ani tyto podmínky nepomáhají obyvatelstvu k větší úrodnosti, zajištění potravin a zároveň prosperitě. Zdejší situaci nehraje do karet ani fakt, že přes velké ztráty na životech (ať už jde o oběti války, kriminality, či nepříznivých zdravotních podmínek), počet obyvatel strmě narůstá. Tím pádem jsou větší nároky na produkci potravin (a další základní zdroje a služby), které se nedaří z důvodu špatných podmínek zvýšit. Čím se naopak Somálsko může pochlubit, to je relativně nízké šíření viru HIV. To je ale jen jedna z mála pozitivních zpráv v této oblasti.

Tato problematika je další, která se podílela na rozpadu státu. Nejde o primární důvod, ale o přispívající k současné nezáviděníhodné situaci. Zároveň je to také důsledek dlouhotrvajících bojů a rozvratu státu jako celku.

3.2.11. Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby

Tento bod se do značné míry prolíná s bodem č. 3.2.6. Emigrace a odliv mozků. Somálské obyvatelstvo bývalo za Barreho režimu přesídlováno násilně, v průběhu občasných válek a v současné době je jejich emigrace a přesun na „dobrovolné“, avšak nevyhnutelné bázi. Ani sousední země nejsou tak vyspělé a na takové úrovni, aby byly schopny přijmout všechny uprchlíky a zajistit pro ně základní potřeby. Uprchlícké tábory jsou přeplněné, a i v nich hrozí humanitární krize. Počet jednoho milionu emigrujících osob také způsobuje rozvrat okolních

států, které Somálcům na omezenou dobu poskytly azyl. Somálsko přitom nemá kapacity na to, aby se s tímto problémem mohlo v brzké době vypořádat.

Podobným problémem je extrémní množství vnitřně vysídlených osob. Podle UNHCR (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky) žilo v roce 2014 mimo své domovy v rámci státu 1,1 milionu osob, na začátku roku 2018 šlo už o 2,1 milionů mužů, žen a dětí. Tyto osoby se přitom potýkají s ještě většími nástrahami než ty žijící ve svých domovech – dalším nuceným přesídlováním, diskriminací či odklonem potravinové pomoci, která je pro ně určena (Amnesty International 2015: 4–5, UNHCR 2018, Bradbury 2010: 10).

Stejně jako u jiných oblastí, také v případě uprchlíků a vnitřně vysídlených osob nejde o původ rozpadu státu, ale až o jeho konsekvenci. V současné době migrace těchto osob a jejich požadavky způsobují další nestabilitu, neboť regiony, do kterých tito obyvatelé proudí, nejsou schopny ustát takový nápor.

3.2.12. Intervence vnějších aktérů

Jedním z prvních významných zahraničních aktérů na somálském území po zisku nezávislosti byl Sovětský svaz za režimu Siada Barreho, jenže během války s Etiopií o Ogaden se vztahy SSSR a Somálska ochladily. Sověti se postavili na stranu Etiopie, a tak roli spojence Somálska převzaly Spojené státy americké. Socialismus nebyl v somálském pojetí úspěšný, proto ho začal nahrazovat islámský fundamentalismus (Klíma 2012: 445). Výsledek tohoto působení obou supervelmocí, které proti sobě bojovaly ve studené válce? Místo mírového řešení podpora vojenských akcí a Barreho režimu, vyzbrojování zdejších milic, narušení státních struktur a tím „pomoc“ při rozkladu státu. Významným mezníkem pro vývoj Somálska bylo rovněž ukončení studené války. USA i SSSR přestaly do regionu pumpovat finanční prostředky a na jeho vývoji se to zcela zásadně promítlo. V té době si procházel mezinárodní systém výraznými změnami (právě rozpad bipolárního světa, válka v Perském zálivu apod.), o Somálsko nebyl na mezinárodním poli zájem a bylo ponecháno napospas svému osudu (Menkhaus 2003: 3).

Také působení zahraničních aktérů, resp. mezinárodních organizací, na území Somálska po vypuknutí občanské války, nelze považovat za úspěšné. První mise s názvem UNOSOM I měla slabý mandát a nedokázala přinést žádný větší posun, po necelém roce byla proto ukončena. Mezitím vznikla mise UNITAF,

kteřá sice zaznamenala větší úspěch na poli humanitárním, nikoliv však v oblasti bezpečnosti. Nakonec trvala jen necelých pět měsíců. Tečku za nepříliš vydařenými intervencemi v 90. letech udělala mise UNOSOM II. Ta trvala nejdéle, i přesto šlo jen o necelé dva roky. Přinesla největší posun, ten byl ale na poměry ve státě pouze marginálního významu. Po třech neúspěšných misích nechalo mezinárodní společenství Somálsko bez většího zájmu a vrátilo se do země až ve třetím tisíciletí, konkrétně v roce 2013 skrze misi UNSOM, resp. v roce 2007 díky misi Africké Unie AMISOM.

Kromě mezinárodních organizací operovaly v zemi také jednotlivé státy, kupříkladu Etiopie v roce 2006 nebo Keňa o pět let později, tedy v době, kdy bylo Somálsko již naplno rozvrácené. V žádném případě tak nemůže jít o viníky rozpadu. Obdobná je situace u zemí a organizací, které se snažily pomoci Somálsku i celosvětovému zájmu při zdárném pokusu vyřešit problematiku pirátství v somálských vodách.

Přestože se vnější aktéři několikrát pokusily o nastolení klidu v nejnáchodnější africké zemi, ta je v takovém stavu, že by jí pomohly jen několikrát větší mise a humanitární pomoc, ale hlavně vůle Somálců a zejména jejich elit stabilizovat zemi, nikoliv pohlížet primárně na vlastní profitování.

Výsledky působení vnějších aktérů na somálském území můžeme rozdělit na dvě části – za Barreho režimu a po jeho konci. Obě supervelmoci studené války nesou část viny na tom, že v Somálsku vypukl po jejich opuštění regionu krvavý dlouhodobý konflikt, který měl za následek rozpad státu. Právě USA i SSSR totiž podporovaly diktátorský režim (jenž vedl zemi nepříznivým směrem), dotovaly armády a pomáhaly nejen Somálsko vyzbrojit. To po jejich odchodu nedokázalo ustát vnitřní pnutí a začala další část temné somálské historie.

Pokud budeme hodnotit působení zahraničních aktérů v zemi od 90. let 20. století dále, je zřejmé, že mezinárodní organizace ani intervenující státy, nejsou příčinou současného stavu. Spíše se snažily o konsolidaci země a nastolení míru, to se jim ale ani zdaleka nepodařilo.

3.3. Závěr analytické části - příčiny rozpadu Somálska

V této části práce se autor zabýval somálskou problematikou perspektivou indikátorů FSI, a to každým zvlášť. Na tomto místě došlo k propojení teorie

a praxe, autor probádal a okomentoval jednotlivá témata z pohledu somálských realii. Výsledkem je zevrubná analýza somálského případu, jejímž cílem je určit příčiny, potažmo následky rozpadu tohoto východoafrického státu. V některých případech je ale hranice mezi oběma stranami těžko stanovitelná a nelze jednoznačně vyslovit závěr, zda šlo o první, nebo druhý pojem.

Bezpečnostní aparát, působení elit a křivdy skupin – tři okruhy, které považuje autor za zcela zásadní důvody, proč došlo k rozpadu Somálska. K nim přidává další doprovodné, jako historické dědictví, ekonomickou zaostalost, demografické tlaky či intervenci některých vnějších aktérů.

Rozpad státu, který nastal v průběhu 90. let, jako by měl své kořeny již při kolonizaci a dekolonizaci Afriky i Somálska. Při tom nebyl brán dostatečný zřetel na existující etnické, jazykové či společenské hranice a jednotlivé komunity byly často rozděleny do několika států. Takovým případem je i somálské etnikum, které bylo rozptýleno do pěti suverénních státních jednotek – britského Somálska, italského Somálska, francouzského Somálska, Etiopie a Keni. To bylo původem iredentistických snah, které se promítly do války s Etiopií o Ogaden (Barre chtěl obnovit velké Somálsko) (Thomson 2010: 15). Tento konflikt se podílel na rozkladu Somálska zcela zásadním způsobem. Ještě před tím je ale potřeba zmínit rok 1960, dekolonizaci a vznik nového samostatného státu – Somálské republiky. Ten překreslil původní hranice tím stylem, že do jedné entity rázem spadaly dva státy, které se doposud vyvíjely vlastním způsobem a mezi nimiž byly značné rozdíly – britské a italské Somálsko. Na světě byly ihned rozpory mezi oběma částmi, britské Somálsko si navíc žilo tak trochu svým životem, což potvrdilo v roce 1991 také institucionálně, když vyhlásilo nezávislost.

Dalším významným mezníkem je rok 1969 a státní převrat, po kterém se dostal k moci, jež se postupně stala takřka absolutní, Siad Barre. Ten vedl zemi více než dvacet let diktátorským způsobem a svými rozhodnutími nepomohl k potřebnému rozvoji, ale naopak svou politikou přivedl stát na pokraj rozpadu. Svůj podíl viny na tom nesou také obě velmoci studené války. USA i SSSR tento režim podporovaly finančně i vojensky, dodávaly do regionu zbraně. V klíčovou chvíli ale zemi náhle opustily, nechaly ji spolu s dalšími státy i mezinárodním společenstvím vlastnímu osudu, a somálské struktury se začaly rozpadat. Mezinárodní organizace se v zemi začaly znovu angažovat v 90. letech, v tu dobu

už mohly „pouze“ zmírnit následky, neboť ozbrojený konflikt a rozpad státu byl v plném proudu.

K tomu výraznou měrou dopomohly také klany, resp. klanová struktura. Ač někdy najdou skupiny společnou řeč a jdou za stejným cílem (jako tomu bylo v případě ukončení Barreho režimu), existují mezi nimi historické odlišnosti a křivdy, které se s nimi táhnou po desetiletí a vyvolávají nové konflikty a rozepře. Ostré hrany měl otupit společný stát, ale po pádu Barreho režimu, který navíc poštvoval klany proti sobě, některé protěžoval a jiné naopak utlačoval, nastal pravý opak. Každý klan si nárokoval rozhodující moc, začaly mezi sebou bojovat a výsledkem byla nepřehledná občanská válka.

Ta měla a má na situaci v Somálsku naprosto zásadní vliv – statisíce mrtvých, až milion vysídlených a další milion emigrujících osob, zničení infrastruktury, nefungující instituce, hladomory, šíření nemocí, stále se prohlubující nevraživost mezi jednotlivými klany. To všechno a mnoho dalších důsledků jde na vrub občanské válce, která trvá do dnešních dnů a jež se postarala o naprostý kolaps a zhroucení státu. Využily toho další skupiny, zejména ICU a následně aš-Šabáb, který se vymezuje vůči centrální vládě a snaží se o získání vlivu. Svými častými teroristickými útoky, pácháním násilí a kriminálních činů se zároveň podílí na dalším rozvratu státu.

K celé situaci nepřispívá ani zaostalost Somálska, které se po dlouhá desetiletí potýká s mnoha problémy demografického a ekonomického rázu – země patří mezi ty vůbec nejchudší a nejméně rozvinuté na světě, což s sebou přináší řadu problémů. Zdravotnictví je naprosto zanedbané, o moc lépe na tom není ani školství či průmysl. Většina obyvatel nemá přístup k pitné vodě, natož sanitačním zařízením. Země se potýká s vysokou emigrací a tzv. odlivem mozků, chybí tak vyškolení pracovníci, kteří by pomohli Somálsko dostat ze začarovaného kruhu. Do toho všeho se přidává korupce, úplatkářství, klientelismus a organizovaný zločin, přičemž státní orgány nejsou schopny zajistit v zemi klid, pořádek ani trestání těchto zločinů. Nelze jednoznačně říci, že ekonomická zaostalost je jednou z hlavních příčin rozpadu Somálska – některé další státy jsou na tom ekonomicky obdobně a ke kolapsu státu nedošlo. Na druhou stranu lze usuzovat, že ekonomicky vyspělý stát či region by si s mnoha problémy dokázal poradit a přestát je bez větší újmy. Pokud tak jde o ekonomickou situaci a celkovou

vyzrálost země, jde spíše o podpurný jev rozpadu. Bez dostatku finančních prostředků nemůže dojít k nastolení tolik potřebné bezpečnosti a nastartování ekonomiky. Dostatek peněz ale ještě není zárukou rozvoje, k tomu se musí přidat také efektivita vládnutí místních elit.

Dalším velkým problémem a jednou ze stěžejních příčin rozpadu Somálska je právě působení elit. O Barreho režimu již byla řeč, jenže v zemi se nedokázal za dvě dekády najít žádný politik, ani skupina politiků, kteří by vyvedli stát z krize a pomohli jeho prosperitě. Místo toho jsou somálské instituce a jejich zástupci zkorumpovaní, vysoce postavení státní činitelé včetně vyšších úředníků myslí spíše na své osobní zájmy než prospěch společnosti. A bez změny tohoto negativního fenoménu se Somálsko z hluboké krize, ve které se nachází z výše uvedených důvodů, dostane jen stěží.

Závěr

Somálsko je pravděpodobně nejvzorovější země, co se zhroucení státních struktur a jejich nefunkčnosti týče. Tato jednotka je dle množství ukazatelů (např. FSI, GPI, HDI či CPI) jednou z nejméně rozvinutých, bezpečných a stabilních na světě, a je jí potřeba věnovat obzvlášť velkou pozornost.

Autor se právě na tuto východoafrickou zemi zaměřil s cílem zjistit, zanalyzovat a zhodnotit nejdůležitější vnitřní i vnější příčiny současného stavu, resp. se snahou odpovědět na otázku, proč došlo ke zhroucení Somálska. Na úvod se práce věnuje vymezení klíčových pojmů, následuje představení relevantních teoretických konceptů, jako jsou vybrané teorie řešení konfliktů nebo koncept zhroucených států. V této části autor rovněž představil *Fragile States Index* od společnosti *Fund for Peace*, jež má v textu stěžejní roli. Čtenáře autor seznámil nejprve s tímto indexem v obecné rovině. Věnoval se ale rovněž každému z dvanácti indikátorů FSI zvlášť tak, aby byly vystavěny pilíře pro následnou analýzu. Neopomněl přitom kriticky zhodnotit tento často používaný index, a i přes některá úskalí a negativa došel k závěru, že jde o velice ambiciózní a dobře využitelný projekt.

Druhá část textu je empirická a deskriptivní, popisuje totiž specifika Somálska, jeho historický vývoj od získání nezávislosti v roce 1960 až po prezidentské volby v roce 2017. Zaměřuje se na charakteristické znaky země – geografii, obyvatelstvo, ekonomiku, problémy s legitimitou, dále na vybraná bezpečnostní rizika, jako jsou působení organizace aš-Šabáb ve státě nebo problematika pirátství. Zabývá se rovněž základními somálskými reáliemi, kupříkladu složitou klanovou strukturou, která má v dějinách státu zcela zásadní význam. Na tomto místě jsou představeny také hlavní vnější aktéři, kteří působili v zemi po pádu režimu Siada Barreho v roce 1991. Jde o mezinárodní organizace a jejich humanitární mise UNOSOM I, UNITAF, UNOSOM II, UNSOM či AMISOM. Krátce je prezentován vývoj Somálska v posledních letech, stejně jako aktuální situace nebo třeba politický systém země. Ve stručnosti se autor věnuje i dvěma hlavním autonomním územím – Somalilandu a Puntlandu.

Obě tyto části textu (teoretická i empirická) se staly podkladem pro dosažení cílů práce, k nimž se autor dopracoval ve třetí kapitole. Ta začíná

představením výsledků FSI z pohledu Somálska mezi lety 2005 a 2017, které nejsou nikterak pozitivní – Somálsko se podle těchto měření mezi lety 2008 a 2017 stalo pokaždé nejvíce, nebo druhou nejvíce zranitelnou zemí na světě, přičemž žádný zásadní posun se v této záležitosti doposud nekonal. Z detailních výsledků je navíc patrné, že ani jedna z dvanácti zkoumaných oblastí nefunguje v posledních letech dobře. Dá se tím pádem říci, že Somálsko je komplexně nefunkční zemí.

Následně se text věnuje každému indikátoru FSI zvlášť, je zde propojena teorie s reálnými somálskými specifiky. Autor komentuje jednotlivé indikátory z pohledu somálských realit a za pomoci tohoto rozboru analyzuje zkoumaný případ. Dostává se tím k odpovědi na výzkumnou otázku, jaké jsou příčiny (a důsledky) rozpadu státu, čímž se dobírá k cílům práce.

Text dochází skrz autorovu analýzu k závěrům, že třemi hlavními okruhy, které měly zcela zásadní vliv na rozpad Somálska, jsou *bezpečnostní aparát* (spousta státních převratů, nedemokratických režimů, vážných konfliktů a s nimi úzce spojených problémů; působení organizace aš-Šabáb; pirátství...), *působení elit* (diktátorský režim Siada Barreho; neschopnost politických špiček, které jsou zapleteny do korupční sítě; nedostatek schopných politiků na všech úrovních...) a *křivdy skupin* (silně zakořeněná klanová struktura; boje mezi klany, které přerostly v občanskou válku v době mocenského vakua, jejich vzájemná nevraživost a křivdy...).

K těmto třem hlavním příčinám rozpadu státu se přidávají další podružné důvody, které rovněž svou měrou přispěly k tomu, aby se stát stal nefunkčním. Jde o *ekonomický úpadek a chudobu*, resp. lépe řečeno ekonomickou zaostalost (dlouhodobě ekonomicky nerozvinutá země; zničující konflikty; problémy s dostatkem potravy; korupce a klientelismus; neschopnost vybírat daně; špatné hospodaření...), *demografické tlaky* (nízká průměrná délka života; vysoká nezaměstnanost; nepřízeň počasí; velký nárůst počtu obyvatel...), *intervenci některých vnějších aktérů* (působení USA a SSSR v zemi; vyzbrojování místních milic; velké finanční prostředky a výdaje na armádu a zbrojení; náhlý odchod obou supervelmocí z regionu...) nebo *historické dědictví* (nepovedená a nesprávná kolonizace a dekolonizace; válka s Etiopií o Ogaden...).

Další okruhy jsou spíše doprovodnými jevy nebo až následky rozpadu státu spíše než jeho příčinou. Jedná se například o *nerovnoměrný ekonomický rozvoj* (rozevírající se pomyslné sociální nůžky; absence silné střední třídy; rozdíly mezi centrem a periferií; tzv. ztracená generace...), *emigraci a odliv mozků* (málo vzdělaných osob a jejich odchod do zahraničí; nedostatek vyškoleného personálu...), *legitimitu státu* (vláda nekontroluje celé své území; stát nezajišťuje základní funkce a potřeby; nefungují instituce ani autority; legitimita elit je na velice nízké úrovni...), *veřejné služby* (nejsou zajištěny základní potřeby, jako zdravotnická péče, školství; zničená infrastruktura; nedostatek pitné vody; šíření smrtelných nemocí...), *lidská práva a právní stát* (absence právního státu, nízká vymahatelnost zákonů; nefunkční a zkorumpované soudnictví; svobody slova a projevu nejsou zajištěny; genderová nerovnost...) nebo *uprchlíky a vnitřně vysídlené osoby* (jejich velké množství; rozvrat okolních států; humanitární krize; odklon potravinové pomoci...).

Zde je potřeba zmínit, že v tomto případě je mnohdy hranice mezi příčinou a důsledkem velice tenká, často jde o natolik provázanou problematiku, že nelze jednoduše beze zbytku oddělit jednu rovinu od druhé, a tím přesně bez jakékoliv nuance rozdělit obě polohy. Na africké i somálské problémy je třeba nahlížet širší perspektivou, nejde totiž o samostatné záležitosti, ale často o jejich soubor – jsou vzájemně propojené, mají na sebe vliv.

S čím se autoři věnující se analýze Somálska musí vypořádat, to je nedostatek relevantních a přesných dat v historii i současnosti. Pokud jde o mnohé demografické, ekonomické i jiné ukazatele, badatelé musí často pracovat pouze s odhady, spolehlivá data chybí. Důvodem je celková bezpečnostní situace v zemi, která nedovoluje systematické vědecké monitorování jednotlivých proměnných, nezajišťují ho ani státní struktury (úřady, nevládní organizace), neboť ty mají své priority jinde. V zemi nejsou uzpůsobeny podmínky ani k tomu, aby zde mohl probíhat kvalitní terénní výzkum, proto se většina autorů věnuje Somálsku pouze „zvenčí“. Prameny i výsledky poté postrádají autenticitu, často jsou zkreslené a jejich věrohodnost je malá. Afrika a zejména Somálsko zkrátka v tomto zůstávalo, a i nadále zůstává v porovnání s jinými zeměmi a regiony na okraji vědeckého zájmu.

S tím je úzce spojeno i dosavadní zpracování tohoto tématu v české odborné literatuře, které je nedostatečné. České prostředí komplexní práci věnující se Somálsku nenabízí. Autoři i čtenáři se musí spokojit spíše s fragmenty nebo odbornými články, kterých není velké množství, a tím chybí názorová pluralita na danou věc, stejně jako jejich aktuálnost. Z těchto důvodů musí autoři sahat často po zahraniční literatuře, kde je stav zpracování o poznání lepší – nechybí rozsáhlé texty věnující se somálské historii, jeho specifikům nebo rovněž rozpadu. Ještě o něco horší je situace v oblasti aktuálního dění. České zpravodajské servery nepřinášejí informace z místa takřka vůbec, ty zahraničí v omezené míře.

Somálsko přitom pozornost široké i odborné veřejnosti potřebuje. Jde totiž o zemi, která se dlouhé roky topí v problémech a nedaří se jí z nich dostat, bez cizí pomoci to zvládne jen stěží. Podobně nestabilní státy přitom mohou být ohrožením nejen pro okolní země, ale rovněž pro celý region, případně mohou zasáhnout mezinárodní systém. Somálské pirátství toho budiž důkazem. Stejně tak jsou rozpadlé státy ideálním prostředím pro šíření nelegálního obchodu, obchodu s drogami, kriminalitu nebo jako výcviková místa pro teroristické organizace, které právě z těchto nezákonných praktik žijí. Z rozpadlých států navíc proudí velké množství migrantů do okolních zemí, které jsou těmito náporů destabilizovány, a i ony se musí potýkat s dalšími problémy.

Pakliže se rozpadlým zemím má dostat efektivní pomoc, je nezbytně nutné přesně pojmenovat jejich problémy a příčiny stavu. Právě k tomu mají posloužit práce tohoto typu. Následovat ale musí soubor opatření, postupů a činů vedoucích k uklidnění situace.

Aby se Somálsko dokázalo postavit na vlastní nohy, nastolit mír, zajistit stabilitu, nastartovat ekonomický rozvoj a zlepšit podmínky pro život všech občanů, musí se sejt mnoho aspektů⁸⁰. V první řadě musí být ukončeny boje⁸¹, které zemi čím dál více devastují a brzdí jakékoliv snahy o pokrok. Pakliže nebude splněna tato základní podmínka, která se stále jeví jako těžko překonatelná, Somálsko se při sebevětší snaze nikam neposune⁸².

⁸⁰ Jde o natolik složitou problematiku, že by vydala na samostatnou práci. Pokouší se o to například Paul Collier (2009). Autor tohoto textu se omezí jen na základní předpoklady.

⁸¹ O podmínkách úspěšného ukončení občanské války např. OECD 2001: 51-60.

⁸² Navíc i po ukončení konfliktu existuje velká pravděpodobnost, že v zemi v takovémto stavu se boje znovu rozhoří. Podle Colliera a Sambanise (2005: 16) je tomu tak zhruba ve třetině případů. Toto riziko se následně postupně snižuje, každý rok o přibližně jeden procentní bod.

Jakmile bude nastolen mír, musí dojít k souboru opatření, které povedou ke stabilizaci a případné prosperitě. Země potřebuje schopné pracovníky, ať už jde o učitele, zdravotníky, techniky, vyškolený personál a v neposlední řadě dobré politiky. Všechny tyto skupiny musí potlačit vlastní prospěch a musí se pokusit o snížení korupce a úplatkářství. Zároveň je potřeba silná efektivní vláda se schopností dobře rozhodovat, jež bude mít legitimitu i autoritu. K tomu jí mohou výrazně pomoci nezkorumpované a fungující policejní a armádní složky. Kromě těchto vnitřních změn potřebuje Somálsko zároveň pomoc zvenčí – finance, se kterými bude nakládáno efektivně; humanitární a lékařskou pomoc, jež se dostane do oblastí, které to nejvíce potřebují; a lidské zdroje, které mohou pomoci s řešením mnoha problémů. Nic z toho ale nebude platné, pokud sami Somálci nebudou chtít podporovat nebo alespoň respektovat snahu změnit poměry v zemi a budou nadále podkopávat tyto pokusy. Mnoho regionů a skupin se totiž do procesu teritoriální a politické konsolidace stále nechce zapojit. Jak uvádí Jan Klíma (2012: 446), Somálsko je příkladem země, která ukázala, že i kdyby mezinárodní a humanitární organizace nebo světové mocnosti postupovaly v obnově státu jednotně a koordinovaně, úspěch není zaručen, pokud se do tohoto procesu nezapojí místní obyvatelstvo a elity. Snaha o nápravu musí zkrátka vzejít zevnitř, vnější aktéři mohou tyto pokusy „pouze“ podpořit.

Právě u těchto skupin, tedy na nejnižší úrovni, by se mělo dle Seta Kaplana (2010: 89-91), ke kterému se přiklání také autor práce, začít. Klany pomohly postupně zničit centrální vládu, nyní by měly pomoci při obnově státní správy. Správným řešením není obnova státnosti shora, tedy skrze silnou vládu, ale právě zespoda. Mělo by se pracovat primárně s klany a subklany – vybudovat místní instituce, které by měly autoritu a alespoň částečnou legitimitu. Ty by se snažily za pomoci mezinárodních organizací zajistit občanům každodenní potřeby, jako je základní zdravotnictví, dostatek pitné vody, vzdělání, zřídit fungující policii, základní soudnictví apod. Ústřední vláda by přitom měla být zachována, nevměšovala by se však do místních záležitostí, zabývala by se centrálními a státními otázkami. Tímto stylem by byla vytvořena pevná struktura na nejnižší úrovni a podobným způsobem by se dalo pokračovat na úrovně vyšší. Při takovém postupu je ale jednou ze zásadních podmínek vypořádání se s nevraživostí mezi klany. Nové státní uspořádání musí do budoucna respektovat

klanovou strukturu, resp. se pokusit o to, aby se vzájemné antagonismy mezi těmito skupinami při obnově státnosti upozadily. Je zkrátka nutné nastavit takové podmínky, aby šlo o kompromisní řešení, proti kterému nebudou jednotlivé klany vystupovat. Pokud k tomuto nedojde, historické křivdy se mohou kdykoliv znovu naplno projevit a somálská krize bude pokračovat.

Jenže situace v zemi prozatím tomuto postupu příliš nenahrává. Velkou komplikací je, že občanská válka a postupný rozpad státu trvá velice dlouho, již více než pětadvacet let. Během této doby přišla minimálně jedna generace občanů alespoň o základní vzdělání, pozitivní vývoj nepřicházel, problémy se prohlubovaly, a za tu dobu velká část obyvatelstva ztratila naději v jakémkoliv řešení.

I přes všechna popsaná negativa šance na zlepšení situace existuje. Somálsko se musí zaměřovat na drobné dílčí úspěchy a na ty postupně nabalovat další. Dobrou zprávou je například boj s pirátstvím, které se daří eliminovat. Jako velký pokrok lze bezpochyby považovat poslední parlamentní i prezidentské volby (alespoň s částečnou legitimitou), po kterých byl nově zvolený prezident uznán opozicí, což v africkém prostředí není samozřejmostí. Rovněž působení mezinárodních organizací v zemi v průběhu 21. století se jeví jako přínosné a má své opodstatnění. Některé zprávy ze Somálska (BBC 2016b) dokonce hovoří o tom, že například v hlavním městě dochází k určitému zlepšení situace, ve všech případech jde ale spíše o pomyslnou kapku v moři.

Realita je taková, že Somálsko se v průběhu dějin dostalo do tak hluboké krize, ze které se bude v dohledné době velice těžké dostat. Vývoj posledních let je toho jasným důkazem, prozatím se země nikterak výrazně směrem vpřed neposunula. A přestože zažívá alespoň dílčí úspěchy, ukončení bojů, stabilita a obnova státnosti jsou v případě Somálska, jedné z nejméně funkčních zemí na světě, stále v nedohlednu...

Prameny a literatura

Prameny

BTI 2016. *Somalia Country Report*. Dostupné na: https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Somalia.pdf (9. 8. 2017)

CIA. 2017. *The World Factbook*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (9. 8. 2017)

Fragile States Index. 2017. <http://fundforpeace.org/fsi/>

HIK. 2017. *Conflict Barometer 2016*. Dostupné na: https://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2016.pdf (9. 8. 2017)

Human Rights Watch. *World report 2017*. Dostupné na: <https://www.hrw.org/world-report/2017> (9. 8. 2017)

International Monetary Fund. 2017. *Somalia*. IMF Country Report No. 17/204. Dostupné na: <http://www.imf.org/external/country/SOM/> (9. 8. 2017)

Inter-parliamentary Union. 2017. *Somalia*. Dostupné na: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2380_12.htm (9. 8. 2017)

PRIO. 2017. *Trends in Armed Conflict, 1946–2016*. Dostupné na: <https://www.prio.org/utility/DownloadFile.ashx?id=1373&type=publicationfile> (15. 8. 2017)

The University of Texas at Austin. 2017. *Clan Distribution From Somalia Country Profile, 2012*. Dostupné na: <http://www.lib.utexas.edu/maps/somalia.html> (9. 8. 2017)

The World Bank. 1990. *World Development Report 1990*. Oxford University Press. Dostupné na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (14. 4. 2018)

The World Bank. 2017. *Country Profile – Somalia*. Dostupné na: http://databank.worldbank.org/data/Views/Reports/ReportWidgetCustom.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=SOM (9. 8. 2017)

Transparency International. 2017. Corruption Perceptions Index 2016. Dostupné na: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (9. 8. 2017)

Transparency International. 2018. Corruption Perceptions Index 2017. Dostupné na: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017 (16. 4. 2017)

United Nations. 1996. *The United Nations and Somalia 1992-1996*. New York: United Nations Department of Public Information. Dostupné na: <https://digitallibrary.un.org/record/205118> (14. 4. 2018)

United Nations. 2003. *United Nations Peacekeeping*. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/past.shtml> (14. 4. 2018)

United Nations. 2017. *United Nations in Somalia*. Dostupné na: <http://so.one.un.org/content/unct/somalia/en/home/about/basic-statistics0.html> (9. 8. 2017)

United Nations Development Programme. 2016b. *Human Development Report 2016*. Dostupné na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (14. 4. 2018)

Internetové zdroje

AfricaNews. 2017. *How Somali MPs elected new President in a fortified airport*. Dostupné na: <http://www.africanews.com/2017/02/08/somali-election-legislators-set-to-pick-new-president/> (14. 4. 2018)

African Union Mission In Somalia (AMISOM). <http://amisom-au.org/>

Amnesty International. 2015. *Somalia: Submission to the UN Universal Periodic Review*. 24th Session of the UPR Working Group, January - February 2016. Dostupné na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/AFR5228202015ENGLISH.pdf> (9. 8. 2017)

BBC. 2016a. *Who are Somalia's al-Shabab?* Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-15336689> (9. 8. 2017)

BBC. 2016b. Somaliland profile. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14115069> (9. 8. 2017)

BBC. 2016c. Puntland profile. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14114727> (9. 8. 2017)

BBC. 2017a. *Somalia's Mohamed Abdullahi Farmajo chosen as president.* Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-38904663> (9. 8. 2017)

BBC. 2017b. *Somalia: At least 230 dead in Mogadishu blast.* Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-41621660> (14. 4. 2018)

EU NAVFOR. <http://eunavfor.eu/>

Felbab-Brown, Vanda. 2017. „Securing Somalia: The Challenges Awaiting Its New President.“ *Foreign Affairs.* Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/east-africa/2017-02-20/securing-somalia> (16. 4. 2018)

HIK. <http://www.hiik.de/>

Human Rights Watch. 2018. *Somalia: Al-Shabab Demanding Children.* Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2018/01/14/somalia-al-shabab-demanding-children> (14. 4. 2018)

Legal Action Worldwide. <http://www.legalactionworldwide.org/>

OECD. 2001a. *The DAC Guidelines: Helping Prevent Violent Conflict.* Dostupné na: http://www.oecd-ilibrary.org/development/helping-prevent-violent-conflict_9789264194786-en (9. 8. 2017)

The Correlates of War Project. <http://www.correlatesofwar.org/>

The Correlates of War Project. *The COW Typology of War: Defining and Categorizing Wars (Version 4 of the Data) by Meredith Reid Sarkees.* Dostupné na: http://cow.la.psu.edu/COW2%20Data/WarData_NEW/COW%20Website%20-%20Typology%20of%20war.pdf (9. 8. 2017)

UNICEF. 2017. *Education in Somalia*. Dostupné na: <https://www.unicef.org/somalia/education.html> (9. 8. 2017)

United Nations Assistance Mission in Somalia (UNSOM). 2016. *Fact Sheet on Somalia's 2016 Electoral Process*. Dostupná na: <https://unsom.unmissions.org/fact-sheet-somalia%E2%80%99s-2016-electoral-process> (9. 8. 2017)

United Nations Assistance Mission in Somalia (UNSOM). 2017a. Dostupné na: <https://unsom.unmissions.org/about> (9. 8. 2017)

United Nations Assistance Mission in Somalia (UNSOM). 2017b. *Former Prime Minister Farmaajo Elected Federal President After Incumbent Concedes Defeat*. Dostupná na: <https://unsom.unmissions.org/former-prime-minister-farmaajo-elected-federal-president-after-incumbent-concedes-defeat> (9. 8. 2017)

United Nations Development Programme. 2010. *Assessment of Development Results: Somalia*. Evaluation Office, July 2010. Dostupné na: <http://web.undp.org/evaluation/evaluations/adr/somalia.shtml> (9. 8. 2017)

United Nations Development Programme. 2016a. *Assessment of Development Results: Somalia*. Independent Evaluation Office, October 2016. Dostupné na: <http://web.undp.org/evaluation/evaluations/adr/somalia.shtml> (9. 8. 2017)

United Nations High Commissioner for Refugees'. 2018. *Somalia*. Dostupné na: <http://www.unhcr.org/somalia.html> (14. 4. 2018)

Uppsala Conflict Data Program: UCDP. <http://ucdp.uu.se/>

Uppsala Universitet. <https://www.uu.se/>

Literatura

Bradbury, Mark a Healy, Sally. 2010. „Endless War: A brief History of the Somali Conflict.“ *Accord*, č. 21. Dostupné na: <http://www.c-r.org/accord-article/endless-war-brief-history-somali-conflict> (14. 4. 2018)

Bradbury, Mark. 2001. *Somaliland: Country report*. 3. přetisk. London: Ciir.

Brown, Michael. 1996. *The International Dimensions of Internal Conflict*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Collier, Paul a Sambanis, Nicholas. 2005. *Understanding Civil War: Evidence and Analysis. Volume 1: Africa*. Washington: The World Bank.

Collier, Paul. 2009. *Miliarda nejchudších*. Praha: Vyšehrad.

Crocker A. Chester, Hampson, Fen a Aall, Pamela. 2001. *Turbulent peace: the challenges of managing international conflict*. Washington: United States Institute of Peace.

Doyle, Michael a Sambanis, Nicholas. 2000. „International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis.“ *The American Political Science Review*, 94, č. 4., 779–801. Dostupné na: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/international_law/users/veissier9/public/Doyle%20a%20Sambanis%20-%20International%20Peacebuilding-%20A%20Theoretical%20and%20Quantitative%20Analysis.pdf (16. 4. 2018)

Duda, Daniel a Wardin, Kararzyna. 2012. „Influence of Pirates' Activities on Maritime Transport in the Gulf of Aden Region.“ *International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation* 6, č. 1, 109–115. Dostupné na: http://www.transnav.eu/Article_Influence_of_Pirates'_Activities_,21,341.html (16. 4. 2018)

Eichler, Jan. 2010. *Terorismus a války v době globalizace*. Praha: Karolinum.

Eichstaedt, Peter. 2010. *Pirate State: Inside Somalia's Terrorism at Sea*. Chicago: Lawrence Hill Books.

Elmi, Afyare, Barise, Abdullahi. 2006. „The Somali Conflict: Root causes, obstacles, and peace-building strategies.“ *African Security Review* 15, č. 1, 32–54. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10246029.2006.9627386?journalCode=rasr20> (14. 4. 2018)

Fearon, James a Laitin, David. 2003. „Ethnicity, Insurgency, and Civil War.“ *The American Political Science Review* 97, č. 1, 75–90.

Forti, Daniel R. 2011. *A Pocket of Stability: Understanding Somaliland*. 2. vyd. b. m.: African Centre for the Constructive Resolution of Disputes.

Francis, David J. 2008. *Peace and conflict in Africa*. London: Zed Books.

Fukuyama, Francis. 2004. *Budování státu podle Fukuyamy*. Nový Zlíčov: Alfa Publishing.

Gedlu, Mesfin. 1998. *Subsaharská Afrika – problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Gros, Jean-Germain. 1996. „Towards a taxonomy of failed states in the New World Order: decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti.“ *Third World Quarterly* 17, č. 3, 455–471. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/233214006_Towards_a_taxonomy_of_failed_states_in_the_New_World_Order_Decaying_Somalia_Liberia_Rwanda_and_Haiti (14. 4. 2018)

Gundel, Joakim. 2009. Clans in Somalia. COI Workshop Vienna. Dostupné na: <http://www.refworld.org/pdfid/4b29f5e82.pdf> (9. 8. 2017)

Hesse, Brian. 2016. „Two Generations, Two Interventions in One of the World’s Most-Failed States: The United States, Kenya and Ethiopia in Somalia.“ *Journal of Asian and African Studies* 51, č. 5, 573–593. Dostupné na: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0021909614552919>

Hippel, Karin. 1998. „Kolaps státu a budování státu – jiný pohled na Somálsko.“ *Mezinárodní vztahy* 33, č. 4, 82–90.

Jehlička, Petr, Tomeš, Jiří a Daněk, Petr. 2000. *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova.

Kaplan, Seth. 2010. „Rethinking State-building in a Failed State.“ *The Washington Quarterly* 33, č. 1, 81–97.

Kreisberg, Louis. 2001. „The growth of the conflict resolution field’.“ In: *Turbulent peace: the challenges of managing international conflict*. Ed Crocker A. Chester et al. Washington: United States Institute of Peace, 407–426.

Kreisberg, Louis. 2007. „The conflict resolution field: origins, growth and differentiation.“ In: *Peacemaking in international conflict: methods & techniques*. Ed Zartman, I. William. Washington: United States Institute of Peace. revid., 26–60.

Křičková, Aneta. 2016. *Komparace konfliktů v Salvadoru, Nikaragui a Chiapasu z pohledu teorie řešení občanských válek*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra Politologie. Disertační práce.

- Lacina, Karel. 1987. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda.
- Lewis, Ioan. 1994. *Peoples of the Horn of Africa: Somali, Afar and Soho*. London: Haan Associates.
- Lewis, Ioan. 2009. *Understanding Somalia and Somaliland: culture, history, society*. 2. vyd. London: Hurst&Company.
- Mengistu. Muhabie. 2015. The Root Causes of Conflicts in the Horn of Africa. *American Journal of Applied Psychology* 4, č. 2, 28–34. Dostupné na: <http://article.sciencepublishinggroup.com/pdf/10.11648.j.ajap.20150402.12.pdf> (19. 8. 2017)
- Menkhaus, Ken. 2003. *Somalia: A Situation Analysis and Trend Assessment*. Dostupné na: <http://www.refworld.org/pdfid/3f7c235f4.pdf> (16. 4. 2018)
- Menkhaus, Ken. 2007. „The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts.“ *African Affairs* 106, č. 424, 357–390. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/240592186_The_Crisis_in_Somalia_Tragedy_in_Five_Acts (16. 4. 2018)
- Menkhaus, Ken. 2009. *Somalia: A National and Regional Disaster?* Dostupné na: https://www.ecoi.net/en/file/local/1316680/1228_1241002203_somalia.pdf (16. 4. 2018)
- Metz, Helen. 1992. *Somalia: A Country Study*. 4. vyd. Wasington: Library of Congress. Dostupné na: https://cdn.loc.gov/master/frd/frdcstdy/so/somaliacountryst00metz_0/somaliacountryst00metz_0.pdf (16. 4. 2018)
- Mohamoud, Abdullah A. 2002. *State collapse and post-conflict development in Africa: The case of Somalia (1960-2001)*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Mukhtar, Mohamed Haji. 2003. *Historical dictionary of Somalia: African Historical Dictionary Series, No. 87*. Lanham, Maryland, and Oxford: The Scarecrow Press.
- Murphy, Robert. 1998. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON.
- Ngomba-Roth, Rose. 2008. *The Challenges of Conflict Resolution in Africa: The Case of Cameroon-Nigerian Border Conflict*. Berlin: LIT Verlag Münster.
- Pantůčková, Jitka et al. 1989. *Střední a východní Afrika*. Praha: Pressfoto – ČTK.

- Pettersson, Therése a Wallensteen, Peter. 2015. „Armed conflicts, 1946–2014.“ *Journal of Peace Research* 52, č. 4, 536–550.
- Pham, Peter. 2011. „Somalia: Where a State Isn't a State.“ *The Fletcher Forum of World Affairs* 35, č. 2, 133–151. Dostupné na https://static1.squarespace.com/static/579fc2ad725e253a86230610/t/57ec8e4544024301f57ad4da/1475120710320/Pham_FA.pdf (14. 4. 2018)
- Powell, Benjamin, Ford, Ryan a Nowrasteh, Alex. 2006. *Somalia After State Collapse: Chaos or Improvement?* Independent Institute Working Paper Number 64, The Independent Institute. Dostupné na http://www.independent.org/pdf/working_papers/64_somalia.pdf (14. 4. 2018)
- Raděj, Tomáš. 2004. „Somálsko: občanská válka a kolaps státu.“ *Mezinárodní politika* 28, č. 5, 8–10.
- Ramsbotham, Oliver, Woodhouse, Tom a Miall Hugh. 2006. *Contemporary Conflict Resolution*. 2. vyd. Cambridge: Polity Press.
- Riegl, Martin. 2010. „Terminologie kvazistátů.“ *Acta Politologica* 2, č. 1, 57–71.
- Rotberg, I. Robert, 2003. „Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators.“ In: *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Ed Rotberg, I. Robert. Cambridge, Mass: Brookings Institution Press, 1–25.
- Rotberg, I. Robert. 2003. *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Cambridge, Mass: Brookings Institution Press.
- Rotberg, I. Robert, ed. 2004. *When states fail: Causes and consequences*. Princeton: Princeton University Press.
- Šabacká, Yvona. 2007. *The United Nations and Conflict Resolution*. Praha: Oeconomica.
- Šmíd, Tomáš a Vaňura, Vladimír. 2009. „Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států.“ *Mezinárodní vztahy* 44, č. 2, 44–64.
- Thomson, Alex. 2010. *An Introduction to African Politics*. 3. vyd. London: Routledge.
- Tomeš, Jirí et al. 2007. *Konflikt světů a svět konfliktů*. Praha: P3K.

- Waisová, Šárka. 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Waisová, Šárka et al. 2007. *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Walter, Barbara. 1999. „Designing Transitions from Civil War: Demobilization, Democratization, and Commitments to Peace.“ *International Security* 24, č. 1, 127–155. Dostupné na: <https://pestuge.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/12/Barbara-F.-Walter-Designing-Transitions-from-Civil-War.pdf> (16. 4. 2018)
- Wallensteen, Peter a Sollenberg, Margareta. 1995. „After the Cold War: Emerging Patterns of Armed Conflict 1989—94.“ *Journal of Peace Research* 32, č. 3, 345–360. Dostupné na: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022343395032003007> (16. 4. 2018)
- Wallensteen, Peter. 2002. *Understanding Conflict Resolution. War, Peace and the Global System*. London: Sage Publications.
- Zartman, William I. 1995. *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Zartman, William i.. 2007. *Peacemaking in international conflict: methods & techniques*. revid. Washington: United States Institute of Peace.
- Záhořík, Jan. 2007. „Siyaad Barré – Somálsko od diktatury k rozpadu státu.“ *Totalitarismus 3. Totalita a moc v proměnách času a prostoru*. Plzeň: Katedra antropologie FF Západočeské univerzity.
- Záhořík, Jan. 2007b. „Islám a politika v Somálsku: kde hledat kořeny Svazu islámských soudů?“ *Nový Orient* 62, č. 2, 10–13.
- Záhořík, Jan. 2012. „Somaliland - paradox Afrického rohu.“ *Mezinárodní politika* 36, č. 4, 13–15.
- Závěšický, Jan. 2003. „Somálsko v tranzici.“ *Politologický časopis*, X, č. 2, 185–198.